

การยึดหลักทางศาสนาในการดำเนินชีวิต
ของชาวนบพไทย
และแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลง

รายงานการวิจัยฉบับที่ 34

ดร. เพ็ญแข ประจักษ์จันท์
อาจารย์ อ้อมเดือน สดมณี

สถาบันวิจัยพุทธธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

การยึดหลักทางศาสนาในการดำเนินชีวิต
ของชาวชนบทไทย
และแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลง

โดย

ดร. เพ็ญแข ประจักษ์ปัจฉานิก
อาจารย์อ้อมเดือน สดมณี

สถาบันวิจัยพุทธธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
สิงหาคม 2529

การยึดหลักทางศาสนาในการดำเนินชีวิต
ของชาวนบพไทย
และแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลง

โดย

ดร. เพ็ญแข ประจักษ์จันท์
อาจารย์อ้อมเดือน สดมณี

สถาบันวิจัยพุทธธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
สิงหาคม 2529

คำนำ

รายงานการวิจัยเรื่อง การยึดหลักทางศาสนาในการดำเนินชีวิตของชาวชนบทไทยและแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลง เป็นผลที่เกิดจากความตระหนักของผู้วิจัยในเรื่องผลกระทบของการพัฒนาที่มีต่อบุคคลและสังคม ซึ่งเป็นความต้องการอย่างยิ่งยวดในทุกประเทศในปัจจุบันก็คือ การพัฒนาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้า ขณะเดียวกันก็ได้มีประชากรที่มีคุณภาพด้วย อย่างไรก็ตาม การที่จะบรรลุถึงเป้าหมายทั้งสองประการในเวลาเดียวกันย่อมเป็นสิ่งที่มีความยากลำบากอย่างมาก สภาพการณ์ที่พบโดยทั่วไปก็คือ สามารถบรรลุถึงเป้าหมายในประการแรกคือ สามารถพัฒนาประเทศให้เจริญได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านวัตถุ แต่มีปัญหาทางด้านประชากร กล่าวคือ ประชากรมักมีปัญหาทางด้านพัฒนาทางด้านจิตใจ ได้แก่ ปัญหาด้านการเสื่อมถอยลงของระดับทางจิตใจ จนเป็นคำกล่าวที่ว่า เมื่อการพัฒนาทางวัตถุสูงขึ้น ระดับทางจิตใจจะต่ำลง เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วจึงสมควรหาทางป้องกันแก้ไขมิให้เกิดปัญหานี้ขึ้นในสังคมไทย

ในสังคมไทยนั้น พุทธศาสนามีความสำคัญอย่างยิ่งยวด หลักคำสอนทางพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่ประชากรไทยยึดมั่นและถือเป็นหลักในการดำเนินชีวิตของตน นอกจากนี้ หลักคำสอนทางพุทธศาสนายังช่วยควบคุมให้ประชากรไทยมีการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องสมควรด้วย เพราะฉะนั้นหากมีสิ่งหนึ่งสิ่งใดมาทำให้ความสำคัญของพุทธศาสนาที่มีต่อประชากรไทยหย่อนคล้อยลง ย่อมหมายถึงการเกิดมอันตรายอย่างใหญ่หลวง

วัตถุประสงค์สำคัญของการวิจัยนี้ ได้แก่ การศึกษาผลของการพัฒนาหรือความเจริญที่มีต่อระดับการยึดถือหลักทางศาสนาของประชากรไทย รวมไปถึงการศึกษาระบบการถ่ายทอดหลักทางศาสนาด้วย ผลที่ได้จากการวิจัยนี้จะช่วยให้เห็นภาพอย่างชัดเจนของความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนากับการยึดถือหลักทางศาสนาของประชากรไทย ซึ่งผลของการวิจัยนี้จะประโยชน์แก่นักคิดหลายฝ่ายโดยเฉพาะอย่างยิ่งแก่ฝ่ายที่รับผิดชอบในเรื่องของการวางแผนการพัฒนาและฝ่ายที่นำเอาแผนการพัฒนาไปปฏิบัติ

งานวิจัยชิ้นนี้สำเร็จลงได้ด้วยความร่วมมืออย่างดียิ่งของคณาจารย์ นิสิต และเจ้าหน้าที่ของสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจาก อาจารย์ อ้อมเดือน สดมณี ผู้เป็นผู้ร่วมโครงการวิจัยนี้ และนิสิตปริญญาโท สาขาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์ ซึ่งได้ช่วยในด้านการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลอย่างดียิ่ง จนทำให้งานวิจัยชิ้นนี้สำเร็จลงไปด้วยดี

นิพนธ์ ประจวบจิต

(ดร. เพ็ญแข ประจวบจิต)

ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์

14 สิงหาคม 2529

สารบัญตาราง

ตารางที่

		หน้า
1	การยึดถือค่านิยมทางพุทธศาสนาแยกตามระดับความเจริญของหมู่บ้าน.....	37
2	การยึดถือความเชื่อทางพุทธศาสนาแยกตามระดับความเจริญของหมู่บ้าน.....	37
3	การยึดถือหลักคำสอนทางพุทธศาสนาแยกตามระดับความเจริญของหมู่บ้าน.....	38
4	การยึดถือค่านิยมทางพุทธศาสนาแยกตามเพศ.....	39
5	การยึดถือความเชื่อทางพุทธศาสนาแยกตามเพศ.....	39
6	การยึดถือหลักคำสอนทางพุทธศาสนาแยกตามเพศ.....	40
7	การยึดถือค่านิยมทางพุทธศาสนาแยกตามระดับอายุ.....	40
8	การยึดถือความเชื่อทางพุทธศาสนาแยกตามระดับอายุ.....	41
9	การยึดถือหลักคำสอนทางพุทธศาสนาแยกตามระดับอายุ.....	41
10	การยึดถือค่านิยมทางพุทธศาสนาแยกตามระดับการศึกษา.....	42
11	การยึดถือความเชื่อทางพุทธศาสนาแยกตามระดับการศึกษา.....	42
12	การยึดถือหลักคำสอนทางพุทธศาสนาแยกตามระดับการศึกษา.....	43
13	การยึดถือค่านิยมทางพุทธศาสนาแยกตามวัยเด็กและวัยผู้ใหญ่.....	44
14	การยึดถือความเชื่อทางพุทธศาสนาแยกตามวัยเด็กและวัยผู้ใหญ่.....	44
15	การยึดถือหลักคำสอนทางพุทธศาสนาแยกตามวัยเด็กและวัยผู้ใหญ่.....	45
16	การยึดถือค่านิยมทางพุทธศาสนาของกลุ่มเด็กแยกตามระดับความเจริญของหมู่บ้าน.....	46
17	การยึดถือความเชื่อทางพุทธศาสนาของกลุ่มเด็กแยกตามระดับความเจริญของหมู่บ้าน.....	46
18	การยึดถือหลักคำสอนทางพุทธศาสนาของกลุ่มเด็กแยกตามระดับความเจริญของหมู่บ้าน.....	47
19	การยึดถือค่านิยมทางพุทธศาสนาเฉพาะกลุ่มผู้ใหญ่แยกตามระดับความเจริญของหมู่บ้าน.....	48

บทที่ 1

บทนำ

มนุษย์มีความสนใจในเรื่องที่เกี่ยวกับตนเองและที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมของตนเป็นเวลานานมาแล้ว ดังหลักฐานที่ปรากฏให้เห็นทางด้านโบราณคดี มานุษยวิทยา หรือในสาขาวิชาอื่น ๆ ที่แสดงให้เห็นว่ามนุษย์มีความสนใจที่จะปรับปรุงสภาพชีวิตของตนเองและสิ่งแวดล้อมของตนให้ดีขึ้นอยู่เสมอ ความสามารถของมนุษย์ในการปรับปรุงชีวิตและสิ่งแวดล้อมของตนให้ดีขึ้นเพิ่มปริมาณขึ้นตามความเจริญทางด้านความรู้ของมนุษย์ซึ่งมีการพัฒนาขึ้นเป็นลำดับ จนถึงขั้นที่สามารถให้คำอธิบายได้ถึงสภาพการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมของตนตลอดจนทิศทางและวิธีการของการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมของตนด้วย

สิ่งแวดล้อมที่กล่าวถึงข้างต้นนี้คือ สังคม มนุษย์มีความสนใจเกี่ยวกับสังคมที่ตนเป็นสมาชิกและพยายามหาคำอธิบายในเรื่องการคงอยู่ของสังคมและการเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญคือ ต้องการหาทางทำให้สังคมของตนเองเจริญขึ้นจนถึงขั้นเจริญที่สุด การหาคำอธิบายนี้ประสบผลสำเร็จเมื่อนักวิชาการสามารถค้นหาความจริงเกี่ยวกับสังคม สามารถมองเห็นรูปแบบของสังคม องค์ประกอบที่รวมกันเข้าเป็นสังคม และการเปลี่ยนแปลง ตลอดจนทิศทางของการเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านี้ จนท้ายที่สุดสามารถกำหนดได้ว่า สังคมที่มีความเจริญในขั้นหนึ่ง ๆ นั้นต้องการแนวการปฏิบัติประการใดบ้าง และหากจะมีความเจริญในระดับสูงขึ้นไปต้องการแนวปฏิบัติประการใดบ้าง

การอธิบายในเรื่องของสังคมดังกล่าวข้างต้นนี้ นักวิชาการที่มีส่วนเกี่ยวข้องมากที่สุดคือนักสังคมวิทยาเริ่มแรกจากนักสังคมวิทยารุ่นแรก เช่น August Comte Herbert Spencer และ Émile Durkheim เป็นต้น ซึ่งได้พยายามหาคำอธิบายเกี่ยวกับสังคมในแง่ของการคงอยู่ของสังคมและการเปลี่ยนแปลงของสังคม เริ่มต้นจากการมองสังคมในแง่ของสิ่งมีชีวิต ซึ่งสามารถจะคงอยู่ได้โดยที่มีส่วนต่าง ๆ ในร่างกายของสิ่งมีชีวิตนั้นทำงานในหน้าที่ของมันเองและขณะเดียวกันก็ทำงานประสานกันด้วย สำหรับสังคมนั้นการคงอยู่ของสังคมขึ้นอยู่กับการทำงานประสานกันของส่วนต่าง ๆ ของสังคม (Amitai and Eva Etzioni, 1964) นอกเหนือจากนี้แล้วยังมองเห็นอีกด้วยว่าจะเกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคม กล่าวคือ ส่วนต่าง ๆ ที่ประกอบเข้ากันเป็นสังคมนั้นจะมีการแยกตัวออกและทำงานเฉพาะอย่างมากยิ่งขึ้น แต่ขณะเดียวกันก็ยังทำงานประสานกันกับส่วนอื่น ๆ นักสังคมวิทยารุ่นแรกนั้นมองเห็นว่าสังคมจะมีการเปลี่ยนแปลงไปในด้านที่ดีขึ้นอยู่เสมอหรือสังคมจะมีการพัฒนาจากขั้นที่เจริญน้อยกว่าไปสู่ขั้นที่เจริญมากกว่าจนถึงขั้นเจริญสูงสุด และกระบวนการของการพัฒนานี้จะเริ่มจากการทำงานเฉพาะอย่างของส่วนต่าง ๆ และจะมีมากขึ้นเป็นลำดับ สำหรับสังคมที่มีการพัฒนาในระดับสูงนั้น ส่วนต่าง ๆ ของสังคมจะทำงานแยกจากกัน จนสามารถมองเห็นว่าส่วนต่าง ๆ ของสังคมแต่ละส่วนมีความแตกต่างกัน และแต่ละส่วนนั้นก็ทำงานประสานกันด้วย แนวคิดดังกล่าวนี้ทั้งหมดเป็นแนวคิดทางด้านการทำงานประสานกันของส่วนต่าง ๆ ของสังคม (Functionalism) มองสังคมในด้านของการเจริญขึ้น มีการเติบโต และมีการพัฒนาจากขั้นที่เจริญน้อยไปสู่ขั้นที่เจริญสูงกว่าเป็นลำดับไป แนวคิดอันนี้นับเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญมากกล่าวคือ เป็นการ

วางรากฐานของความเชื่อที่ว่า สังคมจะมีการพัฒนาไปสู่ขั้นที่ดีกว่า และได้วางรากฐานให้นักวิชาการในรุ่นต่อมาได้ทำงานต่อ คือการหาวิธีการที่จะทำให้สังคมได้เจริญขึ้นเป็นลำดับไป

แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับวิธีการที่จะทำให้สังคมมีการพัฒนาหรือเจริญขึ้นนั้นคือ แนวคิดด้านการพัฒนา (Modernization) (Levy, 1965) แนวคิดนี้มีรากฐานมาจากแนวคิดทางด้านการทำงานประสานกันของส่วนต่าง ๆ ของสังคม (Functionalism) ตามแนวคิดทางด้านการพัฒนานี้ สังคมจะมีความเจริญขึ้นเป็นลำดับ จนถึงระดับที่เจริญที่สุดและระดับความเจริญของสังคมจะแบ่งออกเป็นขั้นตอน เริ่มตั้งแต่อยู่ในระดับของการเป็นสังคมด้อยพัฒนา (Underdeveloped Society) จนถึงอยู่ในระดับของสังคมที่ผ่านการพัฒนาทางอุตสาหกรรม (Postindustrial Society) และรูปแบบของการพัฒนา หรือความเจริญนั้นก็จะเป็นรูปแบบเดียวกัน คือการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญของการพัฒนาหรือของความเจริญ และระดับความเจริญทางเศรษฐกิจถือเป็นตัวชี้บ่งของระดับความเจริญหรือระดับการพัฒนา เพราะฉะนั้น สังคมด้อยพัฒนาจึงหมายถึงสังคมที่ยังไม่มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจหรือทางอุตสาหกรรม และสังคมพัฒนาหรือสังคมที่เจริญคือสังคมที่มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมในระดับสูงและการเปลี่ยนรูปของสังคมมักเป็นไปในรูปแบบเดียวกันคือ มีการเปลี่ยนรูปของระบบเศรษฐกิจจากรูปดั้งเดิมมาเป็นรูปแบบของการมีระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ ตามแนวคิดด้านการพัฒนานี้ ทุกสังคมสามารถเจริญได้หากมีการปรับปรุงทางด้านเศรษฐกิจเสียใหม่ และแนวคิดนี้ก็เป็นแนวคิดที่ยอมรับและนำมาลงมือปฏิบัติในประเทศต่าง ๆ ของโลก

ด้วยเหตุนี้จึงมองเห็นว่าในปัจจุบันประเทศต่าง ๆ ในโลก ทั้งประเทศด้อยพัฒนาและประเทศพัฒนาต่างก็มีจุดมุ่งหมายในการพัฒนาประเทศอย่างเดียวกันคือ ต้องการยกระดับประเทศของตนให้มีระดับความเจริญทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมถึงขีดสูงสุด สำหรับประเทศด้อยพัฒนานั้นก็พยายามเร่งรัดการพัฒนาทางเศรษฐกิจของตนให้ผ่านลำดับขั้นของความเจริญทางเศรษฐกิจถึงขั้นสูงสุดโดยเร็วที่สุด ส่วนประเทศพัฒนานั้นก็พยายามหาทางปรับปรุงด้านเศรษฐกิจอุตสาหกรรมของตนให้เจริญยิ่งขึ้นไปอีก โดยพยายามคิดค้นและนำเอาความรู้ทางวิชาการใหม่ ๆ มาใช้ในการพัฒนาทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมของประเทศของตน สำหรับประเทศด้อยพัฒนานั้นก็ยึดเอารูปแบบของการพัฒนาทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมของประเทศพัฒนาเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศของตน

การพัฒนาในรูปแบบดังกล่าวข้างต้นนี้ดูผิวเผินแล้วน่าจะเป็นสิ่งที่ดีและควรนำมาปฏิบัติเนื่องจากเป็นรูปแบบของการพัฒนาที่มองเห็นชัด ปฏิบัติได้ สามารถวัดหรือประเมินผลได้ คือบอกได้ว่าประเทศเจริญหรือมีการพัฒนาถึงระดับใดแล้ว แต่ตามความเป็นจริงแล้ว การพัฒนาในรูปแบบข้างต้นนี้นำปัญหาไปสู่ประเทศที่รับการพัฒนานี้มาใช้นานานัปการ (Smelser, 1964) เริ่มต้นจากเกิดการเสียระบบของการทำงานประสานกันของระบบต่าง ๆ ของสังคม ระบบของสังคมบางอันเปลี่ยนไปเร็ว และบางอันเปลี่ยนช้า หรือมีการเปลี่ยนแปลงได้น้อย จึงเกิดความไม่สมดุลย์ในการทำงานร่วมกันของระบบต่าง ๆ เหล่านี้ สิ่งที่เห็นเป็นปัญหาย่างเด่นชัดที่สุดก็คือ การเกิดปัญหาพฤติกรรมบุคคลอันได้แก่การมีพฤติกรรมที่ออกนอกกลุ่มนอกทาง การไม่ปฏิบัติตามระเบียบประเพณี และกฎหมาย และการมีระดับศีลธรรมเสื่อมลง รวมไปถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในระบบต่าง ๆ ของสังคม ทางด้านครอบครัว ศาสนาและเศรษฐกิจ เป็นต้น

ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาโดยอาศัยรูปแบบของการพัฒนาดังกล่าวข้างต้นนี้ มองเห็นได้จากคำอธิบายหรือแนวคิดของนักสังคมวิทยา เช่น Émile Durkheim (1964) ซึ่งมองสังคมในแง่ที่ว่าต้องมีการเติบโตและเจริญก้าวหน้าขึ้น แต่ในขณะที่สังคมมีการเติบโตขึ้น ซึ่งอาจเกิดจากการมีขนาดของประชากรใหญ่ขึ้น ก็เกิดการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างของสังคม ส่วนต่างๆ ของสังคมจะมีการทำงานเฉพาะอย่างมากขึ้น รวมไปถึงถึงบทบาทหน้าที่ของบุคคลซึ่งจะมีเพิ่มมากขึ้น ในส่วนของบทบาทหน้าที่เฉพาะอย่างตามแนวคิดของ Durkheim นี้คือ เมื่อสังคมมีการเจริญเติบโตขึ้นจะก่อให้เกิดมีส่วนต่างๆ ที่เป็นส่วนย่อยที่มีความแตกต่างกันมากขึ้น ดังที่นักทฤษฎีสังคมผู้นี้กล่าวไว้ว่า การเจริญเติบโตขึ้นของสังคมจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคม คือ ทำให้สังคมมีการเปลี่ยนรูปจากการเป็นสังคมที่มีลักษณะด้านความเหมือน หรือความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Homogeneity) มาเป็นสังคมที่มีลักษณะของความแตกต่าง หรือความไม่ใช่อันหนึ่งอันเดียวกัน (Heterogeneity) มากขึ้น คำอธิบายของคำกล่าวอันนี้ก็เป็นไปดังที่ได้กล่าวแล้วในตอนต้น คือ เมื่อสังคมมีการเจริญเติบโตขึ้นก็จะมีการแตกแยกของส่วนต่างๆ ที่เคยรวมกันหรือเคยทำงานซ้อนกัน หรือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมาเป็นการทำงานเฉพาะอย่าง (Specialization) ของแต่ละส่วน ตัวอย่างเช่น ทางด้านระบบเศรษฐกิจ ซึ่งแต่เดิมระบบเศรษฐกิจอาจมีการจัดเพียงระบบเดียว คือเป็นระบบเศรษฐกิจที่มาจากเกษตรกรรม ประชากรส่วนใหญ่หรือทุกคนมีอาชีพอย่างเดียวกัน คือ ทางเกษตรกรรม และประชากรมีความแตกต่างทางด้านเศรษฐกิจน้อยมากหรือไม่มีเลย คนจะมีฐานะความเป็นอยู่คล้ายกัน มีอาชีพคล้ายกัน ต่อเมื่อสังคมมีการเจริญเติบโตจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจ คือมีความต้องการที่ต้องมีระบบการจัดการแบบใหม่ มีความต้องการให้ประชากรมีอาชีพหลายอย่าง ซึ่งเมื่อรวมกันแล้วจะส่งผลทางด้านเศรษฐกิจ ประชากรจำเป็นต้องมีอาชีพทางด้านเกษตรกรรมบ้าง ทางการค้าบ้าง ทางช่างฝีมือบ้าง และอื่นๆ บ้าง และประชากรเหล่านี้จำเป็นต้องมีความรู้ความชำนาญในอาชีพที่ตนทำอย่างเชี่ยวชาญและจะทำงานในอาชีพใดอาชีพหนึ่งโดยเฉพาะที่ตนชำนาญเท่านั้น ด้วยเหตุนี้จึงเกิดเป็นอาชีพเฉพาะอย่างขึ้น ในระบบอื่นๆ ของสังคม เช่น ระบบทางครอบครัว ศาสนา หรือการปกครอง ก็เป็นเช่นเดียวกัน คือเมื่อสังคมมีการเจริญเติบโตขึ้นก็มีความต้องการที่จะแยกส่วนของการทำงานที่เป็นส่วนรวมในระบบนั้น ให้เป็นส่วนย่อยเฉพาะอย่างมากขึ้น ผลที่ได้รับจากการแยกส่วนในระบบต่างๆ นี้ก่อให้เกิดส่วนย่อยเฉพาะอย่างขึ้นในระบบต่างๆ ที่สำคัญของสังคม และส่วนย่อยเฉพาะอย่างเหล่านี้ต้องทำงานประสานกันเพื่อทำให้งานในแต่ละระบบดำเนินไปได้

แนวคิดของ Durkheim ดังกล่าวข้างต้นนี้ชี้ให้เห็นถึงกระบวนการ (Process) ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อสังคมมีความเจริญเติบโตขึ้น และยังชี้ให้เห็นถึงปัญหาที่ตามมาด้วย ปัญหาที่ตามมาจากการเจริญเติบโตของสังคม คือ ปัญหาการจัดระเบียบการทำงานร่วมกันของส่วนต่างๆ เสียใหม่ (Reintegration) ซึ่งกระบวนการนี้ซับซ้อนยุ่งยากและใช้เวลานานมาก (Durkheim, 1964) เพราะฉะนั้นในช่วงเวลาที่กระบวนการนี้ยังไม่เข้าสู่รูปเข้ารำนั้น ปัญหาจะเกิดขึ้นในสังคมอย่างมาก ด้วยเหตุนี้ในสังคมที่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจึงมองเห็นว่ามีปัญหาเกิดขึ้นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัญหาด้านพฤติกรรมของบุคคล ซึ่งออกมาในรูปของ อาชญากรรม การฉ้อโกง การฆ่าตัวตาย การเป็นโรคจิต การเสื่อมลงของจิตใจ เป็นต้น ต่อเมื่อเวลาผ่านไป สังคมมีการปรับส่วนต่างๆ

เข้าหากัน มีระบบการทำงานร่วมกันของส่วนต่างๆ อย่างเหมาะสมขึ้น ปัญหาพฤติกรรมของบุคคลเหล่านี้จะค่อยลดน้อยลงไป

คำอธิบายของ Durkheim อีกประการหนึ่งเกี่ยวกับปัญหาที่มักเกิดขึ้นตามมากับการเจริญเติบโตของสังคมก็คือ เมื่อสังคมเปลี่ยนไปจะทำให้ระบบการยึดเหนี่ยวทางสังคม (Social Solidarity) เปลี่ยนไปด้วย (Durkheim, 1964) ในขณะที่สังคมยังอยู่ในภาวะที่เรียกว่า มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Homogeneity) นั้น สิ่งที่ยึดเหนี่ยวบุคคลแต่ละคนไว้ได้คือ ความเหมือน ซึ่งหมายความว่าคนส่วนมากในสังคมมีความคล้ายคลึงกันมากที่สุดไม่ว่าจะเป็นฐานะ ความเป็นอยู่ อาชีพ ศาสนา ความคิด ความเชื่อ ค่านิยมและแนวปฏิบัติต่างๆ ของชีวิต บุคคลส่วนใหญ่ในสังคมจะมีแนวคิดแบบเดียวกัน มีความเชื่อแบบเดียวกัน มีแนวปฏิบัติในสิ่งต่างๆ แบบเดียวกัน มีพฤติกรรมและการแสดงออกต่อสิ่งต่างๆ แบบเดียวกัน การยึดเหนี่ยวทางสังคมในรูปแบบนี้เรียกว่า เป็นการยึดเหนี่ยวแบบพิมพ์เดียวกัน (Mechanical Solidarity) ซึ่งจะพบมากในสังคมที่ยังมีขนาดเล็กยังอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ หรือเป็นสังคมที่ยังไม่เจริญ โดยปกติแล้วถือว่าสังคมที่ยังไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงหรือรับความเจริญเข้ามามีการยึดเหนี่ยวแบบพิมพ์เดียวกัน และการยึดเหนี่ยวแบบนี้จะเป็นแกนหลักให้สังคมดำรงอยู่ได้ เมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลง คือมีการเจริญเติบโตก็จะมีผลทำให้รูปแบบของการยึดเหนี่ยวทางสังคมเปลี่ยนรูปไปเป็นการยึดเหนี่ยวแบบการรวมของส่วนต่างๆ (Organic Solidarity) ซึ่งหมายความว่า บุคคลอาจมีความคิด ความเชื่อ ค่านิยมและแนวปฏิบัติต่างๆ ที่แตกต่างกัน และอาจปฏิบัติไปตามแนวความคิด ความเชื่อ และค่านิยมนั้นก็ได้ แต่ขณะเดียวกันก็ยึดถือระเบียบกฎเกณฑ์ ค่านิยม และแนวปฏิบัติต่างๆ ที่เป็นของสังคมส่วนรวม สาเหตุสำคัญที่ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงระบบการยึดเหนี่ยวทางสังคมเป็นเพราะเมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อมีการเจริญเติบโต มีผลทำให้โครงสร้างของระบบสังคมเปลี่ยนไป ส่วนต่างๆ แยกตัวออกจากกันและทำงานแตกต่างกันมากขึ้น ความแตกต่างนี้รวมไปถึงบุคคลด้วย ซึ่งแต่ละกลุ่มคนหรือแต่ละบุคคลจะมีความแตกต่างกันมากขึ้น โดยที่ในสังคมอาจมีการจัดลำดับชั้นทางสังคมที่ซับซ้อนขึ้น บุคคลถูกจัดลำดับชั้นทางสังคมในระดับต่างๆ ทำให้มีความแตกต่างกันทั้งทางด้านฐานะความเป็นอยู่ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และแนวปฏิบัติต่างๆ เพราะฉะนั้นจึงย่อมเป็นไปได้ยากที่จะทำให้บุคคลมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเหมือนแต่ก่อน นอกจากนี้แล้วยังมีความเชื่อว่ายิ่งสังคมมีการเปลี่ยนแปลงมากขึ้นเท่าใดความแตกต่างของระบบต่างๆ ในสังคมจะมีมากขึ้นเท่านั้น และแนวโน้มการมีการยึดเหนี่ยวทางสังคมแบบการรวมของส่วนต่างๆ (Organic Solidarity) ก็จะมีมากขึ้นเท่านั้น

ด้วยเหตุนี้เมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลงหรือมีการเติบโตขึ้น สิ่งที่ตามมาคือปัญหาต่างๆ ด้วยเหตุที่ว่าเมื่อมีการเปลี่ยนรูปแบบของการยึดเหนี่ยวทางสังคมจากแบบพิมพ์เดียวกัน เป็นแบบการรวมของส่วนต่างๆ ในช่วงของการเปลี่ยนนี้ การสรวมรับกันของทั้งสองระบบนี้หรือการผสมกลมกลืนกันระหว่างสองระบบนี้เป็นไปได้อย่างยาก และต้องอาศัยเวลาอันยาวนาน รวมไปถึงต้องอาศัยระบบการจัดดำเนินการที่มีประสิทธิภาพเข้าช่วยด้วย เพราะหากเพียงแต่อาศัยระยะเวลา เพื่อให้ส่วนต่างๆ ของสังคมปรับตัวเข้ากันเพียงอย่างเดียว นั้น ย่อมไม่สามารถขจัดปัญหาที่เกิดขึ้นได้

สำหรับประเทศกำลังพัฒนาโดยทั่วไปนั้น ในปัจจุบันได้พยายามเร่งรัดพัฒนาประเทศของตนเพื่อให้มีความเจริญทางเศรษฐกิจและสังคมเช่นเดียวกับประเทศพัฒนา โดยอาศัยรูปแบบของการพัฒนาที่มีอยู่ในประเทศพัฒนา ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าประเทศกำลังพัฒนารับเอาการพัฒนา (Modernization) ซึ่งเน้นการพัฒนาแบบตะวันตกมาใช้และกำลังอยู่ในขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการพัฒนานี้ การรับเอาการพัฒนาแบบสำเร็จรูปนี้มาใช้มีส่วนใดในแง่ที่ว่า สามารถทำการพัฒนาไปได้อย่างรวดเร็ว และสามารถวางเป้าหมายของการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ในแง่ของทางลบนั้นการพัฒนาแบบสำเร็จรูปนี้ก่อให้เกิดปัญหาสำคัญสองประการคือ ประการแรก ก่อให้เกิดปัญหาความแย้งระหว่างสภาพทางเศรษฐกิจ สังคมของประเทศกำลังพัฒนา กับรูปแบบของการพัฒนาแบบตะวันตกที่นำมาใช้ ประการที่สอง ก่อให้เกิดการสูญหายของวัฒนธรรมดั้งเดิมซึ่งเคยใช้เป็นแกนในการยึดถือปฏิบัติ หรือเป็นหลักในการดำรงชีวิตของบุคคล การสูญหายของวัฒนธรรมดั้งเดิมนี้เป็นที่มาของปัญหาพฤติกรรมของบุคคลมากมายหลายประการ ด้วยเหตุที่การพัฒนาแบบตะวันตกมีทั้งข้อดีและข้อเสียที่อาจมีผลกระทบอย่างยิ่งแก่ประเทศที่นำเอาไปใช้ นักวิชาการในปัจจุบันโดยเฉพาะอย่างยิ่ง นักวิชาการทางเศรษฐศาสตร์สังคมวิทยา มานุษยวิทยา จึงได้พยายามอย่างยิ่งที่จะให้มีการพิจารณาอย่างรอบคอบก่อนที่จะรับเอาการพัฒนาแบบตะวันตกนี้มาใช้

นักวิชาการในสาขาวิชาต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วข้างต้นนี้ ได้ให้รายละเอียดว่า หากจะมีการนำเอาการพัฒนาตามรูปแบบตะวันตกมาใช้แล้ว ควรพิจารณาอย่างรอบคอบดังต่อไปนี้คือ ประการแรก ในส่วนของผลในทางลบของการพัฒนาแบบตะวันตกคือการก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม กับรูปแบบของการพัฒนาแบบตะวันตก ซึ่งเรื่องนี้นักเศรษฐศาสตร์พัฒนาหลายคนมองเห็นว่า รูปแบบของการพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศตะวันตกนั้น ไม่สอดคล้องกับสภาพทางเศรษฐกิจที่ประเทศกำลังพัฒนามีอยู่เดิม กล่าวคือสภาพทางเศรษฐกิจของประเทศกำลังพัฒนาจะเป็นแบบพอเลี้ยงตัวได้ แต่รูปแบบของการพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศตะวันตกนั้นเมื่อต่อระบบเศรษฐกิจที่มีฐานทางอุตสาหกรรมอยู่แล้ว จึงเกิดความแตกต่างหรือช่องว่างระหว่างทั้งสองสภาพนี้เป็นอย่างมาก ส่วนทางด้านสังคมและวัฒนธรรมนั้น สภาพทางสังคมและวัฒนธรรมของประเทศกำลังพัฒนาอยู่ในรูปแบบของสังคมล่าหลังหรือสังคมดั้งเดิม ซึ่งมีโครงสร้างทางสังคมอยู่ในลักษณะของการรวมตัวกันของส่วนต่างๆ และระบบต่างๆ ของสังคมยังทำงานซ้ำซ้อนกันอยู่รวมทั้งยังมีการยึดเอาการยึดเหนี่ยวแบบพิมพ์เดียวกัน (Mechanical Solidarity) เป็นแกนในการรวมตัวกันของส่วนต่างๆ ของสังคมด้วยลักษณะของโครงสร้างทางสังคมดังกล่าวนี้ จึงแตกต่างกับโครงสร้างทางสังคมของประเทศพัฒนา ซึ่งมีความซับซ้อนและยึดเอาการยึดเหนี่ยวแบบการรวมของส่วนต่างๆ (Organic Solidarity) เป็นแกนหลัก เพราะฉะนั้นจึงมีความแตกต่างอย่างมากระหว่างสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ของประเทศที่จะรับการพัฒนาแบบตะวันตกมาใช้กับรูปแบบของการพัฒนา รวมไปถึงการนำเอารูปแบบของการพัฒนานี้มาใช้อย่างทันด่วนโดยมุ่งที่จะให้สัมฤทธิ์ผลโดยเร็วที่สุด เพราะฉะนั้นการพัฒนาจึงส่งผลไปในทางลบมากกว่าทางบวก การแก้ไขปัญหานี้อาจทำได้โดยการจัดให้มีการเตรียมการเพื่อการพัฒนาอย่างมีระบบและเป็นไปตามขั้นตอน รวมไปถึงการวาง

แผนการพัฒนาโดยยึดเอาสภาพที่แท้จริงของสังคมเป็นเกณฑ์สำคัญ ข้อที่ควรพิจารณาอย่างรอบคอบอีกประการหนึ่งก็คือ การพัฒนาตามแบบตะวันตกอาจก่อให้เกิดการสูญหายในส่วนของวัฒนธรรมเดิม ซึ่งเป็นส่วนที่มีความสำคัญและใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตของบุคคล การสูญหายของส่วนของวัฒนธรรมที่สำคัญเหล่านี้อาจก่อให้เกิดสภาพที่เรียกว่า สภาพไร้บรรทัดฐาน (Normless) (Durkheim, 1964) ซึ่งเป็นสภาพที่สังคมขาดระเบียบกฎเกณฑ์ที่บุคคลจะใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิต เมื่ออยู่ในสภาพเช่นนี้บุคคลจะพยายามหาทางปรับตัวโดยการสร้างกฎเกณฑ์ขึ้นมาใหม่ ซึ่งอาจไม่เป็นที่ถูกต้องหรือยอมรับโดยบุคคลอื่น ในเรื่องนี้ก็มีนักมานุษยวิทยาได้ทำการศึกษาอย่างละเอียดในประเทศกำลังพัฒนา ที่รับเอารูปแบบการพัฒนาแบบตะวันตกมาใช้หลายแห่งด้วยกัน (Hunter, 1969) ได้พบว่ามีการสูญเสียส่วนของวัฒนธรรมที่สำคัญและก่อให้เกิดเป็นปัญหามากมายหลายประการ ด้วยเหตุนี้นักวิชาการจึงไม่แนะนำให้มีการรับเอารูปแบบของการพัฒนาแบบตะวันตกมาใช้ ให้รับแต่เพียงการพัฒนาโดยยึดเอาสภาพสังคมเดิมเป็นหลักในการพัฒนาเท่านั้น

สิ่งที่นักวิชาการด้านการพัฒนาเน้นอย่างมากก็คือ ปัญหาความขัดแย้งระหว่างสภาพหรือระบบสังคมดั้งเดิมกับรูปแบบของการพัฒนาแบบตะวันตก และมองเห็นว่าการนำเอารูปแบบของการพัฒนาแบบตะวันตกมาใช้กับประเทศด้อยพัฒนานั้นจะไม่เกิดผลในแง่บวก (Hunter, 1969) และมีข้อเสนอแนะว่าให้ประเทศที่ต้องการนำเอาการพัฒนามาใช้ ได้คงส่วนที่สำคัญของระบบสังคมเดิมเอาไว้ และปรับรูปแบบของการพัฒนาให้เข้ากับส่วนที่สำคัญนี้ ในส่วนที่สำคัญของระบบสังคมเดิมนั้นสิ่งที่นักวิชาการด้านพัฒนาเห็นว่ามีสำคัญอย่างยิ่งยวดคือ ระบบการควบคุมพฤติกรรมของบุคคลอันได้แก่การวางรูปแบบของบรรทัดฐานทางสังคม (Norms) รวมทั้งการวางมาตรการของการควบคุมให้บุคคลประพฤติปฏิบัติไปตามระเบียบของสังคมด้วย สถาบันทางสังคมที่น่าจะเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้มากที่สุด ได้แก่ สถาบันทางครอบครัวกับสถาบันทางศาสนา โดยที่สถาบันทางศาสนาเกี่ยวข้องมากที่สุดในเรื่องของบรรทัดฐานทางศาสนา เพราะสถาบันทางศาสนาเกี่ยวข้องมากที่สุดในเรื่องของบรรทัดฐานทางสังคม อันได้แก่ การกำหนดว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรควรหรือไม่ควร ฯลฯ ส่วนสถาบันทางครอบครัวเป็นผู้ถ่ายทอดบรรทัดฐานทางสังคมเหล่านี้ รวมทั้งเป็นผู้ควบคุมให้บุคคลประพฤติปฏิบัติตามบรรทัดฐานทางสังคมนี้ด้วย เพราะฉะนั้นสิ่งที่ประเทศที่ต้องการนำเอาการพัฒนาไปใช้นั้นจะได้กระทำก็คือ การศึกษาเรื่องระบบบรรทัดฐานทางสังคมของสังคมของตน อันได้แก่การศึกษาเรื่องความคิด ความเชื่อ และค่านิยมที่สำคัญ หรือที่เป็นหลักได้แก่ บุคคลได้ยึดเหนี่ยวเพื่อความีบรรทัดฐานทางสังคมเหล่านี้ อันใดบ้างที่มีความสำคัญและต้องคงไว้ รวมทั้งการศึกษาดูการเปลี่ยนแปลงของการยึดถือบรรทัดฐานทางสังคมเหล่านี้ รวมไปถึงการศึกษาดูระบบการถ่ายทอดบรรทัดฐานทางสังคมเหล่านั้นแก่บุคคลด้วย การศึกษาในเรื่องดังกล่าวนี้มีความจำเป็นมากและจะเว้นเสียมิได้ ทั้งนี้เพื่อจะได้มีข้อมูลที่ตรงตามความเป็นจริงเกี่ยวกับบรรทัดฐานทางสังคมที่มีความสำคัญของสังคม รวมไปถึงระบบการถ่ายทอดสิ่งเหล่านี้ที่ได้กระทำอยู่ตามความเป็นจริง ทั้งนี้เพื่อที่จะได้สามารถทำการส่งเสริมและปลูกฝังบรรทัดฐานทางสังคมเหล่านี้ได้อย่างถูกต้อง และผลที่จะได้รับนั้นปลายก็คือ สังคมสามารถพัฒนาหรือเจริญก้าวหน้าไปได้สมตามความมุ่งหมาย มีความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคม มีประชากรที่มีคุณภาพและประการสำคัญก็คือมีปัญหาที่เกิดตามมาจากการพัฒนาน้อยที่สุด

สังคมไทยได้ชื่อว่าเป็นสังคมที่กำลังพัฒนา และได้เริ่มการพัฒนาอย่างจริงจังเมื่อราว 20 ปีมาแล้ว โดยที่เมื่อปี พ.ศ. 2503 ได้เริ่มมีการวางแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจอย่างเป็นทางการ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ 2523) มีการวางจุดมุ่งหมายของการพัฒนา รวมไปถึงการวางขั้นตอนของการพัฒนาอย่างมีระบบ ในต่อมากการวางแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจนี้ขยายออกเป็นการวางแผนทางเศรษฐกิจและสังคม โดยมุ่งที่จะพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมควบคู่กันไป และการวางแผนพัฒนานี้ได้ทำมาจนถึงทุกวันนี้ การพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมของไทยนั้นถึงแม้ว่าจะเน้นการพัฒนาอย่างค่อยเป็นค่อยไป และเน้นการพัฒนาทางด้านเกษตรกรรมเป็นหลักก็ตาม แต่ในเชิงวิชาการแล้วการพัฒนาของสังคมไทยยึดแนวตามรูปแบบของการพัฒนาแบบตะวันตก หรือพัฒนาตามรูปแบบของการ Modernization สิ่งที่เราเห็นได้จากข้อนี้ก็คือ การวางวัตถุประสงค์ของการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งมีจุดหมายปลายทางคือ การมีสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมเช่นเดียวกับประเทศพัฒนา นอกเหนือจากนี้เมื่อพิจารณาจากแต่ละสถาบันทางสังคม เช่น สถาบันทางเศรษฐกิจ ครอบครัว การเมือง การศึกษา แล้วจะเห็นว่ามีการวางแผนการเพื่อปรับแต่ละสถาบันฯ ของสถาบันทางสังคมเหล่านี้ให้มีรูปแบบเดียวกับประเทศตะวันตก สิ่งที่เราเห็นชัดอีกประการหนึ่ง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสังคมไทยอยู่ในภาวะของการเปลี่ยนแปลงโดยการนำเอารูปแบบของการพัฒนาของประเทศตะวันตกมาใช้ก็คือ ภาวะความขัดแย้งระหว่างสภาพของสังคมเดิมกับรูปแบบของการพัฒนาแบบตะวันตกซึ่งออกมาในรูปของปัญหาต่าง ๆ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และด้านพฤติกรรมบุคคล ซึ่งปัญหานี้มีอยู่มากมายในปัจจุบันและนับวันจะเป็นปัญหามากขึ้น การเรียกร้องให้มีการแก้ไขปัญหาละเหล่านี้ก็มีอยู่มาก และที่ได้ดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาละเหล่านี้ก็มีอยู่บ้าง อย่างไรก็ตาม ปัญหาเหล่านี้ย่อมไม่หมดไป หากการแก้ไขไม่ได้ทำอย่างถูกต้อง โดยพิจารณาจากที่มาของปัญหาเป็นอันดับแรก ในการแก้ไขปัญหาละที่เกิดขึ้นในสังคมไทยในปัจจุบันต้องพิจารณาจากที่มาของปัญหาดังนี้คือ ต้องทำการศึกษาเพื่อดูระบบบรรทัดฐานทางสังคมของสังคมไทยว่ายังคงอยู่ในรูปเดิมหรือไม่ มีการเปลี่ยนแปลงประการใด และมีความเหมาะสมกับรูปแบบของการพัฒนาที่นำมาใช้หรือไม่ ข้อมูลที่ได้รับนี้จะชี้ให้เห็นว่าประชากรไทยระบบความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และหลักการของการดำเนินชีวิตสอดคล้องกับรูปแบบของการพัฒนาหรือไม่ ซึ่งข้อมูลนี้สามารถใช้เป็นพื้นฐานในการหาทางแก้ไขปัญหาละต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

ในสังคมไทยนั้น ระบบบรรทัดฐานทางสังคม อันได้แก่ แนวความคิด ความเชื่อ ค่านิยม จารีต ประเพณี ระเบียบต่าง ๆ และแนวปฏิบัติต่าง ๆ ของบุคคล มาจากพุทธศาสนาแทบทั้งสิ้น (อดุล วิเชียรเจริญ, 2519 ; Mole, 1973) อาจกล่าวได้ว่าประชากรไทยยึดหลักทางพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิตของตน และหากมีการเปลี่ยนแปลงใดเกิดขึ้นในสังคม ถ้าการเปลี่ยนแปลงนั้นไม่สอดคล้องกับหลักทางพุทธศาสนาแล้ว ย่อมก่อให้เกิดปัญหาละขึ้นอย่างมากมายเช่นเดียวกัน หากมีการนำเอารูปแบบของการพัฒนาแบบตะวันตกมาใช้และถ้ารูปแบบของการพัฒนานี้ไม่สอดคล้องกับหลักทางพุทธศาสนา ก็ย่อมเป็นที่แน่นอนว่าปัญหาละต่าง ๆ จะเกิดขึ้นอย่างมากมาย แต่ด้วยเหตุที่ว่าทั้งการพัฒนาและการยึดหลักทางพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิตของประ-

สังคมไทยได้ชื่อว่าเป็นสังคมที่กำลังพัฒนา และได้เริ่มการพัฒนาอย่างจริงจังเมื่อราว 20 ปีมาแล้ว โดยที่เมื่อปี พ.ศ. 2503 ได้เริ่มมีการวางแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจอย่างเป็นทางการ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ 2523) มีการวางจุดมุ่งหมายของการพัฒนา รวมไปถึงการวางขั้นตอนของการพัฒนาอย่างมีระบบ ในต่อมาการวางแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจนี้ขยายออกเป็นการวางแผนทางเศรษฐกิจและสังคม โดยมุ่งที่จะพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมควบคู่กันไป และการวางแผนพัฒนานี้ได้ทำมาจนถึงทุกวันนี้ การพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมของไทยนั้นถึงแม้ว่าจะเน้นการพัฒนาอย่างค่อยเป็นค่อยไป และเน้นการพัฒนาทางด้านเกษตรกรรมเป็นหลักก็ตาม แต่ในเชิงวิชาการแล้วการพัฒนาของสังคมไทยยึดแนวตามรูปแบบของการพัฒนาแบบตะวันตก หรือพัฒนาตามรูปแบบของการ Modernization สิ่งที่ได้เห็นได้จากข้อนี้ก็คือ การวางวัตถุประสงค์ของการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งมีจุดหมายปลายทางคือ การมีสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมเช่นเดียวกับประเทศพัฒนา นอกเหนือจากนี้เมื่อพิจารณาจากแต่ละสถาบันทางสังคม เช่น สถาบันทางเศรษฐกิจ ครอบครัว การเมือง การศึกษา แล้วจะเห็นว่ามีการวางแผนการเพื่อปรับแต่ละสถาบันฯ ของสถาบันทางสังคมเหล่านี้ให้มีรูปแบบเดียวกับประเทศตะวันตก สิ่งที่ได้เห็นชัดอีกประการหนึ่ง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสังคมไทยอยู่ในภาวะของการเปลี่ยนแปลง โดยการนำเอารูปแบบของการพัฒนาของประเทศตะวันตกมาใช้ก็คือ ภาวะความขัดแย้งระหว่างสภาพของสังคมเดิมกับรูปแบบของการพัฒนาแบบตะวันตกซึ่งออกมาในรูปของปัญหาต่าง ๆ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และด้านพฤติกรรมบุคคล ซึ่งปัญหานี้มีอยู่มากมายในปัจจุบันและนับวันจะเป็นปัญหามากขึ้น การเรียกร้องให้มีการแก้ไขปัญหาละแ่นนี้ก็มียู่มาก และที่ได้ดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาละแ่นนี้ก็มียู่มาก อย่างไรก็ตาม ปัญหาเหล่านี้ย่อมไม่หมดไป หากการแก้ไขไม่ได้ทำอย่างถูกต้อง โดยพิจารณาจากที่มาของปัญหาเป็นอันดับแรก ในการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นในสังคมไทยในปัจจุบันต้องพิจารณาจากที่มาของปัญหาดังนี้คือ ต้องทำการศึกษาเพื่อดูระบบบรรทัดฐานทางสังคมของสังคมไทยว่ายังคงอยู่ในรูปเดิมหรือไม่ มีการเปลี่ยนแปลงประการใด และมีความเหมาะสมกับรูปแบบของการพัฒนาที่นำมาใช้หรือไม่ ข้อมูลที่ได้รับนี้จะชี้ให้เห็นว่าประชากรไทยระบบความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และหลักการของการดำเนินชีวิตสอดคล้องกับรูปแบบของการพัฒนาหรือไม่ ซึ่งข้อมูลนี้สามารถใช้เป็นพื้นฐานในการหาทางแก้ไขปัญหาดัง ๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

ในสังคมไทยนั้น ระบบบรรทัดฐานทางสังคม อันได้แก่ แนวความคิด ความเชื่อ ค่านิยม จารีต ประเพณี ระเบียบต่าง ๆ และแนวปฏิบัติต่าง ๆ ของบุคคล มาจากพุทธศาสนาแทบทั้งสิ้น (อดุล วิเชียรเจริญ, 2519 ; Mole, 1973) อาจกล่าวได้ว่าประชากรไทยยึดหลักทางพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิตของตน และหากมีการเปลี่ยนแปลงใดเกิดขึ้นในสังคม ถ้าการเปลี่ยนแปลงนั้นไม่สอดคล้องกับหลักทางพุทธศาสนาแล้ว ย่อมก่อให้เกิดปัญหาขึ้นอย่างมากมายเช่นเดียวกัน หากมีการนำเอารูปแบบของการพัฒนาแบบตะวันตกมาใช้และถ้ารูปแบบของการพัฒนานี้ไม่สอดคล้องกับหลักทางพุทธศาสนา ก็ย่อมเป็นที่แน่นอนว่าปัญหาดัง ๆ จะเกิดขึ้นอย่างมากมาย แต่ด้วยเหตุที่ว่าทั้งการพัฒนาและการยึดหลักทางพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิตของประ-

ชากรไทย เป็นสิ่งที่สังคมไทยต้องการทั้งสองอย่าง และมีความต้องการได้สองประการนี้มีความสอดคล้องกันด้วย เพราะฉะนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องทำการศึกษาว่า สภาพของทั้งสองประการนี้เป็นอย่างไร มีความสอดคล้องกันหรือไม่ และมีแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง ผลที่ได้จากการศึกษานี้จะช่วยให้สามารถมองเห็นภาพของทั้งสองประการนี้เด่นชัดขึ้น และจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการวางแผนพัฒนาสังคมไทยในระยะต่อไป

ด้วยเหตุนี้งานวิจัยชิ้นนี้จึงได้ตั้งจุดมุ่งหมายสำคัญไว้คือ การศึกษาหลักทางศาสนาอันได้แก่ความเชื่อ หลักคำสอน และค่านิยมทางพุทธศาสนาที่ประชากรไทยได้ยึดถือและใช้เป็นแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิต โดยใช้การศึกษาเปรียบเทียบจากกลุ่มประชากรในหมู่บ้านที่ได้รับการพัฒนาในระดับต่ำกับกลุ่มประชากรในหมู่บ้านที่ได้รับการพัฒนาในระดับสูง ทั้งนี้เพื่อดูว่าประชากรในหมู่บ้านที่ได้รับการพัฒนาในระดับต่างกันจะมีการยึดหลักทางศาสนา อันได้แก่ ความเชื่อ หลักคำสอน และค่านิยมทางพุทธศาสนา ในการดำเนินชีวิตของตนแตกต่างกันหรือไม่ และมีการถ่ายทอดสิ่งเหล่านี้แก่บุตรของตนแตกต่างกันหรือไม่ ผลที่ได้รับจากงานวิจัยชิ้นนี้จะแสดงให้เห็นถึงสภาพความสัมพันธ์ที่เป็นจริง ระหว่างการพัฒนาตามรูปแบบตะวันตกกับหลักการ ความคิด ความเชื่อ และค่านิยมที่ประชากรไทยมีอยู่ ตลอดจนแนวโน้มของสภาพความสัมพันธ์ของทั้งสองประการนี้ในอนาคต ซึ่งข้อมูลที่ได้นี้ย่อมเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่บุคคลหลายฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นผู้วางแผนพัฒนา เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานด้านการพัฒนา และผู้ที่เกี่ยวข้องด้านการอบรมเลี้ยงดู ไม่ว่าจะเป็นครู พ่อแม่ หรือสื่อมวลชนซึ่งจะเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับการนำเอาการพัฒนาไปใช้กับประชากรไทยและการเตรียมบุคลากรให้เหมาะสมกับรูปแบบของการพัฒนาที่นำมาใช้ในการพัฒนา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัยนี้มีอยู่ 5 ประการด้วยกันคือ

1. เพื่อศึกษาระดับการยึดถือหลักทางศาสนา ได้แก่ หลักการและคำสอนทางพุทธศาสนา รวมไปถึงความเชื่อ และค่านิยมทางพุทธศาสนาของประชากรชนบทไทย
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความเจริญหรือการพัฒนากับระดับการยึดถือหลักทางศาสนาของประชากรชนบทไทย
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความเจริญหรือการพัฒนากับการถ่ายทอดหลักทางศาสนาของประชากรชนบทไทย
4. เพื่อศึกษาความแตกต่างระหว่างประชากรที่ได้รับความเจริญหรือการพัฒนาต่างกันทางด้านการยึดหลักทางศาสนาในการดำเนินชีวิตของตนและการถ่ายทอดหลักทางศาสนาไปสู่บุตรของตน
5. เพื่อศึกษาแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงการยึดหลักทางศาสนาในการดำเนินชีวิตของประชากรชนบทไทย

ประโยชน์ของการวิจัย

การวิจัยนี้คาดว่าจะให้ประโยชน์ดังนี้คือ

1. ช่วยให้เกิดความเข้าใจอย่างกระจ่างแจ้งถึงความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนา (Modernization) กับระบบความเชื่อ ค่านิยม และหลักการที่ประชากรชนบทไทยมีอยู่ ซึ่งข้อมูลนี้สามารถใช้เป็นประโยชน์ได้อย่างยิ่งในการวางแผนพัฒนาจิตใจของประชากรและในการวางนโยบายการพัฒนาของประเทศ

2. ช่วยให้เกิดความเข้าใจอย่างกระจ่างแจ้งว่ามีหลักการ ความคิด ความเชื่อ และค่านิยมทางพุทธศาสนาอันใดบ้างที่ประชากรชนบทไทยที่ยังคงยึดเป็นหลักในการดำเนินชีวิต และมีอันใดบ้างที่สูญหายไป ซึ่งข้อมูลนี้จะช่วยในการพิจารณาการปลูกฝังค่านิยมที่เป็นบรรทัดฐานและที่สำคัญของสังคมไทยให้แก่เยาวชนไทย

3. ช่วยให้เกิดความเข้าใจอย่างกระจ่างแจ้งในเรื่องระบบการถ่ายทอดหลักทางศาสนา อันได้แก่ หลักการ ความคิด ความเชื่อ และค่านิยมทางพุทธศาสนาในครอบครัวของประชากรชนบทไทย และในส่วนที่ว่า การพัฒนามีส่วนเกี่ยวข้องกับระบบการถ่ายทอดนี้อย่างไรบ้าง ข้อมูลที่ได้รับนี้จะช่วยให้สามารถวางแผนการส่งเสริมครอบครัวไทย ในเรื่องการถ่ายทอดหลักทางศาสนาแก่บุตรของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. ช่วยให้เกิดความเข้าใจอย่างกระจ่างแจ้งเกี่ยวกับแนวโน้มของการยึดถือหลักทางศาสนา อันได้แก่ หลักการ ความคิด ความเชื่อ และค่านิยมทางพุทธศาสนาในเวลาต่อไปว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงประการใดบ้าง ข้อมูลที่ได้รับนี้จะช่วยให้สามารถวางแผนการป้องกันมิให้เกิดปัญหาอันเกิดจากการที่บุคคลมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐานที่สังคมได้วางไว้ และยังช่วยให้สามารถวางแผนการส่งเสริมให้ประชากรไทยเป็นประชากรที่มีคุณภาพด้วย

5. ช่วยให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทุกฝ่ายมีความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งถึงความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนา กับส่วนต่างๆของสังคม ผลทางด้านบวกและลบของการพัฒนา ตลอดจนผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการพัฒนา แก่ส่วนต่างๆของสังคม ซึ่งข้อมูลอันนี้จะช่วยให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทุกฝ่ายเกิดความเข้าใจและสามารถวางแผนการพัฒนาได้อย่างสมเหตุสมผล และสามารถวางแผนการป้องกันมิให้เกิดเป็นปัญหาตามมาจากการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ สังคมหรือพฤติกรรมบุคคลก็ตาม ซึ่งย่อมจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่สังคมไทยโดยรวม

ขอบเขตของการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างของการวิจัยนี้ ได้แก่ ประชากรชนบทไทยในหมู่บ้านชนบทภาคกลางของไทยสองแห่ง ซึ่งมีระดับของความเจริญแตกต่างกัน แบ่งเป็นประชากรกลุ่มผู้ใหญ่หมู่บ้านละประมาณ 70 คน และประชากรกลุ่มเด็กหมู่บ้านละประมาณ 70 คน ประชากรในกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดประมาณ 280 คน

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

ชาวชนบทไทย หมายถึง ประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตชนบทของไทยและมีสภาพทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่ยังเป็นชาวชนบทไทย เช่น มีอาชีพทางด้านเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก นับถือพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาหลักของไทย มีการรับค่านิยม ความเชื่อ และหลักคำสอนของพุทธศาสนาและนำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวันของตน.

หลักทางศาสนา หมายถึง หลักคำสอน ความเชื่อ และค่านิยมทางพุทธศาสนาที่ชาวไทยยึดถือเป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตของตน หลักคำสอนมีอาทิเช่น หลักธรรมต่างๆ ทางพุทธศาสนา ความเชื่อมีอาทิเช่น ความซื่อสัตย์สุจริต เป็นต้น

การพัฒนา หมายถึง การยกระดับสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมให้สูงขึ้น โดยมีเป้าประสงค์ที่จะให้มีความเจริญเท่าเทียมกับประเทศพัฒนา และการพัฒนานี้ยึดเอาการพัฒนาทางเศรษฐกิจสังคมของประเทศพัฒนาเป็นรูปแบบ

การถ่ายทอดทางศาสนา หมายถึง การที่บิดามารดาถ่ายทอดหลักคำสอน ความเชื่อ และค่านิยมทางพุทธศาสนาแก่บุตร และมีการอบรมสั่งสอนให้บุตรรับและปฏิบัติตามหลักคำสอน ความเชื่อ และค่านิยมเหล่านั้น

เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง เหตุผลของการเลือกกระทำหรือไม่กระทำในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง เหตุผลเชิงจริยธรรมของบุคคลเป็นไปตามระดับอายุของบุคคล สภาพแวดล้อมอันได้แก่ ระบบวัฒนธรรม รวมไปถึงระบบการอบรมเลี้ยงดู และสภาพของชุมชนมีส่วนทำให้บุคคลมีเหตุผลเชิงจริยธรรมต่างกัน

ความเจริญ หมายถึง การมีสภาพแวดล้อมทางกายภาพอยู่ในระดับสูง เช่น มีสภาพของที่อยู่อาศัย และสภาพทั่วไปอยู่ในระดับที่เรียกว่าอยู่ในมาตรฐาน เช่น มีถนนหนทาง ไฟฟ้า น้ำประปา มีความเป็นอยู่ที่มีความสะดวกสบายและถูกสุขลักษณะ มีรายได้เฉลี่ยค่อนข้างสูง และประกอบอาชีพอื่น ๆ คู่กันไปกับอาชีพทางเกษตรกรรมด้วย

หมู่บ้านเจริญ หมายถึง หมู่บ้านที่มีสภาพแวดล้อมทางกายภาพ อันได้แก่ สภาพของที่อยู่อาศัย สภาพทั่วไปของหมู่บ้าน อยู่ในลักษณะที่จัดได้ว่าอยู่ในมาตรฐาน เช่น มีถนนหนทาง ไฟฟ้า น้ำประปา เป็นต้น มีความสะดวกสบาย และถูกสุขลักษณะ นอกจากนี้ประชากรของหมู่บ้านยังมีรายได้โดยเฉลี่ยค่อนข้างสูง และประกอบอาชีพอื่น ๆ คู่กันไปกับอาชีพเกษตรกรรมด้วย

หมู่บ้านไม่เจริญ หมายถึง หมู่บ้านที่มีสภาพแวดล้อมทางกายภาพ อันได้แก่ สภาพของที่อยู่อาศัย สภาพทั่วไปของหมู่บ้านอยู่ในลักษณะที่จัดได้ว่าต่ำกว่ามาตรฐาน เช่น ไม่มีถนนหนทาง ไฟฟ้า หรือน้ำประปา เป็นต้น สภาพความเป็นอยู่ขาดความสะดวกสบายและไม่ถูกสุขลักษณะประชากรของหมู่บ้านมีรายได้ต่ำ ประกอบอาชีพทางเกษตรกรรมแต่เพียงอย่างเดียว

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความหมายของหลักทางศาสนา

หลักทางศาสนาในงานวิจัยชิ้นนี้คือ หลักทางพุทธศาสนา อันได้แก่ หลักความเชื่อ หลักคำสอน และค่านิยมทางพุทธศาสนา ซึ่งมีความสำคัญแก่ประชากรไทยมาก จนถือได้ว่าหลักความเชื่อ คำสอน และค่านิยมทางพุทธศาสนาก็คือ หลักความเชื่อ คำสอน และค่านิยมของไทยนั่นเอง หรืออีกนัยหนึ่งอาจกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมทางพุทธศาสนาก็คือวัฒนธรรมไทย ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมไทยแทบทั้งหมดมีที่มาจากหลักทางพุทธศาสนา (Chai Podbisita, 1965) ด้วยเหตุนี้ความคิด ความเชื่อ และทัศนะต่าง ๆ ของประชากรไทยจึงเป็นไปตามความคิด ความเชื่อ และทัศนะทางพุทธศาสนา ในที่นี้อาจกล่าวได้ว่าพุทธศาสนากับสังคมไทยมีความเป็นอันเดียวกันและมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้นยากที่จะแยกออกจากกันได้

หลักทางพุทธศาสนา อันได้แก่ หลักความเชื่อ หลักคำสอน และค่านิยมทางพุทธศาสนาสามารถอธิบายรายละเอียดได้ดังต่อไปนี้คือ ทางด้านหลักความเชื่อมั่น พุทธศาสนามีหลักความเชื่อในเรื่อง กฎแห่งกรรม และการหลุดพ้นคือนิพพาน ทางด้านนิพพานนั้น พุทธศาสนามีแนวความเชื่อที่เป็นหลักความจริงอยู่ว่า ชีวิตเป็นทุกข์แต่มีวิถีทางที่จะพ้นจากความทุกข์นี้ได้ โดยการกระทำที่ถูกต้องซึ่งได้กำหนดแนวทางไว้ให้ เมื่อบุคคลได้กระทำการถูกต้องตามแนวทางที่กำหนดไว้ให้แล้วความทุกข์ก็จะค่อยหายไป และหากบุคคลได้ปฏิบัติความดีอยู่เสมอเป็นเวลานานแล้วจะมีผลถึงขั้นสุดท้าย การหลุดพ้นจากความทุกข์หรือนิพพาน วัตถุประสงค์สำคัญของพุทธศาสนาก็คือการทำให้บุคคลได้เป็นอิสระหรือหลุดพ้นจากความทุกข์ (Buddhadasa Bhikku, 1961) และการจะหลุดพ้นจากความทุกข์ได้นั้นจะเกิดขึ้นได้จากความเพียรหรือการกระทำของตนเองเท่านั้น ด้วยเหตุนี้จึงพบว่าความเป็นตัวของตัวเอง (Individualism) จึงมีอยู่ในคนไทยในระดับสูง และเป็นลักษณะที่พบอยู่ในตัวของคนไทยโดยทั่วไป (Phillips, 1965 ; Mole, 1973 ; Kirsch, 1975) ในเรื่องของกฎแห่งกรรมนั้น อธิบายถึงผลของการกระทำซึ่งเกิดขึ้นแก่บุคคล โดยหากกระทำความดีหรือ “บุญ” ก็จะมีส่งผลอันเป็นที่น่าพอใจทั้งในชีวิตปัจจุบันและภพหน้า แต่ถ้ากระทำความชั่ว หรือ “บาป” ก็จะมีส่งผลในทางร้ายเช่นกัน ความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรมนี้ ทำให้บุคคลมีความเข้าใจถึงที่มาของสถานภาพของคนในปัจจุบัน และมีการยอมรับสถานภาพของตน (Kirsch, 1975) หลักความเชื่อทางด้านนิพพานและกฎแห่งกรรมมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน (Spiro, 1970) กล่าวคือบุคคลที่จะบรรลุถึงนิพพานนั้น มีความจำเป็นต้องกระทำความดีอย่างสม่ำเสมอในปัจจุบันเสียก่อนด้วยการประพฤติปฏิบัติแต่ในสิ่งที่ดี และได้สั่งสมผลบุญไว้ ขณะเดียวกันก็สามารถละกิเลสได้จนในที่สุดได้หลุดพ้นจากความทุกข์

ด้วยการมีหลักความเชื่อที่สำคัญได้แก่ ความเชื่อทางด้านนิพพานและกฎแห่งกรรม จึงมีหลักคำสอนที่เชื่อต่อหลักความเชื่อนี้ หลักคำสอนทางพุทธศาสนา เน้นแนวการปฏิบัติเพื่อให้บุคคลได้หลุดพ้นจากความทุกข์ ขณะเดียวกันก็ให้ปฏิบัติในสิ่งที่ชอบเพื่อให้เกิด “บุญ” ด้วย หลักคำสอนทางพุทธศาสนามีอยู่มากมาย

หลายประการ ซึ่งได้แก่ หลักศีลธรรมทางพุทธศาสนา มีอาทิเช่น ศีลห้า ศีลแปด พรหมวิหารสี่ สัปปริสธรรม มรรคแปด และอื่น ๆ เป็นต้น ซึ่งหลักศีลธรรมทั้งหมดนี้ มีวัตถุประสงค์ให้บุคคลได้กระทำในสิ่งที่ เป็นความดี และเป็นสิ่งที่เกิดเป็นผลดีแก่ตนเอง

สำหรับค่านิยมทางพุทธศาสนานั้นมีที่มาจากหลักความเชื่อและหลักคำสอนทางพุทธศาสนา จึงมีลักษณะที่เอื้อต่อพุทธศาสนามากที่สุด และส่งผลให้ผู้ปฏิบัติสามารถอยู่ในสังคมไทยได้อย่างดี ค่านิยมทางพุทธศาสนา มีอาทิเช่น ความเมตตา กรุณา ความสันโดษ ความกตัญญู รู้คุณ การทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว การไม่เบียดเบียนผู้อื่น การเสียสละ การมีจิตใจอันผ่องแผ้วบริสุทธิ์ รวมไปถึงการมีความสงบเสงี่ยมเจียมตน ไม่มักใหญ่ใฝ่สูง เป็นต้น ค่านิยมทางพุทธศาสนาที่กล่าวมาแล้วนี้ยังมีอยู่อีกมากมายหลายประการ และเป็นค่านิยมที่ประชากรไทยรับไว้เป็นค่านิยมที่ควรปฏิบัติในการดำเนินชีวิตของตน และใช้เป็นแนวในการดำเนินชีวิตของตนด้วย

พุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมไทยและประชากรไทยอย่างแน่นแฟ้น ดังที่ ชาย โพรซิด (1965) ได้กล่าวไว้ว่า หากนำเอาหลักทางพุทธศาสนาออกจากวัฒนธรรมไทยแล้วก็จะไม่มีอะไรเหลืออยู่ และในสังคมไทยพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับทุกส่วนของการดำเนินชีวิตของบุคคลตั้งแต่เกิดจนตายบุคคลเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางพุทธศาสนา นอกเหนือจากนี้วัดมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างรูปแบบชีวิตของบุคคลในชุมชน (Klausner, 1971 ; Tambiah, 1976) และเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทุกประเภทในชีวิตของบุคคลทุกเพศและวัย กิจกรรมทางพุทธศาสนาถือว่าเป็นกิจกรรมในชีวิตของบุคคลในชุมชนด้วย โดยสรุปแล้ว พุทธศาสนาเป็นสถาบันทางสังคมที่มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดต่อสังคมไทย เป็นส่วนของวัฒนธรรมหลักของสังคมไทย และยังเป็นส่วนของบุคลิกภาพที่ถือได้ว่าเป็นลักษณะประจำของคนไทยด้วย

อิทธิพลของพุทธศาสนาที่มีต่อวัฒนธรรมไทยและต่อแนวความคิด ความเชื่อ และการปฏิบัติของประชากรไทยที่สำคัญ มีดังที่จะได้อภิปรายดังต่อไปนี้คือ ประการแรก พุทธศาสนาทำให้บุคคลมองโลกในด้านของความสูงต่ำไม่เท่ากัน (Hanks, 1962) ทำให้เกิดเป็นแนวคิด ความเชื่อ และแนวปฏิบัติที่ตามมาหลายประการด้วยกัน กล่าวคือ บุคคลจะมีการติดต่อสัมพันธ์กันด้วยระบบสูงต่ำไม่เท่าเทียมกันมีความเชื่อว่าบุคคลมีความไม่เท่าเทียมกัน แต่ขณะเดียวกันก็เชื่อว่าบุคคลจะเลื่อนระดับชั้นหรือสถานภาพของตนเองได้ และยังมองเห็นและยอมรับความสามารถส่วนบุคคลด้วย นอกเหนือจากนี้แล้วยังมีการจัดอันดับบุคคลไปตามอันดับ เช่น เพศ อายุ และความสำคัญ และยังมีการกำหนดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่าง ๆ เหล่านี้ไว้ด้วย ในการอบรมเลี้ยงดูบุคคลให้รู้ระเบียบของสังคม ยังเป็นการอบรมเลี้ยงดูเพื่อให้บุคคลมีความเข้าใจถึงระบบสูงต่ำ และปฏิบัติตนไปตามความเหมาะสม เช่น ให้รู้จักที่ต่ำที่สูง และยังเน้นให้บุคคลรู้จักการประมาณตน ยอมรับสถานภาพของตนตามสภาพที่เป็นจริงด้วย อิทธิพลของพุทธศาสนาที่จะนำมาอภิปรายในประการที่สองคือ พุทธศาสนาทำให้บุคคลมองโลกในแง่ของบุญ-บาป มีการยอมรับในเรื่องผลของการกระทำ บุญวาสนา และชดากรรม (Mosel, 1966; Ingersoll, 1966); และมีผลต่อแนวความคิดและการตัดสินใจต่าง ๆ ของบุคคลอย่างมาก บุคคลมักจะพอใจในสภาพที่ตนมีอยู่ ไม่มีความอิจฉาริษยาผู้ที่ได้ดีกว่า โดยถือว่าเป็นเพราะตนเองทำบุญมาน้อย (Phillips, 1965) อีกประการหนึ่ง บุคคลเกิดค่านิยมในเรื่องการทำบุญ เนื่องจากต้องการที่จะสะสมบุญไว้ การทำบุญแสดงออกในหลายรูปแบบตั้งแต่ การทำบุญที่วัด และการให้ทาน การบริจาค และอื่น ๆ ซึ่งมีความประสงค์อันเดียวคือ

การสั่งสมบุญโดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับชาตินี้ (Ingersoll, 1966) จากการศึกษาเรื่องโลกทัศน์ของชาวชนบทไทยซึ่งมีผลมาจากอิทธิพลของพุทธศาสนา ตัวอย่างเช่น มีความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม (Smuckarn, 1979) คือทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว และการกระทำในอดีตยังส่งผลไปยังปัจจุบันและอนาคตด้วย จึงมีความระมัดระวังที่จะไม่ให้ตนเองกระทำการใดที่เป็นกรรมอันจะส่งผลต่อไปในข้างหน้าด้วย จึงมีการควบคุมตนเองในอันที่จะประพฤติปฏิบัติในทางที่ถูก เช่น ประพฤติชอบ มีวาจาชอบ มีอาชีพชอบ ฯลฯ ขณะเดียวกันก็พยายามจะเว้นความชั่วอันได้แก่ การละเว้นจากอบายมุขทั้งปวง เป็นต้น อิทธิพลของพุทธศาสนายังมีผลต่อความรู้สึกที่ชาวชนบทไทยมีต่อตนเองอีกคือ จะมีความรู้สึกว่าตนเองต่ำกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับบุคคลในอาชีพอื่น โดยเฉพาะกับบุคคลที่เป็นข้าราชการ และยอมรับสภาพที่ต่ำกว่านี้ โดยมีความรู้สึกว่ามีฐานะต่ำกว่าเป็นผู้ได้สะสมมามากกว่าตน ขณะเดียวกันก็มีความรู้สึกในเรื่องของบุญคุณ โดยถือว่าต้องมีการตอบแทนบุญคุณของผู้ที่ได้ทำคุณแก่ตน การตอบแทนบุญคุณนี้มีการตอบแทนไปตามระดับของบุญคุณ ผู้ที่มีบุญคุณสูงสุดก็คือ พ่อแม่ รองลงมาคือ ครู ญาติพี่น้อง และสุดท้ายคือผู้อื่นที่ได้ทำบุญคุณแก่ตน จากการศึกษาของ สุนทรี โคมิน กับสนิท สมัครการ (1979) ในเรื่องค่านิยมของคนไทยพบว่า มีความแตกต่างระหว่างค่านิยมของประชากรชนบทของไทย โดยที่ประชากรชนบทไทยเน้นค่านิยมด้านศาสนา และชีวิตความเป็นอยู่ที่กลมกลืนกับธรรมชาติ กับด้านชีวิตความเป็นอยู่ที่พอมิกันมิใช่ไม่ผิดเคือง ในขณะที่ประชากรเมืองเน้นค่านิยมด้านความสุข ความสำเร็จในชีวิตเกียรติยศ ชื่อเสียง และการยอมรับจากสังคม ความแตกต่างระหว่างประชากรชนบท และประชากรเมืองที่เห็นเด่นชัดมากก็คือ ค่านิยมทางศาสนา โดยที่ประชากรชนบทของไทยมีความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรมสูงกว่าประชากรเมือง และมีความเชื่อในเรื่องบุญวาสนาในระดับสูง ตลอดจนยังมีการยึดความเชื่อเรื่องบุญวาสนา เชื่อว่าบุคคลเกิดมาไม่เท่ากันเนื่องจากทำบุญมาไม่เท่ากัน ด้วยเหตุนี้ประชากรของไทยจึงมีแนวโน้มที่จะแก้ปัญหาด้วยการยอมรับสภาพปัญหานั้น โดยถือว่าเป็นเพราะชะตากรรมของตนจึงต้องมาพบปัญหาเช่นนั้น ทางแก้ก็คือการทำบุญกุศลให้มากเพื่อผลบุญจะช่วยขจัดปัดเป่าปัญหาให้

ความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับประชากรไทยนั้นมีย่างแน่นแฟ้น ความคิด ความเชื่อตลอดจนค่านิยมทางศาสนาได้ฝังรากจนลึกกลายเป็นระบบความคิด ความเชื่อ และค่านิยมที่ประชากรไทยได้ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตของตน จากการศึกษาค้นคว้าที่มีผู้ทำเกี่ยวกับบุคลิกภาพ ความเชื่อ หรือค่านิยมของประชากรไทยซึ่งก็ได้มีการศึกษาประเภทนี้อยู่หลายชิ้นด้วยกันให้ผลตรงกันคือ หลักคำสอน ความเชื่อ และค่านิยมทางพุทธศาสนา กลายเป็นระบบความคิด ความเชื่อ และแนวปฏิบัติที่ประชากรไทยยึดถือ และมีส่วนสำคัญในการหล่อหลอมบุคลิกภาพของประชากรไทยด้วย งานวิจัยที่กล่าวถึงนี้มีอาทิเช่น งานวิจัยเกี่ยวกับค่านิยมและจิตวิทยาของชาวบ้าน (สมชัย รักรัตน, 2514) ที่ทำการศึกษาโดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นประชากรชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อหาค่านิยมและวิธีการมองโลกของชาวบ้านไทย พบผลคือ ชาวบ้านในกลุ่มตัวอย่างมีค่านิยมทางด้านความดี ได้แก่ ความเป็นผู้มีใจเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ยุติธรรม และซื่อสัตย์สุจริต เป็นผู้ที่สามารถทำประโยชน์ต่อสังคม และเป็นผู้ที่มีความสามารถพิเศษที่น่ายกย่อง และเห็นว่าการมีนิสัยอดิฉะ

กระทำการผิดกฎหมาย การฝ่าฝืนในอบายมุข การฝ่าฝืนขนบธรรมเนียม ประเพณีของหมู่บ้าน การไม่เคารพ นับถือผู้ใหญ่ เป็นคุณสมบัติและพฤติกรรมที่ไม่น่านิยม ส่วนความปรารถนาหลักของชาวบ้านนั้น ต้องการ หลักฐานที่จะทำให้ชีวิตอยู่ได้อย่างมั่นคง เช่น เงินทอง อาหารและที่ทำมาหากิน เป็นต้น และยังปรารถนา คุณธรรมความดีด้วย ทั้งนี้เนื่องจากเชื่อว่าการมีคุณธรรมความดีจะทำให้ประสบโชควาสนาหลายอย่างที่ส่งผลให้ เป็นผู้มีอำนาจวาสนา เกียรติยศชื่อเสียงและความร่ำรวย และยังมีค่านิยมในด้านอาชีพ การเป็นข้าราชการด้วย ทั้งนี้เพราะอาชีพนี้ทำให้มีเกียรติยศชื่อเสียง สำหรับการแก้ปัญหาเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น ชาวบ้านจะหันไปหา บุคคลที่นับถือไว้วางใจและจะพยายามอดทนปล่อยให้เป็นเรื่องของโชคชะตา และพยายามทำให้สงบ นอกจากนี้ แล้วชาวบ้านยังมีความรู้สึกว่าคุณธรรมความดีทำให้พยายามหลีกเลี่ยงปัญหาหรือข้อขัดแย้งที่อาจ เกิดขึ้นลักษณะเด่นที่พบในงานวิจัยนี้ก็คือ ชาวบ้านให้ค่านิยมด้านการควบคุมสติให้อยู่ในความสงบสุขสูง และ ให้ค่านิยมทางด้านการมีมารยาทและวาจาสุภาพอ่อนโยนรวมถึงการไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวในเรื่องของผู้อื่นสูงมาก โดย สรุปแล้ว จากการวิจัยขั้นนี้พอมองเห็นภาพว่าชาวบ้านไทยยึดมั่นอยู่กับหลักคำสอน ความเชื่อ และค่านิยม ทางพุทธศาสนา เชื่อว่าชะตาชีวิตของบุคคลขึ้นอยู่กับบุญวาสนาที่ได้สร้างสมมานิยมการมีคุณธรรมความดีเพื่อที่ จะส่งผลทางด้านดีแก่ตน ทำให้รอดพ้นจากภัยอันตรายทั้งปวง และเป็นที่ยกใคร่แก่คนทั่วไป รวมทั้งประสบ ความสำเร็จด้านต่าง ๆ และยังส่งผลให้มีฐานะมั่นคงอีกด้วย และประการสุดท้ายก็คือ หลักคำสอน ความเชื่อ และค่านิยมเหล่านี้มีผลต่อพฤติกรรมที่ชาวบ้านแสดงออกคือ การไม่แข่งขันต่อสู้กับผู้อื่น หลีกเลี่ยงปัญหาและการ อยู่ร่วมกับบุคคลอื่นอย่างสงบสุข

เมื่อเปรียบเทียบงานวิจัยที่กล่าวแล้วข้างต้นกับงานวิจัยเรื่อง บุคลิกภาพของประชากรชนบทไทย ซึ่ง ได้มีผู้จัดทำขึ้น (Phillips, 1965) โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นประชากรชนบทไทยภาคกลาง เพื่อหาบุคลิกภาพที่ เป็นแกนหลักของประชากรไทย พบว่า ประชากรชนบทไทยมีความคิด ความเชื่ออยู่ภายใต้อิทธิพลของพุทธ- ศาสนา และมีความต้องการตลอดจนมีหลักการในชีวิตที่สอดคล้องกับคำสั่งสอนทางพุทธศาสนา กล่าวคือ เป็น ผู้มักน้อย และพอใจในสภาพที่เป็นอยู่ มีความเชื่อในเรื่องบุญวาสนาและโชคชะตา มองเห็นว่าผู้ใหญ่หรือผู้มี อำนาจคือผู้ที่ทำบุญกุศลมามาก ผลบุญนั้นจึงตอบสนองให้มีโชควาสนา มีความเชื่อมั่นเรื่องการตอบแทนบุญคุณ และการมีความกตัญญูต่อบุคคล โดยมิสาเหตุที่มาจากการมีความเชื่อเรื่องบุญบาป นอกจากนี้ยังมีความพอใจที่อยู่ อย่างอิสระ คือไม่ยุ่งเกี่ยวกับใคร ขณะเดียวกันก็ไม่อยากให้ใครมายุ่งเกี่ยวกับตนด้วย ส่วนในด้านการแก้ปัญหา หรือการปรับตัวเมื่อมีปัญหา นั้นมักใช้วิธีวางเฉยเพื่อให้ปัญหาผ่านไป และการอดทนต่อความทุกข์ยากทั้งปวง ในด้านความต้องการนั้น ก็มีความต้องการเพียงด้านปัจจัยสี่ ที่สำคัญคือ การไม่อดอยาก และการมีกินมีใช้ ต้องการมีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่จะอำนวยให้สามารถทำมาหากินได้ดี ในด้านหลักการของชีวิตนั้น ต้องการความสงบสุข ไม่ขัดแย้งกับผู้อื่น และวิถีชีวิตที่ถูกต้องตามทำนองครองธรรม สามารถทำบุญกุศลเพื่อ ส่งผลไปยังชาติหน้าด้วย นอกเหนือจากงานวิจัยที่กล่าวมานี้แล้ว ยังมีงานวิจัยอีกหลายชิ้นที่ได้ทำขึ้น เพื่อหา ลักษณะนิสัยของประชากรไทย ซึ่งก็ได้พบผลที่สอดคล้องกันคือ ประชากรไทยมีลักษณะนิสัยที่เอื้อต่อสภาพชีวิต ทางเกษตรกรรม นิยมความเรียบง่าย และดำเนินชีวิตไปตามหลักคำสอน ความเชื่อและค่านิยมทางพุทธศาสนา

ฉะนั้นสรุปมาแล้ว ประชากรไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนคนไทยมีลักษณะนิสัยความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ตลอดจนแนวปฏิบัติต่าง ๆ ที่เอื้อให้อยู่ได้อย่างเป็นปกติสุขในสภาพสังคมไทยซึ่งมีลักษณะ โครงสร้างเป็นสังคมเกษตรกรรม และมีความคิด ความเชื่อ และหลักคำสอนทางพุทธศาสนาเป็นแกนนำของ ชีวิต และยังใช้เป็นมาตรการในควบคุมพฤติกรรมของบุคคลอีกด้วย

แนวความคิด ความเชื่อ ค่านิยมที่เอื้อต่อการพัฒนา

ในปัจจุบันเรื่องของการแปรรูปของสังคมจากการเป็นสังคมที่มีระดับการพัฒนาต่ำไปสู่การเป็นสังคมที่มีการพัฒนาในระดับสูง เป็นเรื่องที่มีการศึกษาค้นคว้าอย่างมาก โดยมีการนำเอาทั้งทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและทั้งผลของการวิจัยที่มีผู้ทำมาใช้เพื่อเป็นแนวปฏิบัติในการดำเนินการพัฒนา ในเรื่องการพัฒนาที่มีความเชื่อว่าสังคมจะเจริญไปได้มากเพียงไรนั้น บัจจยทางทรัพยากรมนุษย์เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญที่สุด (Schultz, 1961 ; Jencks, 1979) หรืออีกนัยหนึ่ง ความเจริญของสังคมขึ้นอยู่กับปัจจัยมนุษย์ และหากมีการพัฒนาด้านปัจจัยมนุษย์สังคมก็จะพัฒนาตามไปด้วย สิ่งที่ต้องการทางด้านปัจจัยมนุษย์ก็คือ บุคคลที่มีความสามารถ ความชำนาญและทักษะ ในอาชีพต่าง ๆ และเป็นผู้มีค่านิยม ความคิด ความเชื่อแบบสมัยใหม่ (Modernity) และมีการกระตุ้นให้บุคคลในสังคมด้อยพัฒนาได้เปลี่ยนรูปแบบของระบบความคิด ความเชื่อ และค่านิยมให้เป็นแบบสมัยใหม่ด้วย ทั้งนี้ เพื่อเป็นการช่วยเสริมสร้างบุคลากรที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศ (McClelland, 1961) สิ่งที่ต้องการให้เกิดมีในบุคคลในประเทศด้อยพัฒนาก็คือ ความเชื่อมั่นในตนเอง การหลุดพ้นจากการเป็นผู้ติดอยู่ในอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมภายนอก ความต้องการการแข่งขันต่อสู้เพื่อความสำเร็จ ความขยันขันแข็ง เป็นต้น ซึ่งลักษณะเช่นนี้พบได้ยากในบุคคลที่อยู่ในสังคมแบบเกษตรกรรม และเชื่อว่าหากมีการปลูกฝังให้ประชากรในสังคมด้อยพัฒนาซึ่งส่วนใหญ่มักเป็นสังคมเกษตรกรรมได้มีลักษณะนิสัยและค่านิยมที่เอื้อต่อการพัฒนาแล้วย่อมจะช่วยให้การพัฒนาเป็นไปได้อย่างรวดเร็วยิ่งขึ้น

จากการศึกษาในเรื่องค่านิยมและพฤติกรรมของบุคคลเปรียบเทียบกับกลุ่มประชากรที่มาจากประเทศที่มีระดับการพัฒนาต่างกัน พบว่า ประชากรที่มาจากประเทศที่มีระดับการพัฒนาต่างระดับกัน มีค่านิยมหลักที่ยึดถือต่างกัน (Inkeles & Smith, 1974) กล่าวคือ ประชากรที่มาจากประเทศที่มีระดับการพัฒนาสูงกว่าจะมีค่านิยมที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศ เช่น มีค่านิยมด้านการแข่งขัน ค่านิยมด้านการเป็นผู้ประกอบการ ค่านิยมด้านความขยันขันแข็ง การใฝ่หาความรู้ ประหยัด การใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ รวมไปถึงความนิยมด้านความสามารถของบุคคล เป็นต้น ส่วนประชากรที่มาจากประเทศที่มีระดับการพัฒนาดำจะมีลักษณะค่านิยมที่แตกต่างไปจากที่กล่าวมาแล้วนี้ แต่จะมีค่านิยมที่เอื้อต่อการพัฒนาเหล่านี้อยู่บ้างไม่มากนัก ข้อสรุปจากการศึกษาเรื่องนี้ที่กล่าวมาแล้วนี้คือ ในการพัฒนาประเทศนั้นระบบความคิด ความเชื่อ และค่านิยมที่ประชากรส่วนใหญ่มักมีอยู่เป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากและสำหรับประเทศที่มีระดับการพัฒนาในระดับสูงนั้น ประชากรจะมีความคิด ความเชื่อและค่านิยมที่เอื้อต่อการพัฒนา (เพราะฉะนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะปลูกฝังความคิด ความเชื่อ และค่านิยมที่เอื้อต่อการพัฒนาให้แก่ประชากรในประเทศที่มีระดับการพัฒนาต่ำ ทั้งนี้เพื่อช่วยเร่งการพัฒนา และความคิด ความเชื่อ

ค่านิยมที่จะเอื้อต่อการพัฒนา หรือเป็นแกนในการพัฒนา ได้แก่ ความคิด ความเชื่อ ที่เป็นหลักทางวิทยาศาสตร์ และการยึดหลัก เหตุและผล มาใช้ในการแก้ปัญหาและในชีวิตประจำวัน มีความเชื่อในเรื่องเหตุและผล และการนำเอาหลักทางวิทยาศาสตร์มาใช้ในการแก้ปัญหา รวมไปถึงการมีค่านิยมที่เป็นแกนในการพัฒนา เช่น ค่านิยมทางด้านการงานหนัก ค่านิยมทางด้านความสำเร็จที่เกิดจากการทำงาน การรู้ค่าของเวลา เป็นต้น

แนวความคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างระบบความคิด ความเชื่อ ของบุคคลกับการพัฒนานั้นมีมาเป็นเวลานานแล้ว โดยอาศัยการศึกษาคุณลักษณะของประชากรในประเทศพัฒนาอุตสาหกรรมที่มีการพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว และได้มีการศึกษาแรงจูงใจและปัจจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเกิดระบบความคิด ความเชื่อ และค่านิยมที่เอื้อต่อการพัฒนานี้ มีความเชื่อว่าการอบรมสั่งสอนทางศาสนาในระบบการอบรมเลี้ยงดูจากครอบครัวมีส่วนทำให้เกิดคุณลักษณะเหล่านี้ ดังเช่นมีการเปรียบเทียบบุคคลที่นับถือศาสนาต่างกัน เช่น บุคคลที่นับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมัน แครอลิก กับโปรเตสแตนต์ เป็นต้น (Inkeles and Smith, 1974) ซึ่งพบว่าบุคคลที่นับถือศาสนาคริสต์นิกายหลังมีคุณลักษณะที่เอื้อต่อการพัฒนามากกว่า ทั้งนี้เนื่องจากศาสนาคริสต์นิกายนี้เน้นคุณลักษณะเช่นนั้นมาก และการอบรมเลี้ยงดูในครอบครัวของบุคคลที่นับถือศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ก็เน้นการเลี้ยงดูเพื่อให้เกิดคุณลักษณะเช่นเดียวกัน ในระยะต่อมาการศึกษาค้นคว้าในเรื่องนี้ได้ขยายออกมาเป็นการศึกษาด้านระบบค่านิยมของสังคมและมีการศึกษาเปรียบเทียบระบบค่านิยมในประเทศต่าง ๆ และยังศึกษารวมไปถึงแรงจูงใจที่ก่อให้เกิดค่านิยมที่เอื้อต่อการพัฒนาด้วย การศึกษาดังกล่าวนี้นี้อาทิ เช่น การศึกษาของ McClelland (1961) เป็นต้น ที่พบว่า การมีค่านิยมของความสำเร็จ (Achievement) เป็นฐานของการเกิดคุณลักษณะที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศและค่านิยมของความสำเร็จนี้ก่อให้เกิดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ซึ่งก่อให้เกิดคุณลักษณะอื่น ๆ ที่เอื้อต่อการพัฒนาตามมาด้วย จากการศึกษาของ McClelland ในเรื่องนี้ยังได้พบว่าประชากรในประเทศด้อยพัฒนาขาดค่านิยมแห่งความสำเร็จและแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ จะเป็นเหตุให้เกิดความล่าช้าในเรื่องการพัฒนา

แนวความเชื่อ ตลอดจนการศึกษาค้นคว้าที่ได้มีผู้จัดทำขึ้นในหลายประเทศ ทำให้ดูเหมือนว่ามีความแตกต่างกันอย่างเด่นชัดระหว่างประชากรในประเทศพัฒนาและด้อยพัฒนาในเรื่องการมีคุณลักษณะที่เอื้อต่อการพัฒนา และประชากรในประเทศด้อยพัฒนาขาดคุณลักษณะที่เอื้อต่อการพัฒนาโดยสิ้นเชิง แต่ตามความเป็นจริงแล้ว คุณลักษณะที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศนั้น ประชากรในประเทศด้อยพัฒนาอาจมีอยู่แต่ไม่ได้เป็นลักษณะที่เด่นชัดเท่านั้น หรือคุณลักษณะเหล่านี้อาจมีอยู่ในประเทศด้อยพัฒนาแต่ไม่ได้ถือว่าเป็นลักษณะที่สำคัญเนื่องจากสังคมด้อยพัฒนานั้นค่านิยมบางอย่างที่ไม่ต้องอาศัยคุณลักษณะเหล่านี้ อาทิเช่น เน้นค่านิยมด้านการเชื่อฟัง หรือการเป็นผู้มีความอ่อนน้อมถ่อมตน ดังการศึกษาของ สมัคร สมัครการ ที่ได้ทำการศึกษาค่านิยมของชนกลุ่มน้อยบางกลุ่มในประเทศไทยได้แก่ พวกลาวพวน (Smuckarn, 1972) ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดลพบุรี ซึ่งประชากรกลุ่มดังกล่าวนี้กำลังอยู่ในกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ โดยการรับเอาระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่มาใช้ และได้พบว่าประชากรกลุ่มนี้มีการปรับตัวเข้ากับระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่อย่างดีมาก จากการศึกษาประชากรกลุ่มนี้พบว่า มีค่านิยมที่เอื้อต่อการพัฒนาเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว ได้แก่ ค่านิยม

ด้านความขยันหมั่นเพียร ความซื่อสัตย์ และความสงบสุข เป็นต้น เพราะฉะนั้น การวิจัยนี้จึงเห็นว่าค่านิยมที่เอื้อต่อการพัฒนานั้น ไม่ได้มีความจำเป็นต้องมีอยู่ในสังคมที่พัฒนาเท่านั้น แต่ในสังคมที่ด้อยพัฒนาก็อาจมีอยู่ และหากนำมาใช้ให้ถูกทางก็สามารถเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศได้ งานวิจัยดังกล่าวนี้ได้ให้ข้อสรุปว่าการแปรรูปของสังคมจากรูปแบบของด้อยพัฒนาเป็นรูปแบบของสังคมพัฒนา ต้องอาศัยการเปลี่ยนแปลงของระบบวัฒนธรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบค่านิยมด้วย ทั้งนี้เพื่อช่วยให้กระบวนการของการแปรรูปเป็นไปอย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตามไม่มีความจำเป็นต้องเปลี่ยนระบบค่านิยมทั้งหมด แต่ให้คงระบบค่านิยมเดิมที่มีอยู่ในสังคมแบบดั้งเดิมที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเอาไว้ และงานวิจัยนี้ยังให้ข้อสรุปด้วยว่า ค่านิยมที่จัดได้ว่าเป็นค่านิยมสมัยใหม่ (Modern Value) นั้นยังพบได้ในสังคมแบบดั้งเดิม และที่เคยเชื่อว่าค่านิยมสมัยใหม่กับค่านิยมแบบดั้งเดิมมีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงนั้นจึงเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง

ในส่วนนี้จึงพอสรุปได้ว่า ระบบความคิด ความเชื่อ และค่านิยมของประชากรมีส่วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับกระบวนการของการพัฒนา และการที่ประชากรมีระบบความคิด ความเชื่อ และค่านิยมลักษณะหนึ่งมีส่วนเกื้อหนุนกระบวนการของการพัฒนาประเทศ อย่างไรก็ตามในประเทศที่มีความล้าหลังหรือมีระดับการพัฒนาต่ำนั้นก็ไม่ได้หมายความว่าประเทศนั้นจะขาดระบบวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการพัฒนา เช่น ขาดระบบค่านิยมที่เอื้อต่อการพัฒนาโดยสิ้นเชิง แต่ค่านิยมเหล่านั้นยังมีอยู่บ้างเพียงแต่ไม่ได้เป็นค่านิยมเด่นเท่านั้น

การเปลี่ยนแปลงด้านการยึดถือหลักทางศาสนาของประเทศไทย

การแปรรูปของสังคมจากรูปแบบหนึ่งไปเป็นอีกรูปแบบหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การวางเป้าประสงค์ที่จะพัฒนาประเทศจนถึงระดับที่มีรูปแบบเดียวกับประเทศพัฒนาอุตสาหกรรมนับเป็นเรื่องที่ต้องผ่านกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงอย่างซับซ้อน และเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยการเปลี่ยนแปลงในระดับมหภาค (Macro) และในระดับจุลภาค (Micro) ซึ่งหมายความว่าจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงในระบบต่าง ๆ ในสังคม และการเปลี่ยนแปลงในส่วนของบุคคลซึ่งนับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในแนวทฤษฎีของการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแนวทฤษฎีด้านการปรับให้เป็นสังคมทันสมัย (Modernization) ถือว่าการพัฒนาหรือการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวบุคคลเป็นสิ่งที่ควรต้องกระทำเป็นสิ่งแรก ซึ่งหมายความว่า มีความจำเป็นต้องทำให้บุคคลมีบุคลิกภาพ ความคิดความเชื่อ และค่านิยมที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศ (Inkles & Smith, 1974) หากไม่แล้ว การพัฒนาย่อมไม่เกิดขึ้น ด้วยแรงกระตุ้นของแนวทฤษฎีนี้จึงพบว่าในประเทศที่กำลังพัฒนาโดยทั่วไปมีการส่งเสริมสนับสนุนอย่างจริงจังให้ประชากรของเขามีบุคลิกภาพ ความคิด ความเชื่อ ตลอดจนค่านิยมที่เกื้อหนุนการพัฒนาประเทศ อย่างไรก็ตาม พบว่าการสนับสนุนให้ประชากรมีคุณลักษณะและค่านิยม ความเชื่อที่จะสอดคล้องกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคมนั้น ก่อให้เกิดปัญหาตามมามากมายหลายประการ ที่เป็นปัญหาสำคัญก็คือ ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างสภาพความเป็นจริงกับสภาพที่ต้องการให้เปลี่ยน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านค่านิยม ซึ่งทำให้เกิดเป็นปัญหาการเสียระบบของสังคม (Social Disorganization) ซึ่งหมายความว่าสภาพสังคมดั้งเดิมที่มีอยู่ก็ยังไม่สามารถใช้งานได้ ขณะเดียวกันสภาพสังคมใหม่ที่กำลังเปลี่ยนแปลงอยู่ก็ไม่

สามารถใช้การได้เช่นเดียวกัน สังคมจึงตกอยู่ในสภาพของการเสียระบบซึ่งมีผลต่อพฤติกรรมของบุคคลอย่างมาก เนื่องจากสภาพของการเสียระบบของสังคมก่อให้เกิดปัญหาสำคัญดังกล่าว นักวิชาการโดยเฉพาะอย่างยิ่งนักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาจึงพยายามหาทางป้องกันมิให้เกิดขึ้น นักวิชาการบางคนเสนอความเห็นว่ามันควรนำเอาการพัฒนามาใช้ (Hunter, 1969) ในประเทศที่ด้อยพัฒนาเนื่องจากการพัฒนาจะทำให้เกิดความไม่สมดุลย์ (Disequilibrium) เกิดขึ้นในสังคมที่ด้อยพัฒนา Hunter ได้ยกตัวอย่างประเทศด้อยพัฒนาหลายประเทศที่ประสบกับปัญหานี้ และได้เสนอแนะว่าควรให้มีการพัฒนาแบบค่อยเป็นค่อยไปโดยให้ประเทศด้อยพัฒนาเหล่านั้นยังคงรูปแบบของโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมแบบเดิมของตน ปัญหาอีกประการหนึ่งที่นักวิชาการหลายแขนงวิชาได้นำเสนอขึ้นเกี่ยวกับการพัฒนานี้คือ ปัญหาที่เกิดจากการที่ส่วนต่าง ๆ มีการพัฒนาไปไม่เท่ากัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความเจริญที่เกิดจากการพัฒนาของบางสถาบันทางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เช่น สถาบันทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นต้น ขณะที่บางสถาบันทางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างช้า ๆ เช่น สถาบันทางศาสนา สถาบันทางการศึกษา สถาบันทางครอบครัว เป็นต้น ซึ่งช่องว่างที่เกิดขึ้นจากการที่สถาบันทางสังคมมีการพัฒนาไม่เท่ากันทำให้เกิดเป็นปัญหาตามมาหลายประการ ปัญหาสำคัญก็คือ การไม่ทำงานประสานกันของส่วนต่าง ๆ ของสังคม จึงมีความจำเป็นต้องทำการปรับปรุงแบบของการทำงานประสานกันของส่วนต่าง ๆ เหล่านี้ (Reintegration) เสียใหม่ (Levy, 1965 ; Moore, 1963 ; Smelser, 1964) ซึ่งในที่นี้หมายถึง การเตรียมวางแผนการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในส่วนต่าง ๆ ให้มีความสมดุลย์กันพร้อมกับการจัดรูปแบบของการทำงานประสานกันของส่วนต่าง ๆ เหล่านี้ ในความเห็นของนักวิชาการแขนงต่าง ๆ ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้นพอสรุปได้ว่า การพัฒนาควรนำมาใช้อย่างค่อยเป็นค่อยไป และการพัฒนาที่นำมาใช้นั้นต้องนำมาปรับให้เข้ากับโครงสร้างทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมของสังคมนั้น และประการสุดท้ายการพัฒนาของส่วนต่าง ๆ ของสังคมต้องเป็นไปพร้อม ๆ กัน หากไม่แล้วจะมีปัญหาเกิดตามมา

สำหรับสังคมไทยนั้น ดังที่ได้เคยกล่าวมาบ้างแล้วว่ามีลักษณะโครงสร้างทางเศรษฐกิจสังคม และวัฒนธรรมที่สอดคล้องสนับสนุนซึ่งกันและกัน โดยมีหลักคำสอน และความเชื่อของพุทธศาสนาหรืออาจกล่าวได้ว่ามีวัฒนธรรมของพุทธศาสนาเป็นแกนนำ วัฒนธรรมทางพุทธศาสนานี้มิได้มีอิทธิพลเพียงแค่ระบบทางวัฒนธรรมของไทยเท่านั้น แต่มีอิทธิพลครอบคลุมไปทั่วทุกระบบในโครงสร้างของสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นระบบทางเศรษฐกิจ สังคม หรือการเมืองก็ตาม และสำหรับประชากรไทยนั้น พุทธศาสนาคือชีวิต การดำเนินชีวิตทุกส่วนของประชากรไทยนั้นมีหลักการทางพุทธศาสนาเป็นแกนนำทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้หากมีการเปลี่ยนแปลงที่มีส่วนทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับประชากรไทยต้องลดหย่อนไปจากเดิมก็ย่อมเป็นที่เชื่อแน่ว่าจะต้องมีปัญหามากมายตามมาอีกมากมายหลายประการ อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันมีแนวโน้มที่อาจมีเหตุการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นได้ โดยการศึกษาสภาพความเป็นจริงในปัจจุบันในสังคมไทยซึ่งมีข้อที่ควรพิจารณาอยู่สองประการ คือประการแรก มีแรงกระตุ้นที่เกิดขึ้นจากความเชื่อในเรื่องความสำคัญของการมีบุคลิกภาพที่ทันสมัย (Modernity) ว่าจะป็นกุญแจสำคัญของการพัฒนาจึงทำให้เกิดความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพ ความคิด ความเชื่อ และค่านิยมของประชากรไทยซึ่งมีมาแต่เดิมให้มีลักษณะมีความทันสมัย โดยให้พยายามสอดคล้องลักษณะใหม่ ๆ แทน

ลักษณะที่มีอยู่แต่เดิม ประการที่สอง พบว่าประชากรไทยมีความคิด ความเชื่อ และการมองเห็นคุณค่าของ พุทธศาสนาลดหย่อนลงไป ซึ่งเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้มีผู้ทำการศึกษาไว้หลายคนด้วยกัน (เทียนฉาย กิระนันท์ และคณะ 2525; จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และเพ็ญศรี กาญจนมัย 2525) ซึ่งได้พบผลตรงกันว่าประชากรไทย หย่อนคลายศรัทธาและความเชื่อที่มีต่อพุทธศาสนาลงไป ตัวอย่างเช่นในงานวิจัยของ จำนงค์ และเพ็ญศรี ในปี พ.ศ. 2525 ซึ่งใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นประชากรในเขตกรุงเทพมหานคร และได้สอบถามกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับ ความเห็น ทศนคติ และพฤติกรรมทางพุทธศาสนา ได้พบว่า ประมาณ 25% ของกลุ่มตัวอย่างมีความเห็นว่า พุทธศาสนาช่วยยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ ขณะเดียวกันก็มีความเห็นว่าศาสนาพุทธมีผลทำให้่งมง่าย และ เชื่อยชา ซึ่งพบมากที่สุดในกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุน้อย ในด้านความเห็นเกี่ยวกับพุทธศาสนาในด้านอื่น ๆ นั้น เห็นว่าพุทธศาสนาในปัจจุบันเสื่อมลงมาก และยังมีความเห็นอีกว่าในอนาคตพุทธศาสนาจะเสื่อมลง ส่วนในทาง ปฏิบัตินั้นพบว่ามีกรปฏิบัติกิจกรรมทางพุทธศาสนา เช่น การไปทำบุญที่วัด การตักบาตร การสวดมนต์ไหว้ พระรัตนตรัย และยังมีความเห็นว่าการไปทำบุญนั้นไม่จำเป็นต้องไปที่วัดแห่งเดียว แต่อาจเป็นสถานที่อื่น ๆ ที่เหมาะสมก็ได้ ผลการวิจัยชิ้นนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของเทียนฉาย กิระนันท์ และคณะ ซึ่งใช้กลุ่มตัวอย่าง เป็นประชากรในกรุงเทพมหานครเช่นเดียวกัน พบผลว่า ได้มีการหย่อนคลายการปฏิบัติกิจกรรมทางพุทธศาสนา เช่นการตักบาตร ทำบุญที่วัด และการสวดมนต์ และกลุ่มตัวอย่างส่วนน้อยมีความเห็นว่า การเป็นพุทธ ศาสนิกชนที่ดีนั้นอยู่ที่การทำตัวให้ดี ให้เป็นประโยชน์แก่สังคม มีจำนวนน้อยที่ให้ความสำคัญทางด้านวัตรธรรม เช่น การไปวัด การทำบุญที่วัด หรือการหาเงินเข้าวัด สภาพการณ์ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ ทำให้มองเห็น แนวโน้มที่จะเป็นปัญหาในอนาคต กล่าวคือ การลดหย่อนการรับเอาความคิด ความเชื่อ และหลักการทาง พุทธศาสนาไปใช้ในการดำเนินชีวิตของประชากรไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในกลุ่มประชากรที่เป็นประชากรเมือง ซึ่งเป็นกลุ่มประชากรที่ได้รับการพัฒนามากที่สุด สำหรับประชากรชนบทไทยนั้น ถึงแม้ว่าจะไม่มีการศึกษา โดยตรงกับกลุ่มประชากรชนบทไทยในเรื่องการลดหย่อนการรับหลักการทางพุทธศาสนาไปใช้ในการดำเนินชีวิต ก็ตาม และยังมีหลักฐานที่สนับสนุนยืนยันว่าประชากรชนบทไทยยังยึดมั่นอยู่ในพุทธศาสนา เช่น งานวิจัยของ สุนทรี โคมิน กับสนธิ สมักรการ (1979) ซึ่งพบว่าประชากรชนบทไทยมีค่านิยมที่ออกทางศาสนามากที่สุด อย่างไรก็ดี เป็นที่สงสัยว่าประชากรชนบทไทยที่ได้รับการพัฒนาระดับต่างกันจะมีการลดหย่อนการรับพุทธ ศาสนาแตกต่างกันหรือไม่ และในระยะต่อไปหากมีการรับการพัฒนาเพิ่มขึ้น ประชากรชนบทไทยจะหย่อนคลาย ศรัทธาและความเชื่อถือในพุทธศาสนาหรือไม่หากเป็นไปดังที่เป็นข้อสงสัยนี้ ก็เป็นที่แน่นอนว่าคงมีปัญหากเกิดขึ้น มากมายในสังคม เนื่องจากดังที่ได้กล่าวแล้วว่า พุทธศาสนากับประชากรไทยนั้นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จน ยากที่จะหาสิ่งอันใดมาทดแทนได้

จากการศึกษาค้นคว้าจากทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทางสังคมศาสตร์สาขาต่าง ๆ ดังที่ ได้กล่าวมาแล้วพอสรุปได้ว่าการพัฒนามีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของประชากรทางด้านทัศนคติ ค่านิยม ความคิด ความเชื่อ และแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิต และการรับการพัฒนาในระดับต่างกัน เช่น ประชากรเมืองกับ

ประชากรชนบท จะมีระดับการเปลี่ยนแปลงของประชากรทางด้าน ทักษะคติ ค่านิยม ความคิด ความเชื่อ และแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิตต่างกัน และสามารถตั้งสมมติฐานของการวิจัยครั้งนี้ได้ดังต่อไปนี้คือ

1. ประชากรในหมู่บ้านที่มีความเจริญหรือได้รับการพัฒนามากกว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงด้านการยึดถือค่านิยม ความเชื่อ และหลักคำสอนทางศาสนามากกว่า
2. มีความแตกต่างทางด้าน เพศ อายุ ระดับการศึกษา ในเรื่องการยึดถือค่านิยมความเชื่อ และหลักคำสอนทางศาสนา
3. ประชากรในวัยเด็กมีการเปลี่ยนแปลงด้านการยึดถือ ค่านิยม ความเชื่อ และหลักคำสอนทางศาสนามากกว่ากลุ่มผู้ใหญ่
4. ประชากรในวัยเด็กของหมู่บ้านที่มีความเจริญจะมีการเปลี่ยนแปลงด้านการยึดถือค่านิยมความเชื่อ และหลักคำสอนทางศาสนามากกว่าประชากรในวัยเด็กของหมู่บ้านที่มีความเจริญน้อยกว่า

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากร

ประชากรในการวิจัยนี้ ได้แก่ ประชากรชนบทไทยซึ่งอาศัยอยู่ในชุมชนชนบทสองแห่งในประเทศไทย โดยที่ชุมชนหนึ่งจัดได้ว่ามีสภาพความเจริญทางด้านสิ่งแวดล้อมสูงกว่าอีกชุมชนหนึ่งโดยที่ประชากรของการวิจัยนี้เป็นประชากรวัยผู้ใหญ่ส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งเป็นประชากรวัยเด็ก

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างของการวิจัยนี้ ได้แก่ ประชากรที่อาศัยอยู่ในหมู่ 4, 5 และหมู่ 1 ของตำบลบ้านค่าย จังหวัดระยอง จำนวนทั้งหมด 260 คน เป็นประชากรผู้ใหญ่ในหมู่ 4, 5 จำนวน 63 คน และประชากรเด็กจำนวน 63 คน รวม 136 คน และเป็นประชากรผู้ใหญ่ในหมู่ 1 จำนวน 67 คน เป็นประชากรเด็กจำนวน 67 คน รวม ๑๓๔ คน สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในหมู่ 4, 5 นั้น ถือว่าเป็นกลุ่มตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเจริญหรือมีการพัฒนาสูง ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในหมู่ 1 นั้น ถือว่าเป็นกลุ่มตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านไม่เจริญ หรือมีการพัฒนาต่ำ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสอบถามเรื่องศาสนากับการดำเนินชีวิต ซึ่งมีอยู่สองฉบับ ฉบับที่หนึ่งใช้กับกลุ่มประชากรที่เป็นผู้ใหญ่เพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทางครอบครัว เช่น รายได้ อายุ เพศ ระดับการศึกษา และจำนวนบุตร เป็นต้น กับบทบาทหน้าที่ทางศาสนารวมถึงการประกอบกิจกรรมทางศาสนาด้วย ตลอดจนจนถึงข้อมูลเกี่ยวกับการเห็นประโยชน์ของพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิต การปฏิบัติตามคำสอนของพุทธศาสนา ความเชื่อทางพุทธศาสนา ค่านิยมทางพุทธศาสนาและการปฏิบัติตามความเชื่อ หลักคำสอน และค่านิยมทางพุทธศาสนาด้วย ส่วนแบบสอบถามฉบับที่สองนั้นใช้กับกลุ่มประชากรที่เป็นเด็กเพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทางครอบครัว เช่น รายได้ ระดับการศึกษาและอาชีพของบิดามารดา จำนวนบุคคลในครอบครัว อายุ และเพศ เป็นต้น กับบทบาทหน้าที่ทางศาสนา รวมทั้งการประกอบกิจกรรมทางศาสนาด้วย ตลอดจนจนถึงข้อมูลเกี่ยวกับการเห็นประโยชน์ของพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิต การปฏิบัติตามคำสอนของพุทธศาสนา ความเชื่อทางพุทธศาสนา ค่านิยมทางพุทธศาสนาและการปฏิบัติตามความเชื่อ หลักคำสอน และค่านิยมทางพุทธศาสนาด้วย นอกจากนี้ยังวัดระดับจริยธรรมของกลุ่มตัวอย่างประชากรเด็กนี้ด้วย โดยมีข้อคำถามที่เป็นสถานการณ์ ประกอบไปด้วยตัวเลือกต่างๆ ให้ผู้ตอบได้เลือกเพื่อแสดงระดับจริยธรรมของตน รายละเอียดของแบบสอบถามทั้งสองฉบับมีดังนี้คือ ฉบับที่หนึ่ง แบ่งเป็นสองตอน ตอนที่หนึ่งเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับ

ข้อมูลเบื้องต้นของผู้ตอบ ได้แก่ อายุ เพศ ศาสนา อาชีพ ระดับ การศึกษา รายได้ จำนวนบุตรในครอบครัว ระดับการศึกษาของบุตร ตำแหน่งหน้าที่ทางศาสนา ประสบการณ์ในการทำหน้าที่ทางศาสนา และประกอบกิจกรรมทางศาสนา มีข้อคำถามทั้งหมดรวม 12 ข้อ แต่ละข้อเป็นคำถามปลายเปิดซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้ตอบได้แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ ตอนที่สองเป็นข้อคำถามเกี่ยวกับความเห็นของผู้ตอบในเรื่องการเห็นประโยชน์ของพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิตของตน การปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพุทธศาสนา การปฏิบัติตามความเชื่อทางพุทธศาสนา การปฏิบัติตามค่านิยมทางพุทธศาสนาและการปฏิบัติกิจกรรมทางพุทธศาสนา รวมไปถึงการอบรมสั่งสอนบุตรให้ปฏิบัติตามความเชื่อ หลักคำสอน ค่านิยมทางพุทธศาสนา และกิจกรรมทางศาสนา ตลอดจนวิธีการในการอบรมสั่งสอนนี้ด้วย มีข้อคำถามในตอนนี้อย่างน้อย 20 ข้อ ข้อคำถามแต่ละข้อในส่วนเป็นคำถามแบบปลายเปิด เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ตอบได้แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ ฉบับที่สองแบ่งเป็นสามตอน ตอนที่หนึ่งเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลเบื้องต้นของผู้ตอบ ได้แก่ เพศ อายุ ศาสนา ระดับการศึกษา กับสภาพทางครอบครัว ได้แก่ รายได้ของครอบครัว อาชีพของบิดามารดา และระดับการศึกษาของบิดามารดา ตำแหน่งหน้าที่ทางศาสนา ประสบการณ์ในการทำหน้าที่ทางศาสนา และการประกอบกิจกรรมทางศาสนา มีข้อคำถามรวมทั้งหมด 12 ข้อ แต่ละข้อเป็นคำถามปลายเปิดเพื่อให้ผู้ตอบได้แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ ตอนที่สองเป็นข้อคำถามเกี่ยวกับความเห็นของผู้ตอบในเรื่องการเห็นประโยชน์ของพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิตของตน การปฏิบัติตามคำสั่งสอนในพุทธศาสนา ความเชื่อและการปฏิบัติตามความเชื่อทางพุทธศาสนา การปฏิบัติตามค่านิยมทางพุทธศาสนา และการปฏิบัติกิจกรรมทางพุทธศาสนา รวมไปถึงการได้รับการถ่ายทอดทางศาสนา ได้แก่ การรับการถ่ายทอดด้านความเชื่อ หลักคำสอน ค่านิยม และการปฏิบัติกิจกรรมทางพุทธศาสนาจากบิดามารดาด้วย ในตอนที่สองนี้มีข้อคำถามทั้งหมด 10 ข้อ และแต่ละข้อคำถามเป็นคำถามแบบปลายเปิด สำหรับตอนที่สาม เป็นการวัดระดับจริยธรรมของผู้ตอบ แบบสอบถามในตอนนี้อย่างน้อยประกอบด้วยข้อความที่แสดงถึงสถานการณ์หนึ่ง ๆ และมีตัวเลือกหลายตัวประกอบกับสถานการณ์นั้น ๆ ให้ผู้ตอบเลือกตัวใดตัวหนึ่ง ตัวเลือกที่ผู้เลือกไว้นั้นจะแสดงถึงระดับจริยธรรมของผู้ตอบ สำหรับตอนที่สามนี้มีข้อคำถามทั้งหมด 10 ข้อ

วิธีดำเนินการเก็บข้อมูล

ขั้นที่หนึ่ง เป็นการเลือกชุมชนที่เจริญและไม่เจริญเพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลครั้งนี้ วิธีการเลือกทำโดยการพิจารณาแหล่งชุมชนที่อาจใช้เป็นแหล่งในการวิจัยครั้งนี้ และได้ตกลงเลือกชุมชนในเขตภาคกลางของประเทศไทย ทั้งนี้เนื่องจากเขตภาคกลางของประเทศไทยเป็นเขตที่มีชุมชนที่มีความแตกต่างทางระดับของความเจริญมากที่สุด เมื่อได้พิจารณาชุมชนในจังหวัดต่าง ๆ ในเขตภาคกลางแล้ว ผู้วิจัยได้เลือกตำบลบ้านค่าย จังหวัดระยอง เป็นแหล่งที่เก็บข้อมูลของงานวิจัยชิ้นนี้ ทั้งนี้เนื่องจากเหตุผลหลายประการ ประการแรก ตำบลบ้านค่าย จังหวัดระยอง เป็นชุมชนที่เรียกได้ว่าเป็นทางผ่านของความเจริญ และเป็นชุมชนที่มีการพัฒนาเนื่องจากสถานที่ตั้งอำนวยให้ คืออยู่ในแหล่งที่มีความอุดมสมบูรณ์ และสามารถติดต่อกับเขตอื่น ๆ ได้โดยสะดวก เพราะฉะนั้นจึงสามารถเป็นตัวแทนของชุมชนที่จัดได้ว่าเจริญอย่างเต็มสมบูรณ์ ประการที่สอง ในตำบลบ้านค่ายเองก็แบ่งเป็น

หลายหมู่บ้าน และแต่ละหมู่บ้านมีระดับความเจริญไม่เท่ากัน กล่าวคือ หมู่บ้านในตำบลบ้านค่ายที่อยู่ในเขตที่ติดต่อกับเส้นทางคมนาคมรอบนอกจะเป็นหมู่บ้านที่เจริญกว่าหมู่บ้านที่อยู่ในเขตภายใน ความแตกต่างของระดับความเจริญของหมู่บ้านดังกล่าวแล้วนี้จะแสดงออกในรูปของระดับรายได้ของประชากร ประเภทอาชีพของประชากร ระดับความเป็นอยู่ของประชากร เช่น สภาพของที่อยู่อาศัย และเครื่องอำนวยความสะดวกสบายในบ้าน เป็นต้น นอกจากนี้ยังดูสภาพแวดล้อมทางกายภาพของหมู่บ้าน เช่น สภาพทางการบริการทางสาธารณูปโภค เช่น ระบบไฟฟ้า ประปา ถนน และสถานบริการทางด้านสุขภาพอนามัยด้วย โดยที่หมู่บ้านที่เจริญกว่าจะมีลักษณะดังกล่าวแล้วนี้ แตกต่างจากหมู่บ้านที่ไม่เจริญและจะอยู่ในสภาพที่ดีกว่า หมู่บ้านที่เจริญของตำบลบ้านค่าย จะเป็นหมู่บ้านรอบนอกที่ติดต่อกับเส้นทางคมนาคมภายนอก ส่วนหมู่บ้านที่ไม่เจริญเป็นหมู่บ้านที่อยู่ข้างในที่มีการติดต่อกับสัมพันธ์กับโลกภายนอกอยู่ในระดับต่ำ เมื่อผู้วิจัยได้ตกลงเลือกตำบลบ้านค่ายเป็นแหล่งที่เก็บข้อมูล เนื่องจากมีหมู่บ้านที่จัดได้ว่าเป็นหมู่บ้านที่มีความเจริญหรือพัฒนา กับหมู่บ้านที่จัดได้ว่าไม่เจริญหรือไม่พัฒนาอยู่ในตัวอย่างพร้อมมูลแล้ว ก็ได้ดำเนินการคัดเลือกหมู่บ้านและกลุ่มตัวอย่างต่อไป ขั้นที่สองเป็นขั้นตอนของการเลือกหมู่บ้านและกลุ่มตัวอย่างของการวิจัย ขั้นตอนแรก ได้แก่ การเลือกหมู่บ้าน ซึ่งได้ดำเนินการโดยการพิจารณาหมู่บ้านในตำบลบ้านค่ายที่มีทั้งหมดรวม 5 หมู่บ้านด้วยกัน และได้นำแบบวัดระดับความเจริญทางกายภาพ (ดูภาคผนวก ก) เพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับระดับรายได้ต่อเดือนของประชากรแต่ละครอบครัว ประเภทอาชีพของครัวเรือน จำนวนของอาชีพที่มีอยู่ สภาพของที่อยู่อาศัย เครื่องอำนวยความสะดวกที่มีอยู่ในครัวเรือน และบริการสาธารณูปโภคที่มีในหมู่บ้าน เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา ถนน แหล่งชุมชน เช่น ร้านค้า และแหล่งบริการทางด้านสุขภาพอนามัยเช่น สถานีอนามัย เป็นต้น เมื่อได้ข้อมูลมาแล้วพบว่า หมู่ 4.5 ของตำบลบ้านค่าย จัดเป็นหมู่บ้านที่มีความเจริญ หรือการพัฒนาสูง มีสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่จัดได้ว่าเป็นตัวแทนของหมู่บ้านที่เจริญได้ สำหรับหมู่บ้านอื่น ๆ ของตำบลบ้านค่ายนั้น พบว่าหมู่บ้านหมู่ 1 จัดเป็นหมู่บ้านที่ไม่เจริญ และหมู่บ้านหมู่ 1 นี้ยังมีประชากรในจำนวนสูงอีกด้วย ผู้วิจัยจึงได้เลือกหมู่บ้านหมู่ 1 นี้เป็นตัวแทนของหมู่บ้านที่ไม่เจริญของการวิจัยครั้งนี้ ในขั้นตอนต่อจากนี้เป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างซึ่งผู้วิจัยได้คัดเลือกครอบครัวที่มีบุตรเรียนอยู่ในชั้นประถมปีที่ 4, 5, 6 ซึ่งบุตรอยู่กับครอบครัวและกำลังเรียนอยู่ในโรงเรียนในตำบลบ้านค่าย สำหรับหมู่ 4, 5 ซึ่งจัดเป็นหมู่บ้านเจริญนั้นเลือกกลุ่มตัวอย่างที่เป็นหัวหน้าครอบครัวได้ 63 ราย แต่ละรายมีบุตรที่กำลังเรียนอยู่ในชั้นประถมปีที่ 4, 5 หรือ 6 ของโรงเรียนในตำบลบ้านค่าย บุตรของแต่ละครอบครัวดังกล่าวนี้ถือเป็นกลุ่มตัวอย่างประเภทเด็กของการวิจัยนี้ ซึ่งมีจำนวนทั้งหมดรวม 63 ราย ส่วนในหมู่บ้านหมู่ 1 นั้น ได้คัดเลือกหัวหน้าครอบครัวที่เป็นกลุ่มตัวอย่างได้รวมทั้งหมด 67 ราย บุตรของแต่ละครอบครัวดังกล่าวนี้ถือเป็นกลุ่มตัวอย่างประเภทเด็กด้วย ซึ่งรวมแล้วได้ทั้งหมด 67 คน เมื่อได้กลุ่มตัวอย่างของการวิจัยแล้วจึงดำเนินการในขั้นที่สามต่อไป

ขั้นที่สาม เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ใหญ่ทั้งในหมู่บ้านที่เจริญคือหมู่ 4, 5 และในหมู่บ้านที่ไม่เจริญคือหมู่ 1 การสัมภาษณ์นี้ทำเป็นรายบุคคลโดยการให้แบบสอบถามเรื่อง ศาสนากับการดำเนินชีวิต ฉบับที่ 1 (ดูภาคผนวก ข) ซึ่งข้อคำถามมีลักษณะ

เป็นปลายเปิดเพื่อให้ผู้ตอบได้แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ เมื่อผู้ตอบแต่ละคนได้ให้ข้อมูลแล้วผู้วิจัยได้ทำการบันทึกเพื่อนำมาวิเคราะห์ต่อไป สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเด็กนั้น ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคลโดยใช้แบบสอบถามเรื่องศาสนากับการดำเนินชีวิตฉบับที่ 2 (ดูภาคผนวก ค) ซึ่งมีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิดเช่นเดียวกัน เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ตอบได้แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ เมื่อผู้ตอบได้ให้ข้อมูลแล้วผู้วิจัยได้ทำการบันทึก เพื่อการวิเคราะห์ต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลของการวิจัยนี้ แบ่งเป็นสองส่วนคือ ส่วนแรกเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับผู้ถูกสัมภาษณ์ ทั้งนี้เพื่อหาข้อมูลพื้นฐานด้าน อาชีพ รายได้ ระดับการศึกษา สภาพทางครอบครัว เช่น จำนวนบุคคลในครอบครัว และระดับการศึกษาของบุคคลในครอบครัว รวมถึงตำแหน่งหน้าที่ทางศาสนา ความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับศาสนา และการประกอบกิจกรรมทางศาสนา ทั้งนี้เพื่อจะได้เป็นฐานในการวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนที่สองต่อไป สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเด็กนั้นนอกเหนือจากจะมีการวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนแรกที่เป็นข้อมูลเบื้องต้น เพื่อหารายละเอียดเกี่ยวกับสภาพทางเศรษฐกิจ การศึกษาและสภาพทางด้านครอบครัวโดยทั่วไปแล้ว ยังเพื่อหารายละเอียดเกี่ยวกับความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับทางศาสนา การประกอบกิจกรรมทางศาสนาด้วย นอกจากนี้ยังมีการวิเคราะห์เพื่อดูระบบการถ่ายทอดทางศาสนาจากครอบครัวและระดับจริยธรรมของเด็กด้วย รายละเอียดที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนแรกนี้จะช่วยเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนที่สองต่อไป

ในการวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนที่สองซึ่งเป็นการทดสอบสมมติฐานของการวิจัยที่ได้วางไว้ผู้วิจัยได้ใช้การหาค่าร้อยละ (Percentage) เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของกลุ่มผู้ตอบกลุ่มเด็กและกลุ่มผู้ใหญ่ ในหมู่บ้านที่เจริญและไม่เจริญ และได้ใช้การหาค่ามัธยฐาน (Median) เพื่อทำการเปรียบเทียบกลุ่มตัวอย่างในหมู่บ้านเจริญและไม่เจริญ ในท้ายสุดผู้วิจัยได้ทำการทดสอบสมมติฐานที่วางไว้แต่ละข้อ ด้วยการหาค่าไค-สแควร์ (Chi-square) เพื่อดูว่าสมมติฐานที่วางไว้นั้นได้รับการสนับสนุนจากข้อมูลหรือไม่ และมีส่วนใดบ้างที่ได้รับการสนับสนุนจากข้อมูล และมีส่วนใดบ้างที่ได้รับการสนับสนุนมาก มีส่วนใดบ้างที่ได้รับการสนับสนุนน้อย และมีส่วนใดที่ไม่ได้รับการสนับสนุนเลย

บทที่ 4

ผลและการอภิปรายผล

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับกลุ่มตัวอย่างเพื่อหารายละเอียดเกี่ยวกับสภาพทางครอบครัว สภาพทางเศรษฐกิจ การมีบทบาทหน้าที่ทางศาสนา ความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับทางศาสนา และการประกอบกิจกรรมทางศาสนานั้น ผู้วิจัยได้ทำขึ้นเพื่อเป็นการเปรียบเทียบกลุ่มตัวอย่างที่อยู่ในหมู่บ้านที่เจริญและไม่เจริญ เพื่อที่จะได้ดูว่ากลุ่มตัวอย่างที่อยู่ในหมู่บ้านเจริญและไม่เจริญมีสภาพทางครอบครัว เศรษฐกิจ และทางศาสนาแตกต่างกันหรือไม่ ประการใด ซึ่งในที่นี้จะเสนอผลของการวิเคราะห์ดังต่อไปนี้คือ

กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ใหญ่ในหมู่บ้านไม่เจริญคือ หมู่บ้านที่ 1 ของตำบลบ้านค่าย อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดมี 67 คน แบ่งเป็นชาย 34 คน (50.8 %) เป็นหญิง 33 คน (49.3 %) เป็นบุคคลในกลุ่มอายุ 15-30 ปี จำนวน 6 คน (9.0 %) ในกลุ่มอายุ 31-45 ปี จำนวน 36 คน (53.7 %) ในกลุ่มอายุ 46-60 ปี จำนวน 18 คน (26.9 %) และในกลุ่มอายุ 61 ปีขึ้นไป จำนวน 7 คน (10.5 %) สำหรับอาชีพนั้นเป็นผู้ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม จำนวน 53 คน (79.1 %) ด้านค้าขาย จำนวน 5 คน (7.5 %) รับราชการจำนวน 2 คน (2.3 %) และอื่น ๆ เช่น รับจ้าง จำนวน 7 คน (10.5 %) สำหรับระดับการศึกษาเป็นผู้ไม่มีการศึกษาหรือเคยเข้าเรียนบ้าง จำนวน 8 คน (11.1 %) เป็นผู้จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 56 คน (83.7 %) เป็นผู้มีการศึกษาระหว่าง ป.5-มศ. 3 จำนวน 3 คน (3.1 %) ทางด้านรายได้นั้นเป็นผู้มีรายได้สูง จำนวน 2 คน (3.0 %) เป็นผู้มียาได้ปานกลางจำนวน 38 คน (56.7 %) และเป็นผู้มียาได้ต่ำ จำนวน 27 คน (40.3 %) สำหรับจำนวนบุตรนั้นเป็นผู้มีบุตรเกินกว่า 5 คน จำนวน 18 คน (26.9 %) เป็นผู้มีบุตรระหว่าง 3-5 คน จำนวน 23 คน (34.3 %) และเป็นผู้มีบุตรไม่เกิน 2 คน จำนวน 26 คน (38.9 %) ในส่วนของบทบาทหน้าที่ทางด้านศาสนานั้น เป็นผู้มีตำแหน่งหน้าที่ทางศาสนาเช่นเป็นกรรมการวัด จำนวน 7 คน (10.5 %) เป็นผู้ไม่มีบทบาทหน้าที่ประจำทางศาสนา จำนวน 14 คน (20.9 %) และเป็นผู้ไม่มีตำแหน่งหน้าที่ประจำแต่ได้ช่วยเหลือกิจกรรมของวัด จำนวน 46 คน (68.7 %) ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์เกี่ยวกับศาสนา เช่น เคยบวชเรียนหรือไปปฏิบัติธรรมที่วัดนั้น เป็นผู้ที่มีประสบการณ์จำนวน 37 คน (55.2 %) เป็นผู้ไม่มีประสบการณ์ จำนวน 3 คน (4.5 %) และเป็นผู้ที่มีประสบการณ์บ้างไม่มากนัก จำนวน 27 คน (40.3 %) ทางด้านการประกอบกิจกรรมทางศาสนาอย่างมากจำนวน 61 คน (91.0 %) และมีผู้ประกอบกิจกรรมทางศาสนาน้อย จำนวน 3 คน (4.5 %) มีผู้ทำน้อยมากเพียง 3 คน (4.5 %)

สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ใหญ่ในหมู่บ้านที่เจริญคือ หมู่ 4, 5 ของตำบลบ้านค่าย อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดมี 63 คน แบ่งเป็นชาย 23 คน (36.5 %) เป็นหญิง 40 คน (63.5 %) เป็นผู้อยู่ในกลุ่มอายุ 15-30 ปี จำนวน 4 คน (6.4 %) เป็นผู้อยู่ในกลุ่มอายุ 31-45 ปี จำนวน 36 คน

(55.6 %) เป็นผู้อยู่ในกลุ่มอายุ 46-60 ปี จำนวน 17 คน (30.0 %) และเป็นผู้อยู่ในกลุ่มอายุ 61 ปีขึ้นไป จำนวน 6 คน (11.1 %) ทางด้านอาชีพนั้นเป็นผู้ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม จำนวน 49 คน (77.8 %) เป็นผู้ประกอบอาชีพด้านค้าขาย จำนวน 4 คน (6.4 %) เป็นผู้รับราชการ จำนวน 4 คน (6.4 %) เป็นผู้ประกอบอาชีพอื่น ๆ เช่น รับจ้าง จำนวน 6 คน (9.5 %) ทางด้านระดับการศึกษานั้น เป็นผู้ไม่เคยเรียนหรือเคยเรียนบ้าง จำนวน 8 คน (12.1 %) เป็นผู้เรียนจบชั้นประถมปีที่ 4 จำนวน 51 คน (80.8 %) เป็นผู้มีการศึกษาระหว่าง ป.5-มศ.3 จำนวน 2 คน (3.1 %) และเป็นผู้มีการศึกษาสูงกว่า มศ. 3 จำนวน 2 คน (3.1 %) ส่วนทางด้านรายได้นั้น เป็นผู้มียาได้สูง จำนวน 6 คน (9.5 %) เป็นผู้มียาได้ปานกลาง จำนวน 29 คน (46.4 %) เป็นผู้มียาได้ต่ำ 28 คน (44.4 %) ทางด้านจำนวนบุตรนั้น เป็นผู้มียุตรเกินกว่า 5 คน จำนวน 14 คน (22.2 %) เป็นผู้มียุตรระหว่าง 3-5 คน จำนวน 23 คน (36.5 %) เป็นผู้มียุตรไม่เกิน 2 คน จำนวน 26 คน (41.3 %) ทางด้านการมีตำแหน่งเกี่ยวข้องกับทางศาสนา เช่น เป็นกรรมการวัด เป็นต้นนั้น ในกลุ่มนี้มีผู้มีตำแหน่งเกี่ยวข้องกับทางศาสนา 10 คน (15.9 %) เป็นผู้ไม่มีตำแหน่งหน้าที่เกี่ยวข้องกับทางศาสนา จำนวน 1 คน (1.6 %) และเป็นผู้ไม่มีตำแหน่งหน้าที่ทางศาสนาโดยตรงแต่ได้ช่วยงานของวัด จำนวน 52 คน (82.5 %) ในส่วนของประสบการณ์เกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น เคยบวชเรียน หรือเคยเข้าปฏิบัติธรรมในวัดนั้น มีผู้มีประสบการณ์จำนวน 30 คน (47.6 %) ส่วนที่เหลือคืออีกประมาณ 33 คน (52.4 %) นั้นเป็นผู้เคยมีประสบการณ์อยู่บ้าง สำหรับในด้านกิจกรรมเกี่ยวกับศาสนานั้นมีผู้ตอบว่าทำอยู่ค่อนข้างมาก จำนวน 59 คน (93.7 %) ส่วนที่เหลืออีกประมาณ 4 คน (6.3 %) นั้นตอบว่าทำอยู่แต่ค่อนข้างน้อย

ในข้อมูลส่วนนี้เมื่อเปรียบเทียบกลุ่มตัวอย่างที่จัดว่าเป็นประชากรในหมู่บ้านไม่เจริญกับกลุ่มตัวอย่างที่จัดว่าเป็นประชากรของหมู่บ้านเจริญแล้วพบความแตกต่างพอสมควรได้ดังนี้คือ โดยพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมโดยทั่วไปแล้วทั้งสองกลุ่มมีความแตกต่างแต่ไม่ถึงกับแตกต่างกันอย่างมากเป็นพิเศษ แต่เพียงทำให้พอมองเห็นว่าในหมู่บ้านเจริญนั้นโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ ประชากรเริ่มมีความแตกต่างของอาชีพไม่ใช่ประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรมแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังเริ่มที่จะประกอบอาชีพอื่น ๆ เช่น รับจ้าง เป็นต้น ทางด้านระดับการศึกษานั้นก็พบว่าประชากรในหมู่บ้านเจริญเริ่มมีประชากรที่มีระดับการศึกษาสูง คือผู้ที่เข้าเรียนในระดับมัธยมศึกษาจำนวนสูงขึ้น ส่วนทางด้านรายได้นั้น ประชากรในหมู่บ้านเจริญก็เริ่มมีความแตกต่างของรายได้ กล่าวคือ เริ่มมีการแตกกระจายของบุคคลที่มีรายได้สูง กลาง และต่ำ ในขณะที่ประชากรในหมู่บ้านไม่เจริญยังไม่มีลักษณะเช่นนี้โดยที่ประชากรส่วนใหญ่จะมีรายได้ระดับเดียวกัน ทางด้านโครงสร้างทางครอบครัวนั้นก็มองเห็นความแตกต่างกล่าวคือ กลุ่มตัวอย่างในหมู่บ้านเจริญมีจำนวนบุตรน้อยกว่า ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับทางศาสนานั้น พบว่า กลุ่มตัวอย่างในหมู่บ้านเจริญมีความเกี่ยวข้องกับทางศาสนาน้อยกว่า โดยที่พบว่าในประชากรกลุ่มนี้มีผู้ตอบว่าไม่มีตำแหน่งหน้าที่เกี่ยวกับทางศาสนา เช่น เป็นกรรมการวัด หรืออื่น ๆ เป็นจำนวนมากกว่า 80 % ของกลุ่ม และในกลุ่มนี้ยังมีผู้มีประสบการณ์ทางศาสนา เช่น เคยบวชเรียน เคยเข้าปฏิบัติธรรมในวัดนั้นมีจำนวนผู้เคยมีประสบการณ์น้อยกว่าครึ่งหนึ่งของกลุ่ม ส่วนที่เหลือนั้นตอบว่าเคยมีประสบการณ์บ้างแต่น้อยมาก และในส่วนของปฏิบัติกิจกรรมทางพุทธศาสนา เช่น

การทำบุญ ตักบาตร การอุทิศร่างกายแรงทรัพย์ ให้แก่วัดนั้นก็พบว่าในกลุ่มของประชากรในหมู่บ้านเจริญมีผู้ตอบว่าทำอยู่มากอยู่ถึงประมาณ 93 % ของกลุ่ม แต่เมื่อดูรายละเอียดแล้วพบว่า ได้ทำแต่ในส่วนของกิจกรรมทางศาสนาที่ไม่มีการต่อเนื่องกัน เช่น การออกแรงเพื่อการพัฒนาวัด หรือการทำบุญทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ซึ่งปกติก็เป็นงานประจำของหมู่บ้านอยู่แล้ว ซึ่งลักษณะเช่นนี้จะพบน้อยกว่าในหมู่บ้านไม่เจริญซึ่งพบว่ากลุ่มตัวอย่างของหมู่บ้านนี้ยังคงมีการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาอยู่อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง เช่น การทำบุญตักบาตรแก่พระสงฆ์ การดำรงตำแหน่งหน้าที่ทางวัด และการอุทิศทรัพย์สินเงินทองแก่วัดด้วย

เมื่อพิจารณาข้อมูลในส่วนนี้ให้ลึกซึ้งลงไปอีกได้พบรายละเอียดเกี่ยวกับกลุ่มตัวอย่างทั้งสองทางด้านศาสนาดังนี้คือ กลุ่มตัวอย่างในหมู่บ้านไม่เจริญเป็นผู้ให้ความสนใจในการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา ได้แก่ การใส่บาตรอย่างสม่ำเสมอเป็นประจำทุกวัน การอุทิศร่างกายแก่วัดบ่อยครั้งและทุกครั้งเมื่อวัดมีความต้องการ งานที่ช่วยทำได้แก่ งานก่อสร้าง งานครัวและอื่นๆ และยังอุทิศแรงทรัพย์ ได้แก่ การบริจาคเงิน สิ่งของแก่วัดเป็นประจำ นอกเหนือจากนี้มีผู้ ถือนิสีในวันพระด้วย สำหรับกลุ่มตัวอย่างในหมู่บ้านเจริญนั้นมีการปฏิบัติมากในเรื่องการทำบุญในวันพระและในโอกาสสำคัญอื่นๆ

การอุทิศร่างกายนั้นมีน้อย ที่ทำมากเป็นการพัฒนาวัด การสร้างศาลาวัด หรืองานลูกจิกอื่นๆ ที่ทางวัดจะแจ้งมา ส่วนการอุทิศทุนทรัพย์นั้นเป็นการบริจาคสิ่งของ ให้แก่วัดตามที่จำเป็น เช่น ในเวลาฝังงานทอดกฐินหรือมีการหล่อพระ เป็นต้น เมื่อเปรียบเทียบระหว่างกันแล้ว กลุ่มตัวอย่างในหมู่บ้านเจริญนั้นเป็นการปฏิบัติกิจกรรมของวัดที่ออกด้านชุมชน เช่น การช่วยงานก่อสร้างของวัด การช่วยในเวลาที่วัดมีกิจกรรมพิเศษ เป็นต้น ส่วนกลุ่มตัวอย่างในหมู่บ้านไม่เจริญนั้นเป็นการปฏิบัติด้านการปฏิบัติธรรม การทำบุญตามความเชื่อทางศาสนา อีกประการหนึ่งได้พบว่า ในกลุ่มตัวอย่างในหมู่บ้านเจริญนั้นมีผู้ทำหน้าที่เป็นกรรมการต่างๆ เช่น กรรมการพัฒนาหมู่บ้าน กรรมการพัฒนาวัด กรรมการพัฒนาโรงเรียน เป็นต้น มากกว่าในกลุ่มตัวอย่างในหมู่บ้านที่ไม่เจริญ ซึ่งข้อมูลดังกล่าวนี้ ช่วยชี้ให้เห็นความสนใจที่มีแตกต่างกันของกลุ่มตัวอย่างในหมู่บ้านเจริญและไม่เจริญ และข้อมูลดังกล่าวนี้จะสนับสนุนแนวคิดทฤษฎีด้านการพัฒนา (Modernization) ที่เสนอไว้ว่า บุคคลที่มีการพัฒนามากกว่าจะมีความสนใจในสิ่งแวดล้อมรอบตัว เช่น ชุมชนมากกว่าบุคคลที่มีการพัฒนาน้อยกว่า (Inkles & Smith, 1974)

สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเด็กนั้นมีรายละเอียดดังจะได้นำเสนอต่อไปนี้คือ สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเด็กในหมู่บ้านไม่เจริญนั้นมีจำนวนทั้งหมด 67 คน แบ่งเป็นชาย 36 คน (53.7%) เป็นหญิง 31 คน (46.3%) เป็นผู้อยู่ในกลุ่มอายุ 9-10 ปี จำนวน 14 คน (20.9%) เป็นผู้อยู่ในกลุ่มอายุ 11 ปี จำนวน 13 คน (19.4%) และเป็นผู้อยู่ในกลุ่มอายุ 12 ปี จำนวน 31 คน (46.3%) เป็นผู้ที่อยู่ในกลุ่มอายุ 12 ปีขึ้นไปจำนวน 9 คน (13.4%) ทางด้านระดับการศึกษานั้นเป็นผู้ที่กำลังเรียนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 16 คน (23.9%) เป็นผู้กำลังเรียนอยู่ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 21 คน (31.3%) และเป็นผู้กำลังเรียนอยู่ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 30 คน (44.8%) สำหรับอาชีพของครอบครัวนั้นเป็นผู้ที่อยู่ในครอบครัวที่มีอาชีพ

เกษตรกรรม จำนวน 49 คน (73.1%) เป็นผู้อยู่ในครอบครัวที่มีอาชีพค้าขาย จำนวน 7 คน (10.5%) เป็นผู้อยู่ในครอบครัวซึ่งรับราชการ จำนวน 4 คน (6.0%) เป็นผู้อยู่ในครอบครัวที่มีอาชีพอื่นๆ เช่น รับจ้าง จำนวน 7 คน (10.5%) สำหรับรายได้นั้น เป็นผู้อยู่ในครอบครัวที่มีรายได้สูง จำนวน 2 คน (3.0%) เป็นผู้อยู่ในครอบครัวที่มีรายได้ปานกลาง จำนวน 38 คน (56.7%) และเป็นผู้อยู่ในครอบครัวที่มีรายได้ต่ำ จำนวน 27 คน (40.3%) สำหรับตำแหน่งหน้าที่เกี่ยวกับศาสนา เช่น เป็นนักเรียนศาสนาในวันอาทิตย์ สมาชิกชมรมศาสนา สมาชิกพัฒนาวัด เป็นต้นนั้น เป็นผู้มีตำแหน่งหน้าที่จำนวน 17 คน (25.4%) เป็นผู้ไม่มีบทบาทหน้าที่ จำนวน 16 คน (23.9%) และเป็นผู้ไม่มีตำแหน่งหน้าที่ประจำแต่ได้ช่วยงานของวัดจำนวน 34 คน (50.8%) ทางด้านประสบการณ์เกี่ยวข้องกับทางศาสนา เช่น เคยบวชเณรและอื่นๆ เป็นต้น มีผู้มีประสบการณ์เกี่ยวข้องจำนวน 41 คน (42.2%) ไม่เคยมีประสบการณ์จำนวน 5 คน (7.5%) และเป็นผู้ไม่มีประสบการณ์แต่ให้ความร่วมมือด้วยจำนวน 21 คน (31.3%) การออกกำลังกายและทรมานให้กับวัดนั้น เป็นผู้ที่ทำกิจกรรมเหล่านั้นอยู่มาก จำนวน 53 คน (79.10%) เป็นผู้ที่ทำกิจกรรมเหล่านั้นอยู่น้อยจำนวน 14 คน (20.9%)

สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเด็กในหมู่บ้านเจริญนั้นมีจำนวนทั้งสิ้น 63 คน แบ่งเป็นชาย 28 คน (44.4%) เป็นหญิงจำนวน 35 คน (55.6%) เป็นผู้อยู่ในกลุ่มอายุ 9-10 ปี จำนวน 22 คน (34.9%) เป็นผู้อยู่ในกลุ่มอายุ 11 ปี จำนวน 17 คน (26.9%) เป็นผู้อยู่ในกลุ่มอายุ 12 ปี จำนวน 22 คน (34.9%) และเป็นผู้อยู่ในกลุ่มอายุ 12 ปีขึ้นไป จำนวน 2 คน (3.2%) ทางด้านระดับการศึกษานั้นเป็นผู้กำลังเรียนอยู่ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 22 คน (34.9%) เป็นผู้กำลังเรียนอยู่ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 19 คน (30.2%) และเป็นผู้กำลังเรียนอยู่ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 22 คน (34.9%) สำหรับอาชีพของครอบครัวนั้นเป็นผู้ที่อยู่ในครอบครัวที่มีอาชีพด้านเกษตรกรรม จำนวน 41 คน (65.1%) เป็นผู้ที่อยู่ในครอบครัวที่มีอาชีพค้าขาย จำนวน 4 คน (6.3%) เป็นผู้ที่อยู่ในครอบครัวที่มีอาชีพรับราชการ จำนวน 7 คน (11.1%) และเป็นผู้ที่อยู่ในครอบครัวที่มีอาชีพอื่นๆ เช่น รับจ้าง จำนวน 11 คน (17.5%) ทางด้านรายได้นั้นเป็นผู้ที่อยู่ในครอบครัวที่มีรายได้สูง จำนวน 6 คน (9.5%) เป็นผู้ที่อยู่ในครอบครัวที่มีรายได้ปานกลาง จำนวน 29 คน (49.0%) เป็นผู้ที่อยู่ในครอบครัวที่มีรายได้ต่ำ จำนวน 28 คน (44.4%) ส่วนตำแหน่งหน้าที่ทางศาสนา เช่น เป็นสมาชิกชมรมศาสนา เป็นสมาชิกพัฒนาวัด ฯลฯ นั้นพบว่า เป็นผู้มีตำแหน่งหน้าที่ทางศาสนา จำนวน 7 คน (11.1%) เป็นผู้ที่ไม่มีความหมายทางศาสนา จำนวน 8 คน (12.7%) และเป็นผู้ที่ไม่มีความหมายหน้าที่แต่ได้ช่วยงานของวัด จำนวน 48 คน (76.1%) ทางด้านประสบการณ์เกี่ยวข้องกับทางศาสนา นั้น เป็นผู้เคยมีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับทางศาสนา เช่น เคยบวชเณร เป็นต้น จำนวน 24 คน (38.1%) เป็นผู้ไม่เคยมีประสบการณ์ จำนวน 6 คน (9.5%) เป็นผู้ไม่เคยมีประสบการณ์โดยตรงแต่ได้ทำการช่วยเหลือให้ความร่วมมือด้วย จำนวน 33 คน (52.4%) ในด้านเกี่ยวกับกิจกรรมทางศาสนา เช่น การทำบุญตักบาตร การออกกำลังกายและทรมานให้เพื่อวัดนั้นมีผู้ทำกิจกรรมเหล่านั้นอยู่มาก จำนวน 42 คน (66.7%) เป็นผู้ทำกิจกรรมเหล่านั้นอยู่น้อย จำนวน 21 คน (33.3%)

เมื่อเปรียบเทียบกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเด็กทั้งสองกลุ่มแล้ว พบว่า ทั้งสองกลุ่มมีสภาพพื้นฐานทางครอบครัว เศรษฐกิจ และสังคม ที่คล้ายคลึงกัน ต่างกันที่ว่ากลุ่มตัวอย่างกลุ่มหลังซึ่งเป็นเด็กในหมู่บ้านเจริญ ประกอบอาชีพอื่น ๆ ที่ไม่ใช่เกษตรกรรมและครอบครัวมีระดับรายได้สูง มีระดับการศึกษาสูงกว่า ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับทางศาสนานั้นพบว่า กลุ่มตัวอย่างเด็กในหมู่บ้านเจริญมีความเกี่ยวข้องน้อยกว่า เช่น มีจำนวนผู้มีตำแหน่งหน้าที่ทางศาสนา เช่น เป็นสมาชิกของชมรมศาสนาอื่น ๆ และจำนวนผู้เคยมีประสบการณ์เกี่ยวกับศาสนา เช่น เคยบวชเณร เป็นต้น จำนวนน้อยกว่า นอกจากนี้ พบว่ากลุ่มตัวอย่างเด็กในหมู่บ้านเจริญยังทำกิจกรรมทางศาสนา เช่น ทำบุญตักบาตร อุทิศร่างกายและทรัพย์ให้แก่วัดน้อยกว่าด้วย

เมื่อพิจารณารายละเอียดข้อมูลในส่วนของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเด็กอีกกลุ่มไปอีก พบความแตกต่างในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทางศาสนา โดยที่กลุ่มเด็กในหมู่บ้านไม่เจริญปฏิบัติหน้าที่หลายอย่างในด้านศาสนา เช่น ทำหน้าที่เป็นเด็กช่วยงานวัดเวลาถึงงานพิธีทางศาสนา บอกบุญญาติและเพื่อนบ้านและยังทำหน้าที่รับใช้พระในวัดด้วย ไปวัดกับพ่อแม่บ่อยครั้งและหากวัดมีงานก็จะเป็นผู้ช่วยในการบอกบุญแก่ชาวบ้าน แต่เด็กในหมู่บ้านเจริญนั้นทำหน้าที่เหล่านี้น้อยกว่า สำหรับการมีตำแหน่งหน้าที่เกี่ยวกับศาสนานั้น เด็กหมู่บ้านไม่เจริญทำหน้าที่เป็นผู้นำของไปบอกบุญ เรียกว่า ปรนนิบัติพระในวัด ช่วยงานวัดในวันหยุด วันพระ และงานสำคัญอื่น ๆ ทั้งทางด้านทำความสะอาดวัดและการพัฒนาบูรณะวัด ส่วนหน้าที่อื่น ๆ มีการคมนาเรียนไปพึ่งเทศน์ที่วัด การช่วยหาอุปกรณ์มาประกอบการทำบุญที่วัด และยังเป็นนักเรียนศาสนาวันอาทิตย์เป็น สมาชิกชุมนุมพุทธศาสนาด้วย ส่วนเด็กในหมู่บ้านเจริญนั้น ได้ปฏิบัติหน้าที่เหล่านี้อย่างน้อย แต่เด็กหมู่บ้านไม่เจริญทำ คือ การพัฒนาวัดและการทำบุญในวันพระและวันสำคัญอื่น ๆ ทางด้านประสบการณ์เกี่ยวกับศาสนานั้นมีกลุ่มเด็กในหมู่บ้านไม่เจริญได้เคยบวชเณรและเคยอยู่ที่วัดมากกว่าเด็กในหมู่บ้านเจริญทางด้านกิจกรรมทางศาสนานั้นเด็กในหมู่บ้านไม่เจริญปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา เช่น ใส่บาตรทุกวันหรือบ่อย ๆ กว่าเด็กในหมู่บ้านเจริญ และยังอุทิศร่างกายแก่วัด ได้แก่ การช่วยงานวัดทั้งเวลาปกติและในเวลาพิเศษ นอกจากนั้นยังอุทิศทรัพย์สิน ได้แก่ บริจาคเงินเวลาถึงงานบุญ เช่น ทอดกฐินหรือผ้าป่า และยังบริจาคเงินทำบุญเพื่อร่วมในการสร้างวัดและสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ในวัดด้วย ในเรื่องการอุทิศร่างกายและทรัพย์สินแก่วัดนั้นเด็กทั้งสองกลุ่มทำเหมือนกันเพียงแต่เด็กในหมู่บ้านไม่เจริญให้รายละเอียดว่าทำมากกว่าเท่านั้น

โดยสรุปแล้ว สำหรับข้อมูลในส่วนแรกนี้ที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่างในหมู่บ้านไม่เจริญและหมู่บ้านเจริญ พอสรุปได้ว่า กลุ่มตัวอย่างในหมู่บ้านทั้งสองมีพื้นฐานที่คล้ายคลึงกัน แต่มีความแตกต่างกันในเรื่องระดับอาชีพ รายได้ และระดับการศึกษา ซึ่งกลุ่มตัวอย่างในหมู่บ้านเจริญจะมีระดับสูงกว่า ซึ่งในที่นี้พอสรุปสภาพการณ์ได้ว่า หมู่บ้านเจริญอยู่ในระดับของการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม และสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมกำลังแปรรูปไปสู่ความทันสมัยซึ่งเห็นได้จากการที่กลุ่มตัวอย่างในหมู่บ้านนี้มีอาชีพที่มีใช้เกษตรกรรมสูงขึ้น บุคคลมีการศึกษาในระดับมัธยมสูงขึ้นและบุคคลมีระดับรายได้สูงขึ้น และยังมีความแตกต่างของรายได้มากขึ้นด้วย นอกจากนี้ยังมีจำนวนบุตรในครอบครัวลดต่ำลง สภาพเช่นนี้แตกต่าง

ต่างจากสภาพในหมู่บ้านที่ไม่เจริญซึ่งยังคงลักษณะสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมแบบเดิมอยู่ สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเด็กนั้น เด็กในกลุ่มตัวอย่างในหมู่บ้านเจริญมีบิดามารดาประกอบอาชีพอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ทางเกษตรกรรมมากกว่าเด็กในหมู่บ้านไม่เจริญ โดยเฉพาะอาชีพค้าขายและรับราชการ และยังมีรายได้ของครอบครัวสูงกว่าด้วย สำหรับความเกี่ยวข้องกับทางศาสนานั้นทั้งสองกลุ่มมีตำแหน่งหน้าที่ทางศาสนา เช่น เป็นกรรมการวัด และถึงแม้ว่ากลุ่มตัวอย่างในหมู่บ้านไม่เจริญจะมีผู้ตอบว่ามีตำแหน่งหน้าที่ประจำทางศาสนาในเปอร์เซ็นต์ต่ำกว่าแต่ก็มีผู้ตอบว่าได้ช่วยงานของศาสนาโดยไม่มีตำแหน่งสูงกว่า ขณะเดียวกันพบว่า กลุ่มตัวอย่างในหมู่บ้านไม่เจริญมีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับทางศาสนามากกว่า เช่น เคยบวชเรียน เป็นต้น สำหรับกิจกรรมทางศาสนานั้นกลุ่มตัวอย่างในหมู่บ้านไม่เจริญร่วมกิจกรรมในปริมาณที่เท่าเทียมกับกลุ่มตัวอย่างในหมู่บ้านเจริญ และมีจำนวนผู้ไม่เข้าร่วมกิจกรรมต่ำกว่าด้วย สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเด็กนั้น เด็กในกลุ่มตัวอย่างในหมู่บ้านไม่เจริญมีจำนวนผู้มีตำแหน่งหน้าที่ทางศาสนามีจำนวนสูงกว่าและยังมีจำนวนผู้ไม่มีตำแหน่งหน้าที่ทางศาสนาต่ำกว่าด้วย สำหรับประสบการณ์เกี่ยวข้องกับทางศาสนานั้น กลุ่มเด็กในหมู่บ้านไม่เจริญมีประสบการณ์มากกว่าและมีจำนวนผู้ไม่มีความเกี่ยวข้องกับทางศาสนาต่ำกว่าด้วยในส่วนของการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนานั้นกลุ่มเด็กในหมู่บ้านไม่เจริญปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาสูงกว่า

ข้อมูลในส่วนนี้สามารถใช้เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ข้อมูลในตอนต่อไป โดยมีพื้นฐานความคิดว่าหมู่บ้านเจริญและไม่เจริญที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีความแตกต่างกันทางสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม กลุ่มประชากรมีความแตกต่างกันในเรื่องความเกี่ยวข้องกับทางศาสนา ได้แก่ การมีตำแหน่งหน้าที่ทางศาสนา การมีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับทางศาสนา และการประกอบกิจกรรมทางศาสนา

ในส่วนที่สองของการวิเคราะห์ข้อมูลของงานวิจัยนี้ได้แก่ การทดสอบข้อสมมติฐานที่ได้วางไว้ในที่นี้จะได้ทำการทดสอบข้อสมมติฐานไปทีละข้อดังต่อไปนี้คือ

สมมติฐานข้อที่หนึ่ง ได้ตั้งไว้ว่าประชากรในหมู่บ้านที่มีความเจริญหรือได้รับการพัฒนามากกว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านการยึดถือค่านิยม ความเชื่อ และหลักการสอนทางศาสนามากกว่า

ความหมายของสมมติฐานข้อนี้ก็คือ กลุ่มประชากรในหมู่บ้านเจริญจะมีการลดหย่อนการยึดถือในด้านค่านิยม หลักความเชื่อ และหลักคำสอนทางพุทธศาสนามากกว่ากลุ่มประชากรในหมู่บ้านไม่เจริญ เมื่อได้วิเคราะห์ข้อมูลในส่วนนี้แล้วพบว่า ในส่วนของการยึดถือค่านิยมทางศาสนาและการยึดถือหลักคำสอนทางศาสนาไม่พบความแตกต่างของทั้งสองกลุ่มอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่พบว่าทั้งสองกลุ่มมีความแตกต่างในด้านการยึดถือความเชื่อทางพุทธศาสนาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติผลที่ได้พบนี้แสดงดังตารางต่อไปนี้คือ

ตารางที่ 1

การยึดถือค่านิยมทางพุทธศาสนาแยกตามระดับความเจริญของหมู่บ้าน

การยึดถือค่านิยมทางพุทธศาสนา	หมู่บ้านเจริญน้อย	หมู่บ้านเจริญมาก	รวม
มากกว่ามัธยฐานร่วม	14	19	33
ต่ำกว่าหรือเท่ากับมัธยฐานร่วม	120	107	227
รวม	134	126	260

$$\chi^2 = .8739 (.3499)$$

มีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติของการยึดถือค่านิยมทางศาสนาของทั้งสองกลุ่ม

ตารางที่ 2

การยึดถือความเชื่อทางพุทธศาสนาแยกตามระดับความเจริญของหมู่บ้าน

การยึดถือความเชื่อทางพุทธศาสนา	หมู่บ้านเจริญน้อย	หมู่บ้านเจริญมาก	รวม
มากกว่ามัธยฐานร่วม	17	6	23
ต่ำกว่าหรือเท่ากับมัธยฐานร่วม	117	120	237
รวม	134	126	260

$$\chi^2 = 4.1225 (.0423)$$

มีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติของการยึดถือความเชื่อทางศาสนาของกลุ่มตัวอย่างทั้งสอง

กลุ่ม

ตารางที่ 3

การยึดถือหลักคำสอนทางพุทธศาสนาแยกตามระดับความเจริญของหมู่บ้าน*

การยึดถือหลักคำสอนทางพุทธศาสนา	หมู่บ้านเจริญน้อย	หมู่บ้านเจริญมาก	รวม
มากกว่ามัธยฐานร่วม	28	35	63
ต่ำกว่าหรือเท่ากับมัธยฐานร่วม	106	90	196
รวม	134	125	259*

* ข้อมูลไม่สมบูรณ์ 1 ราย

$$\chi^2 = 1.4083 (.2353)$$

มีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติของการยึดถือหลักคำสอนทางพุทธศาสนาของกลุ่มตัวอย่างทั้งสองกลุ่ม

สำหรับสมมติฐานในข้อที่หนึ่งที่ได้วางไว้นั้น ได้พบผลสนับสนุนเพียงส่วนเดียวคือ ประชากรในหมู่บ้านเจริญน้อยมีการยึดถือความเชื่อทางพุทธศาสนาสูงกว่าประชากรในหมู่บ้านเจริญมาก

สมมติฐานข้อที่สองได้ตั้งไว้ว่า มีความแตกต่างด้านเพศ อายุ ระดับการศึกษา ในเรื่องการยึดถือ ค่านิยม ความเชื่อ และหลักคำสอนทางพุทธศาสนา

ความหมายของสมมติฐานข้อนี้ก็คือ เพศหญิงน่าจะมีการยึดถือทางศาสนามากกว่าเพศชาย และผู้ที่มีอายุสูงกว่าเป็นผู้ยึดถือทางศาสนามากกว่าผู้ที่มีอายุต่ำกว่า และผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าจะคลายความเชื่อทางศาสนา และยึดถือทางศาสนามากกว่าผู้ที่มีการศึกษาต่ำ ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏว่าไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติทั้งทางด้านเพศ อายุ และระดับการศึกษา ในเรื่องการยึดถือทางศาสนา ดังที่ได้แสดงในตารางต่อไป

ตารางที่ 4

การยึดถือค่านิยมทางพุทธศาสนาแยกตามเพศ

การยึดถือค่านิยมทางพุทธศาสนา	ชาย	หญิง	รวม
มากกว่ามัธยฐานรวม	20	13	33
เท่ากับหรือต่ำกว่ามัธยฐานรวม	103	124	227
รวม	123	137	260

$$\chi^2 = 2.1053 \text{ (.1468)}$$

มีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติของการยึดถือค่านิยมทางศาสนาของเพศชายและหญิง

ตารางที่ 5

การยึดถือความเชื่อทางพุทธศาสนาแยกตามเพศ

การยึดถือความเชื่อทางพุทธศาสนา	ชาย	หญิง	รวม
มากกว่ามัธยฐานรวม	14	9	23
ต่ำกว่าหรือเท่ากับมัธยฐานรวม	109	128	237
รวม	123	137	260

$$\chi^2 = 1.3127 \text{ (.2519)}$$

มีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติของการยึดถือความเชื่อทางพุทธศาสนาของเพศชายและ
เพศหญิง

ตารางที่ 6

การยึดถือหลักคำสอนทางพุทธศาสนาแยกตามเพศ

การยึดถือหลักคำสอนทางพุทธศาสนา	ชาย	หญิง	รวม
มากกว่ามัธยฐานรวม	31	32	63
ต่ำกว่าหรือเท่ากับมัธยฐานรวม	92	104	196
รวม	123	136	259*

* ข้อมูลไม่สมบูรณ์ 1 ราย

$$\chi^2 = .0284 (.8662)$$

มีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติของการยึดหลักคำสอนทางพุทธศาสนาของเพศชายและเพศหญิง

ตารางที่ 7

การยึดถือค่านิยมทางพุทธศาสนาแยกตามระดับอายุ

การยึดถือค่านิยมทางพุทธศาสนา	อายุน้อย	อายุปานกลาง	อายุมาก	รวม
มากกว่ามัธยฐานรวม	4	10	13	27
เท่ากับหรือต่ำกว่ามัธยฐานรวม	44	89	76	209
รวม	48	99	89	236

$$\chi^2 = 1.5133 (.4692)$$

มีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างผู้มีอายุน้อย ปานกลาง และสูงในเรื่องการยึดค่านิยมทางพุทธศาสนา

ตารางที่ 8

การยึดถือความเชื่อทางพุทธศาสนาแยกตามระดับอายุ

การยึดถือความเชื่อทางพุทธศาสนา	อายุน้อย	อายุปานกลาง	อายุมาก	รวม
มากกว่ามัธยฐานรวม	7	6	6	19
เท่ากับหรือต่ำกว่ามัธยฐานรวม	41	93	83	217
รวม	48	99	89	236

$$\chi^2 = 3.5028 (.1735)$$

มีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างระดับอายุในเรื่องการยึดถือความเชื่อทางพุทธศาสนา

ตารางที่ 9

การยึดถือหลักคำสอนทางพุทธศาสนาแยกตามระดับอายุ

การยึดถือหลักคำสอนทางพุทธศาสนา	อายุน้อย	อายุปานกลาง	อายุมาก	รวม
มากกว่ามัธยฐานรวม	15	19	20	54
ต่ำกว่าหรือเท่ากับมัธยฐานรวม	33	79	69	181
รวม	48	98	89	235*

* ข้อมูลไม่สมบูรณ์ 1 ราย

$$\chi^2 = 2.5834 (.2749)$$

มีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

ตารางที่ 10

การยึดถือค่านิยมทางพุทธศาสนาแยกตามระดับการศึกษา

การยึดถือค่านิยมทางพุทธศาสนา	การศึกษา ระดับต่ำ มาก	การศึกษา ระดับต่ำ	การศึกษา ระดับ ปานกลาง	การศึกษา ระดับ สูง	รวม
มากกว่ามัธยฐานรวม	3	15	7	8	33
เท่ากับหรือต่ำกว่ามัธยฐานรวม	12	132	37	46	227
รวม	15	147	44	54	260

$$\chi^2 = 2.1746 (.5370)$$

มีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างระดับการศึกษาในเรื่องการยึดถือค่านิยมทางพุทธศาสนา

ตารางที่ 11

การยึดถือความเชื่อทางพุทธศาสนาแยกตามระดับการศึกษา

การยึดถือความเชื่อทางพุทธศาสนา	การศึกษา ระดับ ต่ำมาก	การศึกษา ระดับ ต่ำ	การศึกษา ระดับ ปานกลาง	การศึกษา ระดับ สูง	รวม
มากกว่ามัธยฐานรวม	0	12	4	7	23
เท่ากับหรือต่ำกว่ามัธยฐานรวม	15	135	40	47	237
รวม	15	147	44	54	260

$$\chi^2 = 2.6789 (.4438)$$

มีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในเรื่องการยึดถือความเชื่อทางพุทธศาสนาแยกตามระดับการศึกษา

ตารางที่ 12

การยึดถือหลักคำสอนทางพุทธศาสนาแยกตามระดับการศึกษา

การยึดถือหลักคำสอนทางพุทธศาสนา	การศึกษา ระดับ ต่ำมาก	การศึกษา ระดับ ต่ำ	การศึกษา ระดับ ปานกลาง	การศึกษา ระดับ สูง	รวม
มากกว่ามัธยฐานรวม	4	37	11	11	63
เท่ากับหรือต่ำกว่ามัธยฐานรวม	11	109	33	43	191
รวม	15	146	44	54	259*

* ข้อมูลไม่สมบูรณ์เลย

$$\chi^2 = .5965 (.8972)$$

มีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติตามระดับอายุในเรื่องการยึดถือหลักคำสอนทางพุทธศาสนา

สำหรับสมมติฐานข้อที่สองเรื่องความแตกต่างทางด้านเพศ อายุ และระดับการศึกษาในเรื่องการยึดถือ ค่านิยม ความเชื่อ และหลักคำสอนทางพุทธศาสนานั้น ไม่พบความแตกต่างยกเว้นในเรื่องการยึดถือความเชื่อทางพุทธศาสนาที่พบผลสนับสนุนคือ กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับอายุต่างกันจะมีการยึดถือความเชื่อทางพุทธศาสนาในระดับต่างกัน

สมมติฐานข้อสามได้วางไว้ว่า ประชากรในวัยเด็กมีการเปลี่ยนแปลงด้านการยึดถือค่านิยม ความเชื่อ และหลักคำสอนทางศาสนา มากกว่ากลุ่มผู้ใหญ่ หมายความว่า เมื่อเปรียบเทียบกลุ่มเด็กกับกลุ่มผู้ใหญ่แล้วมีความแตกต่างในเรื่องการยึดถือ ค่านิยม ความเชื่อ และหลักคำสอนทางศาสนา ผลของการวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนนี้มีดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 13

การยึดถือค่านิยมทางพุทธศาสนาแยกตามวัยเด็กและวัยผู้ใหญ่

การยึดถือค่านิยมทางพุทธศาสนา	เด็ก	ผู้ใหญ่	รวม
มากกว่ามัธยฐานรวม	19	14	33
ต่ำกว่าหรือเท่ากับมัธยฐานรวม	111	116	227
รวม	130	130	260

$$\chi^2 = .5553 (.4561)$$

มีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ระหว่างเด็กและผู้ใหญ่ในเรื่องการยึดถือค่านิยมทางพุทธศาสนา

ตารางที่ 14

การยึดถือความเชื่อทางพุทธศาสนาแยกตามวัยเด็กและวัยผู้ใหญ่

การยึดถือความเชื่อทางพุทธศาสนา	เด็ก	ผู้ใหญ่	รวม
มากกว่ามัธยฐานรวม	17	6	23
ต่ำกว่าหรือเท่ากับมัธยฐานรวม	113	124	237
รวม	130	130	260

$$\chi^2 = 4.7698 (.0290)$$

มีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างเด็กและผู้ใหญ่ ในเรื่องการยึดถือความเชื่อทางพุทธศาสนา

ตารางที่ 15

การยึดถือหลักคำสอนทางพุทธศาสนาแยกตามวัยเด็กและวัยผู้ใหญ่

การยึดหลักคำสอนทางพุทธศาสนา	เด็ก	ผู้ใหญ่	รวม
มากกว่ามัธยฐานรวม	35	28	63
ต่ำกว่าหรือเท่ากับมัธยฐานรวม	95	101	196
รวม	130	129	259*

* ข้อมูลไม่สมบูรณ์ 1 ราย

$$\chi^2 = .6951 (.4044)$$

มีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างเด็กและผู้ใหญ่ในเรื่องการยึดหลักคำสอนทางพุทธศาสนา

สำหรับสมมติฐานข้อสามนี้ ได้พบผลสนับสนุนเพียงส่วนเดียวคือ มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติของกลุ่มเด็กและผู้ใหญ่ในเรื่องการยึดถือความเชื่อทางพุทธศาสนา

สมมติฐานข้อที่สี่ ได้วางไว้ว่าประชากรในวัยเด็กของหมู่บ้านที่มีความเจริญมากกว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านการยึดถือ ค่านิยม ความเชื่อ และหลักคำสอนทางศาสนามากกว่าประชากรในวัยเด็กในหมู่บ้านที่มีความเจริญน้อยกว่า ซึ่งหมายความว่า กลุ่มตัวอย่างที่เป็นเด็กในหมู่บ้านเจริญมีการลดหย่อนการยึดถือค่านิยม ความเชื่อ และหลักคำสอนทางพุทธศาสนามากกว่ากลุ่มตัวอย่างที่เป็นเด็กในหมู่บ้านที่ไม่เจริญ ผลของการวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนนี้มีดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 16

การยึดถือค่านิยมทางพุทธศาสนาของกลุ่มเด็กแยกตามระดับความเจริญของหมู่บ้าน

การยึดถือค่านิยมทางพุทธศาสนา	หมู่บ้าน เจริญน้อย	หมู่บ้าน เจริญมาก	รวม
มากกว่ามัธยฐานรวม	12	7	19
ต่ำกว่าหรือเท่ากับมัธยฐานรวม	55	56	111
รวม	67	63	130

$$\chi^2 = .7197 (.3962)$$

มีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างเด็กในหมู่บ้านเจริญและไม่เจริญ ในเรื่องการยึดถือค่านิยมทางพุทธศาสนา

ตารางที่ 17

การยึดถือความเชื่อทางพุทธศาสนาของกลุ่มเด็กแยกตามระดับความเจริญของหมู่บ้าน

การยึดถือความเชื่อทางพุทธศาสนา	หมู่บ้าน เจริญน้อย	หมู่บ้าน เจริญมาก	รวม
มากกว่ามัธยฐานรวม	13	4	17
ต่ำกว่าหรือเท่ากับมัธยฐานรวม	54	59	113
รวม	67	63	130

$$\chi^2 = 3.7868 (.0517)$$

มีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างเด็กในหมู่บ้านเจริญและไม่เจริญในเรื่องการยึดถือความเชื่อทางพุทธศาสนา

ตารางที่ 18

การยึดถือหลักคำสอนทางพุทธศาสนาของกลุ่มเด็กแยกตามระดับความเจริญของหมู่บ้าน

การยึดถือหลักคำสอนทางพุทธศาสนา	หมู่บ้าน เจริญน้อย	หมู่บ้าน เจริญมาก	รวม
มากกว่ามัธยฐานรวม	15	20	35
ต่ำกว่าหรือเท่ากับมัธยฐานรวม	52	43	95
รวม	67	63	130

$$\chi^2 = 1.6087 (.3152)$$

มีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างเด็กในหมู่บ้านเจริญและไม่เจริญในเรื่องการยึดถือหลักคำสอนทางพุทธศาสนา

สำหรับสมมติฐานข้อที่สี่นี้ พบผลสนับสนุนเพียงส่วนเดียว คือกลุ่มเด็กในหมู่บ้านเจริญน้อยและเจริญมากมีความแตกต่างกันในเรื่องการยึดความเชื่อทางพุทธศาสนา

การทดสอบสมมติฐานที่วางไว้สี่ข้อดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ได้พบผลสนับสนุนในบางข้อ ได้แก่ พบว่ามีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ระหว่างหมู่บ้านเจริญและไม่เจริญในเรื่องการยึดถือความเชื่อทางศาสนา (ตารางที่ 2) ระหว่างระดับอายุในเรื่องการยึดถือความเชื่อทางพุทธศาสนา (ตารางที่ 8) มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างกลุ่มเด็กและกลุ่มผู้ใหญ่ในเรื่องการยึดถือความเชื่อทางพุทธศาสนา (ตารางที่ 14) และมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างกลุ่มเด็กในหมู่บ้านเจริญกับหมู่บ้านไม่เจริญในเรื่องการยึดถือความเชื่อทางพุทธศาสนา (ตารางที่ 17)

การวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนของการทดสอบข้อสมมติฐานที่วางไว้ ยังพบผลที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง คือ พบว่ามีความแตกต่างค่อนข้างสูงระหว่างกลุ่มผู้ใหญ่ในหมู่บ้านเจริญน้อยและเจริญมาก ในเรื่องการยึดถือค่านิยมทางพุทธศาสนา ดังที่ได้แสดงผลไว้ในตารางที่ 19

ตารางที่ 19

การยึดถือค่านิยมทางพุทธศาสนาเฉพาะกลุ่มผู้ใหญ่แยกตามระดับความเจริญของหมู่บ้าน

การยึดถือค่านิยมทางพุทธศาสนา	หมู่บ้าน เจริญน้อย	หมู่บ้าน เจริญมาก	รวม
มากกว่ามัธยฐานรวม	2	12	12
ต่ำกว่าหรือเท่ากับมัธยฐานรวม	65	51	116
รวม	67	63	130

$$\chi^2 = 7.1263 \quad (.0076)$$

มีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติของการยึดถือค่านิยมทางพุทธศาสนา ระหว่างกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ใหญ่ในหมู่บ้านเจริญน้อยและเจริญมาก

ผลที่ได้พบในส่วนของการทดสอบข้อสมมติฐานที่วางไว้จะได้มีการอภิปรายในส่วนของหัวข้อการอภิปรายผลต่อไป

อภิปรายผล

ในส่วนของการอภิปรายผลในส่วนแรกนี้จะกล่าวถึงผลที่พบว่าได้สนับสนุนข้อสมมติฐานที่วางไว้ในการวิจัยนี้ ในข้อแรกพบว่ามี ความแตกต่างของระดับอายุในเรื่องการยึดถือความเชื่อทางพุทธศาสนา (ตารางที่ 8) และระดับความเจริญกับการยึดถือความเชื่อทางศาสนา (ตารางที่ 2) ในด้านของการมีความเชื่ออย่างสูงในหลักความเชื่อทางพุทธศาสนานั้นเมื่อเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มในวัยต่าง ๆ แล้ว กลุ่มเด็กจะมีผู้มีความเชื่อมากสูงกว่า และจะมีจำนวนผู้เชื่อได้น้อยต่ำกว่า สำหรับผู้วัยสูงปานกลางนั้นจะมีจำนวนผู้เชื่อได้น้อยสูงมาก หากจะอธิบายหรือให้ความเข้าใจในส่วนนี้แล้ว หมายความว่า ในระยะเด็กบุคคลในกลุ่มตัวอย่างจะมีความเชื่อถือในหลักความเชื่อทางพุทธศาสนา และความเชื่อนี้ลดลงเมื่อเป็นผู้ใหญ่ แต่จะเริ่มเชื่ออีกครั้งหนึ่งเมื่อเป็นผู้ใหญ่มากขึ้น รายละเอียดในเรื่องนี้เมื่อพิจารณาจากข้อมูลที่ได้จากคำถามปลายเปิดแล้วพออธิบายได้ดังต่อไปนี้คือ เด็กมีความเชื่อในหลักคำสอนทางพุทธศาสนา เช่น ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ความสันโดษได้แก่พอใจในสิ่งที่มีอยู่ การทำบุญวันนี้จะส่งผลไปยังวันหน้า การเป็นผู้มีศีลธรรม การเป็นผู้มีธรรมประจำใจ ความมีความเมตตากรุณา การไม่จองเวรผู้อื่น ว่าเป็นของดีเพราะเป็นคำสั่งสอนของพุทธศาสนา และในจำนวนความเชื่อนี้เชื่อในเรื่องความดีต้องชนะ

ความชั่วและเรื่องของการเวียนว่ายตายเกิดมากที่สุด สำหรับการไม่ปฏิบัติตามเชื่อว่าจะเกิดโทษแก่ตนทั้งในปัจจุบันและอนาคต เช่น อาจทำให้ชีวิตต้องประสบความลำบากยากแค้น ขณะเดียวกันก็พยายามทำความดีก็เพราะอยากเกิดมาสบายในชาติหน้า นอกจากนี้ยังมองเห็นว่าการเป็นคนมีศีลธรรมนั้นย่อมเป็นที่พอใจของคนอื่น ๆ สามารถอยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างมีความสุข ขณะเดียวกันก็ช่วยทำให้ตนมีความรู้ความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ดีขึ้น เด็กยังมองเห็นว่าคนมีศีลธรรมเป็นคนดีที่น่ายกย่องสำหรับกลุ่มผู้ใหญ่ นั้น มองเห็นว่าการถือศีลถือธรรมทำให้จิตใจสบาย มีความสงบ การทำดีย่อมได้ความดีตอบแทน และคนถือศีลถือธรรมเป็นคนดี ความมุ่งหวังของชีวิตก็คือ การพ้นทุกข์หรือหนีพ้นความแตกต่างที่กลุ่มผู้ใหญ่อาจมีต่างจากกลุ่มเด็กก็คือ ความเห็นทางด้านลบเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนา เช่น ความเห็นที่ว่าบุคคลย่อมต้องหาความสุขใส่ตัวให้มากชีวิตเป็นของไม่แน่นอน จึงควรรหาความสุขใส่ตัว ซึ่งในกลุ่มผู้ใหญ่ตอบมากกว่ากลุ่มเด็ก สาเหตุที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจากกลุ่มผู้ใหญ่ต้องรับภาระหน้าที่ด้านการทำมาหากิน มีความบีบคั้นในชีวิตหลายด้าน จึงมีความเห็นคล้อยตามความเชื่อที่ไม่สอดคล้องกับหลักความเชื่อทางพุทธศาสนามากกว่ากลุ่มเด็ก

ในข้อที่สอง พบว่ามีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างความเชื่อทางศาสนาระหว่างกลุ่มเด็กและกลุ่มผู้ใหญ่ (ตารางที่ 14) ข้อมูลที่ได้นี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนมากกว่าในข้อแรกถึงความแตกต่างของความเชื่อทางศาสนาของกลุ่มเด็กและกลุ่มผู้ใหญ่

ในข้อมูลส่วนนี้กลุ่มเด็กมีจำนวนผู้มีความเชื่อสูงมากในกลุ่มผู้ใหญ่อย่างมาก ขณะเดียวกันก็มีผู้เชื่อต่ำในจำนวนน้อยกว่ากลุ่มผู้ใหญ่เช่นกัน การอธิบายเหตุผลที่อาจช่วยให้เข้าใจในข้อมูลส่วนนี้ได้คือการพิจารณาจากข้อคำถามปลายเปิด จากการสัมภาษณ์กลุ่มเด็กและผู้ใหญ่ ซึ่งพอประมวลผลได้ว่า กลุ่มเด็กมองเห็นการเป็นคนดี มีความประพฤติดี หรือเป็นผู้มีศีลธรรมเป็นประโยชน์แก่สังคมและผู้อื่น ในส่วนคนนั้นช่วยไม่ให้ทำบาปซึ่งจะมีผลต่อชาติหน้าด้วย และยังจะช่วยทำให้ตนเป็นที่ยกย่องแก่ผู้อื่นด้วย ส่วนกลุ่มผู้ใหญ่มีความเห็น เช่นเดียวกันเพียงแต่มีความเห็นไปในทางลบอยู่บ้างเช่นเห็นว่า บุคคลควรเอาตัวรอดก่อนคนอื่น สาเหตุเช่นนี้อาจเกิดจากความบีบคั้นในเรื่องการดำรงชีวิตและทางเศรษฐกิจซึ่งกลุ่มผู้ใหญ่มีมากกว่ากลุ่มเด็ก

ข้อที่สาม พบว่ามีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างกลุ่มเด็กในหมู่บ้านเจริญน้อยและเจริญมากในเรื่องการยึดถือหลักความเชื่อทางพุทธศาสนา (ตารางที่ 17) เมื่อได้ดูรายละเอียดจากข้อมูลที่ได้จากข้อคำถามปลายเปิดแล้วพบว่า กลุ่มเด็กในหมู่บ้านเจริญน้อยเห็นว่าการมีความเชื่อทางหลักพุทธศาสนาทำให้จิตใจสบาย การเป็นผู้มีศีลธรรมทำให้เป็นคนดี มีความถูกต้อง และทำดียอมได้ดี ส่วนเด็กในหมู่บ้านเจริญมากมีความเห็นว่า การมีศีลธรรมทำให้เป็นคนดี เมื่อเปรียบเทียบกันแล้วเด็กในหมู่บ้านเจริญมากเน้นความสำคัญของความเชื่อที่ไม่สอดคล้องกับทางพุทธศาสนามากกว่าเด็กในหมู่บ้านเจริญน้อย เช่น เน้นความเชื่อด้านการหาความสุขใส่ตัว และการหาความสุขทุกทาง รวมถึงการกระทำต่อผู้อื่น และการก้าวร้าวต่อสู้ และยังพบว่าเด็กกลุ่มเจริญมากยังเน้นในเรื่องบุคคลเป็นผู้กำหนดแนวทางชีวิตของตนเอง และยังไม่เชื่อว่าทำบุญแล้วจะได้ผลตอบแทน การที่พบความแตกต่างเช่นนี้อาจเกิดมาจากสภาพแวดล้อมที่ต่างกันของเด็กทั้งสองกลุ่ม ตัวอย่างเช่น

ครอบครัวและชุมชนซึ่งในหมู่บ้านเจริญน้อยสนับสนุนให้เด็กมีความเชื่อในพุทธศาสนามากกว่าครอบครัวและชุมชนในหมู่บ้านเจริญมากและพบผลเช่นเดียวกันนี้เมื่อเปรียบเทียบประชากรในหมู่บ้านเจริญกับไม่เจริญ (ตารางที่ 2)

ข้อที่สี่ พบว่า มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างผู้ใหญ่ในหมู่บ้านเจริญน้อยกับผู้ใหญ่ในหมู่บ้านเจริญมากในเรื่องการยึดถือค่านิยมทางพุทธศาสนา (ตารางที่ 19) เมื่อพิจารณารายละเอียดลงไปอีกพบว่าคนที่ผู้ใหญ่ในหมู่บ้านเจริญน้อยปฏิบัติตามค่านิยมทางพุทธศาสนาเพราะกลัวบาป กลัวผลตอบแทนที่เป็นทางลบ และมีความกตัญญูรู้คุณผู้อื่น รวมทั้งการไม่เบียดเบียนผู้อื่นด้วย สำหรับผู้ใหญ่ในหมู่บ้านเจริญมากนั้น มองเห็นความสำคัญของความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และการแบ่งปันต่อผู้อื่นน้อยกว่า และยังให้ความสำคัญต่อการให้ความช่วยเหลือผู้อื่นน้อยกว่าด้วย โดยสรุปแล้ว ผู้ใหญ่ในหมู่บ้านเจริญมากเห็นความสำคัญของความสุขทางใจน้อยกว่า การที่ทั้งสองกลุ่มมีการเห็นความสำคัญต่างกันนี้เองจึงทำให้แต่ละกลุ่มมีการปฏิบัติตามค่านิยมและการปฏิบัติทางพุทธศาสนาต่างกัน จึงทำให้พบต่อไปว่า ผู้ใหญ่ในหมู่บ้านเจริญน้อยนั้นมีจำนวนผู้ปฏิบัติตามศีลและธรรมที่สำคัญในจำนวนสูง และตอบว่ามีการละเมิดศีลบางข้อเนื่องจากมีความจำเป็นหรือยังปฏิบัติไม่ได้เท่านั้น และผู้ใหญ่กลุ่มนี้ยังมีการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาสูงกว่าด้วย

ในส่วนต่อไปนี้จะเป็นการอภิปรายผลที่พบนอกเหนือไปจากที่ได้วางไว้ในข้อสมมติฐานซึ่งมีดังต่อไปนี้คือ ประการแรก พบว่าผู้ใหญ่ในหมู่บ้านเจริญน้อยมีความเห็นความเข้าใจในคุณค่าของพุทธศาสนาที่มีต่อชีวิตบุคคลน้อยกว่าผู้ใหญ่ในหมู่บ้านเจริญมาก แต่ขณะเดียวกันก็มีการปฏิบัติตามคำสอนของพุทธศาสนามากกว่า ความแตกต่างระหว่างการปฏิบัติตามคำสอนของพุทธศาสนาระหว่างผู้ใหญ่ทั้งสองกลุ่มนี้สามารถมองเห็นได้อย่างเด่นชัด นอกเหนือจากนี้ผู้ใหญ่ในหมู่บ้านเจริญน้อยยังสั่งสอนลูกให้ปฏิบัติตามคำสั่งสอนทางพุทธศาสนาสูงอีกด้วย การปฏิบัติตามคำสั่งสอนทางพุทธศาสนาที่กล่าวถึงนี้ ได้แก่ การปฏิบัติตามความเชื่อ ค่านิยม และกิจกรรมทางศาสนา ความแตกต่างระหว่างทั้งสองกลุ่มที่กล่าวถึงนี้ อาจอธิบายได้ว่า ผู้ใหญ่ในหมู่บ้านเจริญน้อยมีความเข้าใจในหลักการทางพุทธศาสนาน้อยกว่าแต่ปฏิบัติตามมากกว่า ส่วนผู้ใหญ่ในหมู่บ้านเจริญมากนั้นมีความเข้าใจในหลักการทางพุทธศาสนาดีกว่า แต่ปฏิบัติตามน้อยกว่า ประการที่สองในกลุ่มเด็กนั้น เด็กในหมู่บ้านเจริญน้อยมีความเข้าใจในหลักการทางพุทธศาสนาและเห็นคุณค่าทางพุทธศาสนาน้อยกว่าแต่มีการปฏิบัติตามสูงกว่า สำหรับการปฏิบัติตามคำสอนทางพุทธศาสนานั้น เด็กในหมู่บ้านเจริญน้อย ปฏิบัติเพราะตนเองเห็นควรประการหนึ่ง และตามคำสั่งสอนของพ่อแม่และพระสงฆ์อีกประการหนึ่ง ส่วนเด็กในหมู่บ้านเจริญมากเลือกปฏิบัติตามคำสอนทางพุทธศาสนาเพราะตนเองเห็นควรและตามคำสั่งสอนของครู จุดที่น่าสนใจก็คือเด็กในหมู่บ้านเจริญมากตอบว่ามีการปฏิบัติเพราะตนเองเห็นควรอยู่ในระดับสูงสำหรับกิจกรรมทางศาสนานั้น โดยเฉลี่ยแล้วเด็กในหมู่บ้านเจริญน้อยมีการเข้าร่วมกิจกรรมสูงกว่าเด็กในหมู่บ้านเจริญมาก เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะพ่อแม่สั่งสอนให้ทำ เพราะฉะนั้น ในข้อนี้จึงพอสรุปได้ว่า เด็กในหมู่บ้านเจริญน้อยปฏิบัติตามคำสอนของพุทธศาสนาและเข้าร่วมในกิจกรรมทางพุทธศาสนาสูงกว่า โดยได้รับอิทธิพลจากครอบครัวซึ่งได้แก่การสั่งสอนของพ่อแม่

ในประการสุดท้ายที่พบก็คือ ความแตกต่างทางด้านการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของเด็กทั้งสองกลุ่ม หรืออีกนัยหนึ่ง ระดับจริยธรรมของเด็กทั้งสองกลุ่มพบว่า เด็กในหมู่บ้านเจริญน้อยมีระดับจริยธรรมสูงกว่าเด็กในหมู่บ้านเจริญมาก ระดับจริยธรรมที่ใช้วัดนี้เป็นจริยธรรมทางด้าน ความเมตตา กรุณา ความซื่อสัตย์ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ซึ่งเด็กในหมู่บ้านเจริญน้อยมีสูงกว่า ความแตกต่างอันนี้เห็นได้ชัดไม่ว่าจะดูในลักษณะจำนวนเด็กที่มีระดับจริยธรรมสูง ปานกลางหรือต่ำ ซึ่งเด็กในหมู่บ้านเจริญน้อยมีจำนวนผู้มีจริยธรรมสูงและปานกลางมากกว่า และมีจำนวนผู้มีจริยธรรมต่ำน้อยกว่า สาเหตุของความแตกต่างเช่นนี้อาจเป็นเพราะเด็กทั้งสองกลุ่มมีสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมือนกัน เด็กในหมู่บ้านเจริญน้อย ครอบครัวนั้นให้ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพุทธศาสนาและพ่อแม่ก็ยังเป็นตัวอย่างที่ดีด้วย จึงเป็นผลให้เด็กนิยมประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องและเป็นผู้มีระดับจริยธรรมสูง

สิ่งที่ได้พบทั้งหมดจากงานวิจัยชิ้นนี้ ซึ่งได้กล่าวมาแล้วแต่ต้นนับเป็นเรื่องที่น่าสนใจมากและสามารถอภิปรายเพิ่มเติมรวมทั้งสามารถเปรียบเทียบกับผลการวิจัยในเรื่องอื่น ๆ ที่มีผู้ทำมาแล้วได้เป็นอย่างดี สิ่งที่ได้พบในกลุ่มผู้ใหญ่ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างของงานวิจัยชิ้นนี้คือ ผู้ใหญ่ในหมู่บ้านเจริญน้อยปฏิบัติตามคำสอนทางพุทธศาสนาในระดับสูง เพราะมีความเชื่อในเรื่องบุญบาป การเวียนว่ายตายเกิด ผลตอบแทนจากการกระทำและการทำใจให้บริสุทธิ์ผ่องแผ้วปราศจากบาป จึงนับว่าเน้นทางด้านนามธรรมมาก ส่วนผู้ใหญ่ในหมู่บ้านเจริญมากนั้นเน้นชีวิตความเป็นอยู่ในปัจจุบัน และเน้นทางด้านวัตถุมากกว่า ผลการวิจัยนี้ยังสอดคล้องกับการวิจัยของสุนทรี โคมิน และสนธิ สมักรการ (1979) ที่พบว่าชาวชนบทที่เจริญน้อยจะเคร่งในศาสนามากกว่า สำหรับทางเพศและวัยนั้น ได้พบว่าในกลุ่มตัวอย่างนี้ เมื่อบุคคลมีวัยเปลี่ยนไปจะเปลี่ยนค่านิยม ความเชื่อ ทางพุทธศาสนาด้วย สำหรับเด็กมีความเชื่อสูงกว่า จะลดต่ำเมื่อเป็นผู้ใหญ่ขึ้น และจะสูงขึ้นอีกครั้งหนึ่งเมื่ออายุมากขึ้น ซึ่งผลอันนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของ เทียนฉาย กิระนันท์ และคณะ (2525) ที่พบว่า ความเชื่อทางศาสนาของประชากรไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปตามวัย สำหรับกลุ่มเด็กนั้น พบว่า ที่เด็กทำดีเพราะต้องการเป็นคนดีเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ อยากทำตามคำสั่งสอนของพุทธศาสนา เพราะคำสั่งสอนเหล่านั้นเป็นสิ่งที่ดี รองลงมา คือทำความดีเพราะพ่อแม่สั่งสอน ในด้านของการละเมิดข้อปฏิบัติของพุทธศาสนานั้น จะละเมิดศีลห้าเป็นบางข้อเพราะความจำเป็นบังคับ เช่น การฆ่าสัตว์ เป็นต้น ซึ่งต้องทำเพราะมีความจำเป็น นอกนั้นเป็นการเห็นตัวอย่างจากผู้ใหญ่ เช่น การดื่มเหล้าทำให้เด็กเกิดความเคยชินไม่เห็นเป็นของแปลก สำหรับเด็กในหมู่บ้านเจริญนั้นเน้นการทำความดีเท่าที่จะสามารถทำได้เท่านั้น และการทำความดีในเรื่องที่ตนเองเห็นว่าจะนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ นอกเหนือจากนี้สิ่งที่เด็กส่วนใหญ่ทั้งสองกลุ่มเห็นประโยชน์ก็คือ การเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี ซึ่งจะช่วยให้ชีวิตเป็นสุข จิตใจสบาย สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสงบสุข และประเทศจะมีความรุ่งเรือง และวิธีการที่จะเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีก็คือ ปฏิบัติตามศีล ทำบุญ ตักบาตร ไม่เบียดเบียนผู้อื่นและเชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่

สาเหตุสำคัญของความแตกต่างที่พบในเด็กในหมู่บ้านเจริญและไม่เจริญไม่ว่าจะเป็นความเชื่อทางพุทธศาสนา การปฏิบัติตามคำสั่งสอนทางพุทธศาสนา หรือการเข้าร่วมกิจกรรมทางพุทธศาสนาหรือระดับจริยธรรมของเด็ก สภาพแวดล้อมมีส่วนที่มีอิทธิพลอยู่มาก ในหมู่บ้านเจริญน้อยเด็กใกล้ชิดกับวัดที่มีทั้งที่เป็นลูกศิษย์วัด และที่เป็นผู้ที่มาคอยรับใช้วัดและพระสงฆ์ นอกจากนี้ครอบครัวยังสนับสนุนให้เด็กใกล้ชิดกับวัดด้วย และพ่อแม่จะมีอิทธิพลสูงมากต่อเด็กในเรื่องศาสนา สำหรับเด็กในหมู่บ้านเจริญมากนั้น เด็กจะไม่ใกล้ชิดกับวัดเท่ากับเด็กกลุ่มแรก และพ่อแม่จะมีอิทธิพลทางศาสนาต่อเด็กน้อยกว่าครู อย่างไรก็ตามเมื่อเปรียบเทียบแล้วพ่อแม่ของเด็กในหมู่บ้านเจริญมากจะใช้เวลาสั่งสอนลูกทางด้านพุทธศาสนามากกว่าเด็กในหมู่บ้านเจริญน้อย แต่วิธีการสั่งสอนนี้ไม่ได้เน้นการทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี เหมือนกับที่พ่อแม่ในหมู่บ้านเจริญน้อยเลือกกระทำเพราะฉะนั้นวิธีการที่พ่อแม่ใช้ในการอบรมสั่งสอนนี้จึงมีส่วนสำคัญอยู่มาก

สำหรับการวิจัยขั้นนี้จึงพอสรุปผลได้ว่า ชุมชนที่มีสภาพแวดล้อมทางด้านกายภาพต่างกัน ประชากรจะมีระดับความเชื่อ ค่านิยม และการปฏิบัติตามคำสอนของพุทธศาสนาต่างกัน และสามารถสรุปผลการวิจัยให้แคบลงมาอีกได้ว่า ชุมชนของประเทศไทยที่มีระดับการพัฒนาทางกายภาพสูง ได้แก่การมีการพัฒนาทางด้านวัตถุสูง ประชากรจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางพุทธศาสนาอย่างลง และประชากรจะมีระดับการยึดถือความเชื่อ ค่านิยม และหลักคำสอนทางพุทธศาสนาในระดับต่ำ และสภาพการณ์นี้จะส่งผลถึงเด็กในชุมชนนั้นด้วย ผลของการวิจัยขั้นนี้ชี้ให้เห็นว่า ประชากรไทยจะยังคงเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีถ้ายังได้รับการพัฒนาทางวัตถุในระดับต่ำ และประชากรไทยมีแนวโน้มจะยึดหลักทางศาสนาในการดำเนินชีวิตของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของประชากรไทยที่ไม่ได้รับอิทธิพลจากการพัฒนาหรือหากได้รับการพัฒนานักได้รับในระดับต่ำ

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

สรุป

การวิจัยเรื่อง “การยึดหลักทางศาสนาในการดำเนินชีวิตของชาวบพไทย และแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลง” เป็นการวิจัยที่ทำขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์สำคัญสองข้อคือ ข้อแรก เพื่อศึกษาว่าประชากรชนบทไทยยังคงยึดมั่นอยู่ในความเชื่อ ค่านิยม และหลักคำสอนทางพุทธศาสนาหรือไม่และอยู่ในระดับใด โดยการพิจารณาว่าประชากรชนบทไทยที่อาศัยอยู่ในชุมชนที่มีความเจริญมากและได้มีการเปลี่ยนแปลงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของตนให้มีระดับดีขึ้นจะยังคงยึดถือความเชื่อ ค่านิยม และหลักคำสอนทางพุทธศาสนาอยู่ในระดับใด ขณะเดียวกันก็ดูว่าประชากรชนบทไทยที่อาศัยอยู่ในชุมชนที่ยังมีการเปลี่ยนแปลงน้อย มีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่เป็นแบบเดิมจะยังคงยึดถือความเชื่อ ค่านิยมและหลักคำสอนทางพุทธศาสนาอยู่ในระดับใด และมีการเปรียบเทียบประชากรทั้งสองกลุ่มนี้ เพื่อดูความแตกต่างของการยึดถือความเชื่อ ค่านิยม และหลักคำสอนทางพุทธศาสนา โดยได้ตั้งข้อสมมติฐานไว้ว่า ประชากรชนบทไทยที่มีการเปลี่ยนแปลงด้านความเป็นอยู่มากกว่าจะลดหย่อนการยึดถือ ความเชื่อ ค่านิยม และหลักคำสอนทางพุทธศาสนาลงมากกว่าประชากรชนบทไทยที่มีการเปลี่ยนแปลงด้านความเป็นอยู่น้อย วัตถุประสงค์สำคัญอีกข้อหนึ่งของการวิจัยนี้คือ การดูแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงการยึดถือความเชื่อ ค่านิยม และหลักคำสอนทางพุทธศาสนา โดยการศึกษาจากกลุ่มเด็กที่อาศัยในชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงมากและที่มีการเปลี่ยนแปลงน้อย โดยตั้งข้อสมมติฐานไว้ว่า ประชากรในวัยเด็กที่อาศัยอยู่ในชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงมากจะลดหย่อนการยึดถือ ความเชื่อ ค่านิยม และหลักคำสอนทางพุทธศาสนาลงมากกว่าประชากรในวัยเด็กที่อาศัยอยู่ในชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงน้อย

กลุ่มตัวอย่างของการวิจัยนี้ ได้แก่ ประชากรที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านในตำบลบ้านค่าย อำเภอ บ้านค่าย จังหวัดระยอง กลุ่มหนึ่งจัดเป็นประชากรที่อาศัยอยู่ในชุมชนที่เจริญ อีกกลุ่มหนึ่งจัดเป็นประชากรที่อาศัยอยู่ในชุมชนไม่เจริญ กลุ่มตัวอย่างในชุมชนเจริญมีจำนวน 126 คน แบ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างผู้ใหญ่จำนวน 63 คน และกลุ่มตัวอย่างเด็กจำนวน 63 คน กลุ่มตัวอย่างในชุมชนไม่เจริญมีทั้งหมด 134 คน แบ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างผู้ใหญ่ จำนวน 67 คน และกลุ่มตัวอย่างเด็ก จำนวน 67 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูลทำโดยการให้กลุ่มตัวอย่างทั้งเด็กและผู้ใหญ่ตอบแบบสอบถามเรื่องการยึดหลักทางศาสนา ซึ่งแบ่งออกเป็นสองฉบับ ฉบับแรกใช้กับผู้ใหญ่ และฉบับหลังใช้กับเด็ก แบบสอบถามฉบับหนึ่งจะประกอบด้วยคำถามสองตอน ในตอนแรกเป็นการหาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับพื้นฐานทางเศรษฐกิจ สังคม ครอบครัว และทางด้านศาสนาของผู้ตอบ ในตอนที่สองเป็นการวัดการยึดถือความเชื่อ ค่านิยม และหลักคำสอนทางพุทธศาสนาของผู้ตอบ สำหรับฉบับที่ใช้กับกลุ่มตัวอย่างเด็กนั้น ได้เพิ่มการวัดระดับจริยธรรมด้วย ข้อคำถามทุกข้อของแบบสอบถามทั้งสองฉบับ ยกเว้นในตอนท้ายวัดระดับจริยธรรมเท่านั้นมีลักษณะเป็นปลายเปิดเพื่อให้ผู้ตอบสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่

การวิเคราะห์ข้อมูลได้ทำเป็นสองส่วน ในส่วนแรกเป็นการหาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผู้ตอบทั้งผู้ใหญ่และเด็ก ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ครอบครัว และทางด้านศาสนา มีการเปรียบเทียบข้อมูลเหล่านี้ในระหว่างกลุ่มตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในชุมชนเจริญและไม่เจริญ สถิติที่ใช้ในส่วนนี้ใช้การหาค่าร้อยละ (Percentage) เมื่อทำการวิเคราะห์ในส่วนนี้แล้วก็มีการแปลผลออก สำหรับส่วนที่สอง เป็นการทดสอบสมมติฐานสี่ข้อที่ได้วางไว้ เพื่อดูว่าข้อมูลที่ได้มีการสนับสนุนหรือไม่สนับสนุนสมมติฐานข้อใดบ้าง สถิติที่ใช้ในส่วนนี้ใช้การหาค่าไค - สแควร์ (Chi-square) เมื่อวิเคราะห์ แล้วก็ได้มีการแปลผลออก และยังมีการใช้การหาค่าร้อยละ (Percentage) เพื่อดูระดับจริยธรรมของเด็กทั้งสองกลุ่ม

การวิจัยนี้ได้พบผลที่น่าสนใจดังนี้คือ ประการแรก กลุ่มตัวอย่างในหมู่บ้านเจริญและไม่เจริญมีความแตกต่างกันทางด้านพื้นฐานทางเศรษฐกิจ สังคม และสภาพทางครอบครัว กล่าวคือ ผู้ที่อยู่ในหมู่บ้านเจริญมีระดับเศรษฐกิจ การศึกษาสูงกว่า และมีจำนวนบุตรในครอบครัวน้อยกว่า แต่ทางด้านศาสนานั้น ผู้ที่อยู่ในหมู่บ้านเจริญมีตำแหน่ง หน้าที่ ทางศาสนาและประสบการณ์เกี่ยวข้องกับทางศาสนาต่ำกว่า และยังเข้าร่วมในกิจกรรมทางพุทธศาสนาต่ำกว่าด้วย ประการที่สองพบว่า กลุ่มตัวอย่างในหมู่บ้านเจริญมีความเชื่อทางพุทธศาสนาต่ำกว่า ประการที่สามพบว่า ความเชื่อทางพุทธศาสนาของกลุ่มตัวอย่างมีการเปลี่ยนแปลงไปตามวัย ในวัยเด็กจะมีความเชื่อสูงมาก แล้วลดลงและจะเพิ่มมากขึ้นเมื่อเข้าสู่วัยสูงขึ้น ประการที่สี่ พบว่าเด็กในหมู่บ้านเจริญมีความเชื่อทางพุทธศาสนาต่ำกว่าเด็กในหมู่บ้านไม่เจริญ และประการสุดท้าย พบว่า ผู้ใหญ่ในหมู่บ้านเจริญมีการยึดถือค่านิยมทางพุทธศาสนา เช่น ความเมตตา กรุณา การมีศีลมีธรรม การไม่เบียดเบียนผู้อื่น การวางเฉย ฯลฯ น้อยกว่าผู้ใหญ่ในหมู่บ้านไม่เจริญด้วย

งานวิจัยนี้ยังได้พบผลบางประการที่มีความสำคัญคือ พบว่า ผู้ใหญ่ในหมู่บ้านไม่เจริญมีความรู้ความเข้าใจในหลักการของพุทธศาสนาต่ำกว่า อีกทั้งยังมีการถ่ายทอดการปฏิบัติให้แก่ลูกด้วยและเหตุการณ์เช่นนี้ก็พบในกลุ่มเด็กด้วยเมื่อเปรียบเทียบเด็กทั้งสองกลุ่ม เด็กในหมู่บ้านไม่เจริญปฏิบัติตามหลักการทางพุทธศาสนามีความใกล้ชิดกับวัดมากกว่า และบิดามารดาเป็นผู้มีอิทธิพลในการถ่ายทอดทางศาสนาแก่บุตร ส่วนเด็กในหมู่บ้านเจริญเข้าใจในเหตุผลของพุทธศาสนา แต่ปฏิบัติตามน้อย พ่อแม่ก็ยังเข้มงวดกวดขันในเรื่องนี้น้อยกว่าด้วย และครูเป็นผู้มีอิทธิพลในการถ่ายทอดทางศาสนาแก่เด็กกลุ่มนี้มากกว่า ผลที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ พบว่าเด็กในหมู่บ้านไม่เจริญมีระดับจริยธรรมสูง คือมีความเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และรับผิดชอบสูงกว่าเด็กในหมู่บ้านเจริญ

ข้อเสนอแนะ

ผลของการวิจัยในครั้งนี้ นับว่ามีความสำคัญยิ่ง และได้ชี้ให้เห็นแนวทางในอนาคตที่จะป้องกันและแก้ไข ปัญหาการลดหย่อนความเชื่อทางศาสนาของประชากรไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชากรชนบทของไทย แนวทางดังกล่าวนี้มีดังต่อไปนี้คือ

1. หากจะนำความเจริญหรือการพัฒนาไปสู่ชุมชนใดต้องหาทางป้องกันมิให้เกิดปัญหาความเสื่อมคลายการยึดมั่นทางศาสนาด้วย เป้าหมายที่สำคัญคือ กลุ่มประชากรเด็กซึ่งในชุมชนชนบทไทย โดยทั่วไปเด็กจะมีความเชื่อมั่นสูงทางพุทธศาสนา จึงต้องหาทางสนับสนุนให้ความเชื่อมั่นสูงอันนี้คงอยู่

2. ในหมู่บ้านที่ยังมีการพัฒนาน้อยต้องสนับสนุนให้ประชากรมีความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในปรัชญาและเหตุผลของพุทธศาสนาด้วย ทั้งนี้เพื่อเป็นการเสริมให้เป็นพุทธศาสนิกชนที่มีความสมบูรณ์อย่างเต็มที่ เนื่องจากพบว่า ประชากรในหมู่บ้านเจริญน้อยมีการปฏิบัติตามคำสอนของพุทธศาสนามาก แต่มีความเข้าใจในเรื่องเหตุผลของคำสอนนั้น ๆ อยู่น้อย

3. ในหมู่บ้านที่มีการพัฒนามากต้องสนับสนุนให้ประชากรมีการปฏิบัติตามคำสั่งสอนทางพุทธศาสนาให้มาก ทั้งนี้เนื่องจากได้พบว่าประชากรในหมู่บ้านเจริญมากมีความเข้าใจในเหตุผล และหลักการของพุทธศาสนา แต่ขาดการปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพุทธศาสนา จึงควรมีการเน้นด้านการปฏิบัติเพื่อช่วยให้เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีอย่างสมบูรณ์

4. เนื่องจากพบว่าครอบครัวมีความสำคัญอย่างยิ่งในทางถ่ายทอดทางพุทธศาสนาแก่เด็ก ดังนั้นบิดามารดาจึงควรให้ความสำคัญกับบทบาทหน้าที่อันนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่บ้านที่มีการพัฒนา บิดามารดาควรมุ่งทำหน้าที่ด้านการถ่ายทอดทางศาสนาแก่เด็กอย่างเต็มความสามารถ

5. เนื่องจากพบว่าชุมชนมีอิทธิพลต่อการยึดถือความเชื่อ หลักคำสอนและค่านิยมทางพุทธศาสนาของเด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัดกับโรงเรียน โดยที่พบว่าพระสงฆ์กับครูล้วนแล้วแต่มีอิทธิพลต่อการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาแก่เด็กทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นจึงควรกระตุ้นให้ทำบทบาทหน้าที่นี้อย่างเต็มที่

6. ควรมีการแก้ไขปรับปรุงการยึดถือความเชื่อและค่านิยมทางพุทธศาสนาที่ประชากรชนบทมีอยู่ต่างกัน โดยที่ประชากรชนบทที่อยู่ในชุมชนเจริญน้อยยึดถือความเชื่อและค่านิยมทางพุทธศาสนาที่ให้ผลทางด้านจิตใจ เช่น ทำให้จิตใจสงบ แต่ประชากรชนบทที่อยู่ในชุมชนเจริญมาก ยึดถือความเชื่อและค่านิยมทางพุทธศาสนาเพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตและทางด้านวัตถุ เพราะฉะนั้นจึงควรสนับสนุนให้มีการปรับการยึดถือความเชื่อและค่านิยมเหล่านี้ ให้เกิดประโยชน์แก่บุคคลในการดำเนินชีวิตและแก่ส่วนรวมด้วย

7. ควรมีการแก้ไขปรับปรุงการยึดถือความเชื่อและค่านิยมทางพุทธศาสนาในเด็กเช่นกันสำหรับเด็กในหมู่บ้านเจริญน้อยนั้นควรปรับให้มีการนำเอาความเชื่อและค่านิยมทางพุทธศาสนาไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนและส่วนรวมมิใช่เพียงการยึดถือเพื่อผลทางจิตใจเท่านั้น สำหรับเด็กในหมู่บ้านเจริญมากต้องให้ลดการนำเอาความเชื่อ และค่านิยมทางพุทธศาสนามาใช้เพื่อประโยชน์ส่วนตน มาเป็นเพื่อประโยชน์ส่วนรวมให้มาก

แนวทางการแก้ไขดังกล่าวข้างต้น ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายหน่วย ทั้งทางด้านหน่วยที่รับผิดชอบด้านการวางแผนนโยบายพัฒนาและการนำนโยบายนี้ไปปฏิบัติ รวมไปถึงหน่วยที่มีหน้าที่รับผิดชอบเรื่องการปลูกฝังทางศาสนา เช่น สถาบันทางศาสนา สถาบันทางการศึกษา และสถาบันครอบครัวด้วย สิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งก็คือ ก่อนมีการนำเอาการพัฒนาไปใช้ในชุมชนใดต้องมีการวางแผนการปลูกฝังในเรื่องของศาสนา

ไว้ด้วย ทั้งนี้เพื่อเป็นการป้องกันมิให้เกิดปัญหาการลดความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนา ซึ่งถ้าเกิดขึ้นก็จะนำปัญหาด้านอื่น ๆ ตามมาอีกมากมาย

สำหรับข้อเสนอแนะด้านการวิจัยนั้น ควรมีการทำการวิจัยในเรื่องนี้ต่อไป ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นว่า ระดับความเจริญของชุมชนมีผลต่อระดับการยึดถือทางศาสนาของประชากรไทย โดยการศึกษาเปรียบเทียบชุมชนในเขตต่าง ๆ ของประเทศไทย และควรเลือกศึกษาชุมชนหลายประเภท ทั้งขนาดเล็กและใหญ่ และทั้งชุมชนที่มีความเจริญสูงมากกับชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงน้อยมากหรือไม่เจริญเลย ผลที่ได้จากการวิจัยดังกล่าวนี้จะเป็นประโยชน์อย่างมากสำหรับการป้องกันแก้ไขปัญหาการเสื่อมลงของศีลธรรมของประชากรอันเนื่องมาจากการพัฒนาทางด้านวัตถุ

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และเพ็ญศรี กาญจน์มัย พุทธศาสนาเข้ากันได้หรือไม่กับความทันสมัย : การศึกษาทางสังคมวิทยาและจริยศาสตร์ในส่วนที่เกี่ยวกับทัศนคติของเยาวชนไทย รายงานการวิจัย คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 2525.
- เทียนฉาย กิระนันท์ และคณะ สภาวะทางเศรษฐกิจ สังคม และประชากรของกรุงเทพมหานคร รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2525.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำมะโนประชากรของประเทศไทย 2523.
- สมชาย รักวิจิตร คู่มือการวิจัยเกี่ยวกับผู้นำในหมู่บ้านทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัยและพัฒนาการทหาร 2514.
- อดุลย์ วิเชียรเจริญ ค่านิยมของสังคมไทย วารสารสังคมศาสตร์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 มีนาคม 2519 หน้า 188-216.
- Buddhadasa Bikkhu, *The principles of Buddhism and other Lectures*. Bangkok : Suksaphanpasij, 1960.
- Chai, P. *Buddhism and Thai World View*. Bangkok : The Social Science Association Press, 1965.
- Durkheim, E. *The division of labor in society*. New York : Free Press, 1964.
- Etzioni, A., & Etzioni, E. *Social Change*. New York : Basic Books, 1964.
- Hanks, L.M. Merit and power in the Thai social order *American Anthropology*. 64, 1962 1247-61.
- Hunter, G. *Modernizing peasant societies : A comparative study in Asia and Africa*. London : Oxford University Press, 1969.
- Ingersoll, J. Fatalism in village Thailand, *Anthropological Quarterly*. 39(3), 1966 : 200-225.
- Inkles, A., & Smith, D.H. *Becoming modern*. London : Heinemann Education Books, 1974.
- Jencks, C. *Who gets ahead ? the determinants of economic success in America*. New York : Basic Books, 1979.
- Kirsch, A.T. Economy, polity, and religion in Thailand. in G.W. Skinner and A.T. Kirsch (eds), *Change and persistence in Thai society*. Ithaca : Cornell University Press, 1975.
- Klausner, W.J. Popular Buddhism in Northeast Thailand. *Visakha Buja*, 1971 : 36-41.
- Komin, S., & Smuckarn, S. *Thai value systems : a measurement instrument*. Bangkok : NIDA, 1979.

- Levy, W.J. *Modernization and the structure of society*. New Jersey : Princeton University Press, 1965.
- McClelland, D.C. *The achieving society*, New York : The Free Press, 1961.
- Moore, W.E. *Social Change*. New Jersey : Prentice-Hall, 1963.
- Mosel, J.N. Fatalism in Thai bureaucratic decision-making. *Anthropological Quarterly*. 39(3), 1966 : 191-199.
- Phillips, H. *Thai peasant personality*. Berkeley : University of California Press, 1965.
- Schultz, T.W. Investment in human capital. *American Economic Review*. 51 (March), 1961 : 1-17.
- Smelser, N.J. Toward a theory of modernization in Amitai and Eva Etzioni (eds.), *Social Change*. New York : Basic Books, 1964.
- Smucharn, S. *Peasantry and modernization : a study of the phuan in central Thailand*. Hawaii : University of Hawaii, 1972.
- Spiro, M.E. *Buddhism and society*. New York : Harper & Row, 1970.
- Tambiah, S.J. *World conqueror and world renouncer*. Cambridge : Cambridge University Press, 1976.

ภาคผนวก ก

แบบวัดระดับความเจริญทางกายภาพ

I. สภาพของหมู่บ้าน

- ที่ตั้งของหมู่บ้าน (ให้รายละเอียดเกี่ยวกับสภาพที่ตั้ง การติดต่อกับเส้นทางคมนาคมรอบนอก และระบบการติดต่อสัมพันธ์กับหมู่บ้านอื่น)

.....

.....

.....

- สภาพภายในหมู่บ้าน (ให้รายละเอียดเกี่ยวกับสภาพทางสาธารณูปโภค การบริการพื้นฐานทางสังคม สาธารณสุข และการศึกษา)

.....

.....

.....

- สภาพของที่อยู่อาศัยภายในหมู่บ้าน (ให้รายละเอียดเกี่ยวกับสภาพของบ้าน สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่มีภายในบ้าน และสภาพความเป็นอยู่ของบุคคลในบ้าน)

.....

.....

.....

.....

- ระดับทางเศรษฐกิจและสังคมของบุคคลในหมู่บ้าน (ให้รายละเอียดเกี่ยวกับอาชีพของบุคคลรายได้ต่อปี ระดับการศึกษาของบุคคล ชนิดและประชากรของงานที่ทำนอกเหนืออาชีพประจำ รวบรวมรายได้ทั้งหมดที่หาได้ต่อปี)

.....

.....

.....

- สรุปรวมของข้อมูล (จัดเป็นหมู่บ้านเจริญมาก/เจริญน้อย)

.....

.....

.....

ภาคผนวก ข

แบบสอบถามเรื่องศาสนากับการดำเนินชีวิต

ฉบับที่ 1

ตอนที่ 1

ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับผู้ถูกสัมภาษณ์

โปรดตอบคำถามต่อไปนี้

1. ชื่อ.....
2. เพศ.....
3. อายุ.....
4. ศาสนา.....
5. อาชีพ.....
6. ระดับการศึกษา.....
7. รายได้/เดือน.....
8. จำนวนบุตรในครอบครัว.....
9. บุตรได้รับการศึกษาอยู่ในระดับใด.....
.....
.....
10. ในปัจจุบันมีตำแหน่งหน้าที่เกี่ยวกับศาสนาได้แก่ อะไรบ้าง (ตัวอย่างเช่น เป็นกรรมการวัด เป็นต้น)
.....
.....
.....
11. เคยทำหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาบ้างหรือไม่? อะไรบ้าง?
.....
.....
.....
12. ประกอบกิจกรรมทางศาสนาบ่อยครั้งเพียงไร?
 - 12.1 ใส่บาตร.....
.....
 - 12.2 อุทิศร่างกาย.....
.....
 - 12.3 อุทิศแรงทรัพย์.....
.....
 - 12.4 อื่น ๆ.....
.....

ตอนที่ 2

ข้อมูลด้านศาสนากับการดำเนินชีวิตของผู้ถูกสัมภาษณ์

โปรดตอบคำถามต่อไปนี้ตามความเป็นจริงที่สุด

1. ตามความเห็นของท่าน เราควรปฏิบัติตามคำสั่งสอนและความเชื่อของศาสนาอย่างเคร่งครัดหรือไม่? เพราะเหตุใด?
.....
.....
.....
2. การเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี (หมายถึง การเป็นผู้ปฏิบัติตามคำสอน ความเชื่อของพุทธศาสนา) มีส่วนช่วยในการดำเนินชีวิตของท่าน (การมีชีวิตอยู่ในทุกวันนี้) หรือไม่? อย่างไร?
.....
.....
.....
3. ท่านปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพุทธศาสนาอย่างไรบ้าง?
 - 3.1 ถือกิเลสห้าและมีวิธีปฏิบัติดังนี้ คือ.....
.....
 - 3.2 ถือกิเลสแปดและมีวิธีปฏิบัติดังนี้ คือ.....
.....
 - 3.3 ยึดพรหมวิหารสี่และมีวิธีปฏิบัติดังนี้ คือ.....
.....
 - 3.4 ยึดสติสัมปชัญญะ และมีวิธีปฏิบัติดังนี้ คือ.....
.....
 - 3.5 ยึดทิริ-โอตตปัปะ และมีวิธีปฏิบัติดังนี้ คือ.....
.....
 - 3.6 ยึดขันติ-โสรวัจจะ และมีวิธีปฏิบัติดังนี้ คือ.....
.....
 - 3.7 ยึดอริยสัจสี่และมีวิธีปฏิบัติดังนี้ คือ.....
.....
 - 3.8 ยึดสัพปุริสธรรม และมีวิธีปฏิบัติดังนี้ คือ.....
.....

- 3.9 ยึดมรรคแปดและมีวิธีปฏิบัติดังนี้คือ.....
.....
- 3.10 ยึดอิทธิบาทสี่และมีวิธีปฏิบัติดังนี้คือ.....
.....
4. เพราะเหตุใดจึงเลือกปฏิบัติตามคำสั่งสอนที่เลือกไว้ข้างต้น?
.....
.....
5. ท่านสั่งสอนให้ลูกปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพุทธศาสนาหรือไม่? ในข้อใดบ้าง? และใช้วิธีอย่างไรบ้าง?
.....
.....
6. ท่านมีความเชื่อในสิ่งต่อไปนี้หรือไม่?
- 6.1 ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว? เพราะอะไร? และถ้าหากเชื่อท่านมีการปฏิบัติตามความเชื่อนี้
อย่างไร?
.....
- 6.2 ชีวิตจะเป็นสุขหรือทุกข์นั้น เราเองเป็นผู้กำหนดไม่ใช่เพราะโชคเคราะห์ หรือบุญบาป?
เพราะอะไร? และถ้าหากเชื่อ ท่านมีการปฏิบัติตามความเชื่อนี้อย่างไร?
.....
.....
- 6.3 ความสันโดษหรือความพอใจในสิ่งที่มีอยู่ ทำให้ชีวิตมีความสุข เพราะอะไร? และถ้าหากเชื่อท่าน
มีการปฏิบัติตามความเชื่อนี้อย่างไร?
.....
- 6.4 ทุกคนต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อชีวิตของตนเอง เพราะฉะนั้นยิ่งเอาชนะคนอื่นได้มากเท่าไร ยิ่งดีขึ้น
เท่านั้น? เพราะอะไร? และถ้าหากเชื่อท่านมีการปฏิบัติตามความเชื่อนี้อย่างไร?
.....
- 6.5 ทำบุญวันนี้ ผลบุญย่อมตอบแทนในวันหน้า? เพราะอะไร? และถ้าหากเชื่อ ท่านมีการปฏิบัติตาม
ความเชื่อนี้อย่างไร?
.....

- 6.6 ความเมตตากรุณาเป็นสิ่งที่ไม่ควรนำมาใช้ในชีวิตความเป็นอยู่ในปัจจุบัน ? เพราะอะไร ? และถ้าหากเชื่อ ท่านมีการปฏิบัติตามความเชื่ออย่างไร ?
- 6.7 ธรรมย่อมชนะอธรรม ? เพราะอะไร ? และถ้าหากเชื่อ ท่านมีการปฏิบัติตามความเชื่ออย่างไร ?
- 6.8 ความเป็นผู้มั่งมีเงินทอง มีหน้ามีตาในสังคม ย่อมดีกว่าการเป็นผู้มีศีลธรรมแต่ยากจน ? เพราะอะไร ? และถ้าหากเชื่อ ท่านมีการปฏิบัติตามความเชื่ออย่างไร ?
- 6.9 เวย்யมระงับด้วยการไม่จองเวร ? เพราะอะไร ? และถ้าหากเชื่อ ท่านมีการปฏิบัติตามความเชื่ออย่างไร ?
- 6.10 ชีวิตคนเราสั้นนักจึงควรหาความสุขใส่ตัวให้มาก ? เพราะอะไร ? และถ้าหากเชื่อท่านมีการปฏิบัติตามความเชื่ออย่างไร ?
- 6.11 การหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดเป็นสิ่งที่น่าพึงประสงค์ที่สุด ? เพราะอะไร ? และถ้าหากเชื่อ ท่านมีการปฏิบัติตามความเชื่ออย่างไร ?
- 6.12 ทุกวันนี้เราต้องพยายามทำทุกทางให้ชีวิตรอดอยู่ได้ ? เพราะอะไร ? และถ้าหากเชื่อท่านมีการปฏิบัติตามความเชื่ออย่างไร ?
- 6.13 การไม่เบียดเบียนกันก่อให้เกิดสันติสุข ? เพราะอะไร ? และถ้าหากเชื่อ ท่านมีการปฏิบัติตามความเชื่ออย่างไร ?

- 6.14 คนที่มีวุฒิศีลธรรมอยู่นั้นมักจะเสียเปรียบไม่ทันคนอื่น ? เพราะอะไร ? และถ้าหากเชื่อ ท่านมี
การปฏิบัติตามความเชื่ออย่างไร ?.....
.....
.....
7. ท่านสั่งสอนลูกให้มีความเชื่อและปฏิบัติตามความเชื่อข้างต้นหรือไม่ ? ในข้อใดบ้าง ? และใช้วิธีอย่างไร ?
.....
.....
8. ในทุกวันนี้ท่านได้ปฏิบัติในสิ่งต่อไปนี้หรือไม่ ? เพราะอะไร ? และอย่างไร ?
- 8.1 หลีกเลี่ยงการทำความบาป
.....
- 8.2 ทำให้พ่อแม่พอใจและมีความสุข
.....
- 8.3 มีเมตตากรุณาต่อบุคคลอื่น
.....
- 8.4 ประพฤติตนเป็นผู้มีศีลธรรม
.....
- 8.5 ประพฤติตนเป็นผู้มีความซื่อสัตย์สุจริต
.....
- 8.6 มีความกตัญญูกตเวที
.....
- 8.7 อื่น ๆ
.....
9. ท่านได้ร่วมกิจกรรมอย่างเต็มความสามารถในเรื่องต่อไปนี้หรือไม่ ?
- 9.1 การทำบุญให้ทาน เพราะอะไร ? และอย่างไร ?.....
.....
- 9.2 เสียสละเงินเพื่อการทำบุญ ? เพราะอะไร ? และอย่างไร ?.....
.....
- 9.3 การบวชพระ ? เพราะอะไร ? และอย่างไร ?.....
.....
- 9.4 ทอดผ้าป่า ? เพราะอะไร ? และอย่างไร ?.....
.....

9.5 ทอดกฐิน ? เพราะอะไร ? และอย่างไร ?.....

9.6 ฟังเทศน์ ? เพราะอะไร ? และอย่างไร ?.....

9.7 อื่น ๆ ? เพราะอะไร ? และอย่างไร ?.....

10. ท่านได้สั่งสอนให้ลูกปฏิบัติในสิ่งข้างต้นหรือไม่ ? ในข้อใดบ้าง ? และใช้วิธีอย่างไร ?

ภาคผนวก ค

แบบสอบถามเรื่องศาสนากับการดำเนินชีวิต

ฉบับที่ 2

ตอนที่ 1

ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับผู้ถูกสัมภาษณ์

โปรดตอบคำถามต่อไปนี้

1. ชื่อ
2. เพศ
3. อายุ
4. ศาสนา
5. กำลังเรียนอยู่ในชั้น
6. ครอบครัวมีอาชีพ
7. รายได้ของครอบครัว/เดือน
8. ปัจจุบันมีตำแหน่งหน้าที่เกี่ยวกับศาสนาได้แก่อะไรบ้าง (เช่น เป็นสมาชิกของโรงเรียนศาสนาวันอาทิตย์ เป็นต้น)
.....
.....
9. เคยทำหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาบ้างหรือไม่ ? อะไรบ้าง ?
.....
.....
10. ประกอบกิจกรรมทางศาสนาบ่อยครั้งเพียงไร ?
 - 10.1 ใส่บาตร
 - 10.2 อุทิศร่างกาย
 - 10.3 อุทิศแรงทรัพย์
 - 10.4 อื่นๆ

ตอนที่ 2

ข้อมูลด้านศาสนากับการดำเนินชีวิตของผู้ถูกสัมภาษณ์

โปรดตอบคำถามต่อไปนี้ตามความเป็นจริงที่สุด

1. ตามความเห็นของท่าน เราควรปฏิบัติตามคำสั่งสอนและความเชื่อของศาสนาอย่างเคร่งครัดหรือไม่ ?
เพราะเหตุใด ?
.....
.....
.....
2. การเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี (หมายถึง การเป็นผู้ปฏิบัติตามคำสอน ความเชื่อของพุทธศาสนา) มีส่วนช่วย
ในการดำเนินชีวิตของท่าน (การมีชีวิตอยู่ในทุกวันนี้) หรือไม่ ? อย่างไร ?
.....
.....
.....
3. ท่านปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพุทธศาสนาอย่างไรบ้าง ?
 - 3.1 ถือกิเลสห้าและมีวิธีปฏิบัติดังนี้คือ
.....
 - 3.2 ถือกิเลสแปดและมีวิธีปฏิบัติดังนี้คือ
.....
 - 3.3 ยึดพรหมวิหารสี่และมีวิธีปฏิบัติดังนี้คือ
.....
 - 3.4 ยึดสติสัมปชัญญะและมีวิธีปฏิบัติดังนี้คือ
.....
 - 3.5 ยึดหิริ-โอตตปัปะและมีวิธีปฏิบัติดังนี้คือ
.....
 - 3.6 ยึดขันติ-โสรัจจะและมีวิธีปฏิบัติดังนี้คือ
.....
 - 3.7 ยึดอริยสัจสี่และมีวิธีปฏิบัติดังนี้คือ
.....

- 3.8 ยึดสัปปริสธรรมและมีวิธีปฏิบัติดังนี้คือ
- 3.9 ยึดมรรคแปดและมีวิธีปฏิบัติดังนี้คือ
- 3.10 ยึดอิทธิบาทสี่และมีวิธีปฏิบัติดังนี้คือ
- 3.11 อื่น ๆ และมีวิธีปฏิบัติดังนี้คือ
4. เพราะเหตุใดจึงเลือกปฏิบัติตามคำสั่งสอนที่เลือกไว้ข้างต้น ?
.....
.....
5. บิดามารดาสั่งสอนให้ท่านปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพุทธศาสนาข้างต้นบ้างหรือไม่ ? ในข้อใดบ้าง ? และใช้วิธีอย่างไร ?
.....
.....
6. ท่านมีความเชื่อในสิ่งต่อไปนี้หรือไม่ ?
- 6.1 ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ? เพราะอะไร ? และถ้าหากเชื่อท่านมีการปฏิบัติตามความเชื่ออย่างไร ?
.....
.....
- 6.2 ชีวิตจะเป็นสุขหรือทุกข์นั้น เราเองเป็นผู้กำหนดไม่ใช่เพราะโชคเคราะห์หรือบุญบาป ? เพราะอะไร ? และถ้าหากเชื่อ ท่านมีการปฏิบัติตามความเชื่ออย่างไร ?
.....
.....
- 6.3 ความสันโดษหรือความพอใจในสิ่งที่มีอยู่ทำให้ชีวิตมีความสุข เพราะอะไร ? และถ้าหากเชื่อ ท่านมีการปฏิบัติตามความเชื่ออย่างไร ?
.....
.....
- 6.4 ทุกคนต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อชีวิตของตนเอง เพราะฉะนั้นยังเอาชนะคนอื่นได้มากเท่าไรก็ยังดีชนะเท่านั้น ? เพราะอะไร ? และถ้าหากเชื่อ ท่านมีการปฏิบัติตามความเชื่ออย่างไร ?
.....
.....

- 6.5 ทำบุญวันนี้ ผลบุญย่อมตอบแทนในวันหน้า? เพราะอะไร? และถ้าหากเชื่อท่านมีการปฏิบัติตามความเชื่ออย่างไร?
- 6.6 ความเมตตากรุณา เป็นสิ่งที่ไม่ควรนำมาใช้ในชีวิตความเป็นอยู่ในปัจจุบัน? เพราะอะไร? และถ้าหากเชื่อท่านมีการปฏิบัติตามความเชื่ออย่างไร?
- 6.7 ธรรมะย่อมชนะอธรรม? เพราะอะไร? และถ้าหากเชื่อท่านมีการปฏิบัติตามความเชื่ออย่างไร?
- 6.8 ความเป็นผู้มั่งมีเงินทอง มีหน้ามีตาในสังคมย่อมดีกว่าการเป็นผู้มีศีลธรรมแต่ยากจน? เพราะอะไร? และถ้าหากเชื่อ ท่านมีการปฏิบัติตามความเชื่ออย่างไร?
- 6.9 เวย์ยอมระงับด้วยการไม่จองเวร เพราะอะไร? และถ้าหากเชื่อท่านมีการปฏิบัติตามความเชื่ออย่างไร?
- 6.10 ชีวิตคนเราสั้นนัก จึงควรหาความสุขใส่ตัวให้มาก? เพราะอะไร? และถ้าหากเชื่อท่านมีการปฏิบัติตามความเชื่ออย่างไร?
- 6.11 การหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดเป็นสิ่งที่พึงประสงค์ที่สุด? เพราะอะไร? และถ้าหากเชื่อท่านมีการปฏิบัติตามความเชื่ออย่างไร?
- 6.12 ทุกวันนี้เราต้องพยายามทำทุกทางให้ชีวิตรอดอยู่ได้? เพราะอะไร? และถ้าหากเชื่อท่านมีการปฏิบัติตามความเชื่ออย่างไร?

6.13 การไม่เบียดเบียนกันก่อให้เกิดสันติสุข? เพราะอะไร? และถ้าหากเชื่อท่านมีการปฏิบัติตามความเชื่ออย่างไร?

.....

6.14 คนที่มีวถิธศีลธรรมอยู่นั้นมักจะเสียเปรียบไม่ทันคนอื่น? เพราะอะไร? และถ้าหากเชื่อท่านมีการปฏิบัติตามความเชื่ออย่างไร?

.....

7. บิดามารดาสั่งสอนท่านให้มีความเชื่อและปฏิบัติตามความเชื่อข้างต้นหรือไม่? ในข้อใดบ้าง? และใช้วิธีอย่างไร?

.....

8. ในทุกวันนี้ท่านได้ปฏิบัติในสิ่งต่อไปนี้หรือไม่? เพราะอะไร? และอย่างไร?

8.1 หลีกเลียงการทำบาป

.....

8.2 ทำให้พ่อแม่พอใจ

.....

8.3 มีเมตตากรุณาต่อบุคคลอื่น

.....

8.4 ประพฤติตนเป็นผู้มีศีลธรรม

.....

8.5 ประพฤติตนเป็นผู้มีความซื่อสัตย์สุจริต

.....

8.6 มีความกตัญญูกตเวที

.....

8.7 อื่น ๆ

.....

9. ท่านได้ร่วมกิจกรรมอย่างเต็มความสามารถในเรื่องต่อไปนี้หรือไม่?

9.1 การทำบุญให้ทาน เพราะอะไร? และอย่างไร?

.....

9.2 เสียสละเงินเพื่อการทำบุญ? เพราะอะไร? และอย่างไร?

.....

9.3 การบวชพระ? เพราะอะไร? และอย่างไร?

.....

9.4 ทอดผ้าป่า? เพราะอะไร? และอย่างไร?

.....

9.5 ทอดกฐิน? เพราะอะไร? และอย่างไร?

.....

9.6 ฟังเทศน์? เพราะอะไร? และอย่างไร?

.....

9.7 อื่น ๆ เพราะอะไร? และอย่างไร?

.....

10. บิдамารดาสั่งสอนให้ท่านปฏิบัติในสิ่งข้างต้นบ้างหรือไม่? ในข้อใดบ้าง? และใช้วิธีอย่างไร?

.....

ตอนที่ 3

ข้อมูลด้านการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม

โปรดเลือกคำตอบข้อที่เห็นด้วยที่สุด

1. สุพจน์เป็นนักเรียนที่เรียนดี มีความประพฤติดีด้วย ครูมักยกย่องชมเชยสุพจน์อยู่เสมอ นอกจากนี้สุพจน์ยังเป็นที่รักใคร่ของเพื่อน ๆ ด้วย เนื่องจากมีนิสัยโอบอ้อมอารีต่อเพื่อน ๆ เสมอ มาวันหนึ่งซึ่งเป็นวันสอบซ่อมประจำภาค ในขณะที่สุพจน์กำลังทำข้อสอบอยู่นั้น ครูบังเอิญมีธุระออกมานอกห้อง ยิ่งยศซึ่งเป็นเพื่อนสนิทของสุพจน์และนั่งสอบติดกัน ขอลอกข้อสอบของสุพจน์ เนื่องจากทำข้อสอบไม่ได้ เพราะเหตุว่าก่อนหน้าสอบครั้งนี้ ยิ่งยศป่วยเสียหลายวันจึงไม่สามารถท่องหนังสือได้ ถ้าหากนักเรียนเป็นสุพจน์ นักเรียนจะไม่ยอมให้อีกยศลอกข้อสอบเพราะ
 1. กลัวครูรู้เข้าในภายหลังก็จะมีคามผิด
 2. อยากได้ชื่อว่าเป็นนักเรียนดีไม่ทำผิดระเบียบ
 3. นักเรียนที่ดีเขาไม่ทำกัน
 4. เป็นหน้าที่ของผู้สอบที่จะต้องรักษาระเบียบการสอบโดยเคร่งครัด
 5. ถ้าทำไปแล้วจะเกิดความไม่สบายใจอย่างมาก
 6. สังคมจะอยู่ได้หากทุกคนช่วยกันปฏิบัติตามระเบียบอย่างเคร่งครัด
2. ดวงตาไปซื้อของที่ร้านขายของใกล้ ๆ โรงเรียน เพื่อซื้อสมุดปกอ่อนครึ่งโหลมาไว้เขียน ดวงตาให้ธนบัตรใบละหนึ่งร้อยบาทแก่เจ้าของร้านไป เจ้าของร้านซึ่งรู้จักกับดวงตาดีได้พูดคุยกับดวงตาครู่หนึ่งจึงได้ทอนเงินให้ ดวงตาได้รับเงินทอนแล้วก็ออกจากร้านเพื่อกลับไปโรงเรียน ขณะที่กำลังเดินกลับโรงเรียนนั้น ดวงตานับเงินทอนดูก็ปรากฏว่า เจ้าของร้านทอนเงินเกินมาให้ 20 บาท ถ้านักเรียนเป็นดวงตา นักเรียนจะไม่คืนเงินทอนให้เจ้าของร้านเพราะ
 1. ถ้าคืนเงินให้พ่อค้าอาจนึกว่าเป็นคนโง่
 2. อยากให้เพื่อน ๆ ชมเชยว่าเป็นคนฉลาด
 3. ใคร ๆ เขาก็ทำกันอย่างนั้นทั้งนั้น
 4. ไม่มีกฎหมายห้ามไม่ให้รับเงินทอนเกิน
 5. เจ้าของร้านทอนเงินให้แล้วจึงมีสิทธิเก็บเงินไว้ได้
 6. เป็นการสั่งสอนเจ้าของร้าน เพื่อจะได้มีความรอบคอบในครั้งต่อไป
3. ประวิทย์เป็นหัวหน้าชั้นและครูได้มอบหน้าที่ให้คอยสอดส่องความประพฤติของนักเรียนในชั้นด้วย วันหนึ่งตอนกลางวันขณะที่กำลังพักเที่ยง ประวิทย์เดินไปตรวจที่หลังโรงเรียนก็พบเพื่อนในชั้น กลุ่มหนึ่งกำลังมั่ว-

สนุกกันเล่นการพนัน ประวัตินี้เข้าไปพูดจาดักเตือนไม่ให้เล่น เพื่อน ๆ ก็ขอร้องไม่ให้ประวัตินำงานให้ครูทราบถึงเรื่องนี้ ถ้านักเรียนเป็นประวัตินักเรียนจะรายงานให้ครูทราบเพราะ

1. ถ้าครูทราบเรื่องนี้ในภายหลังจะตำหนิได้ว่าไม่รับผิดชอบต่อหน้าที่
2. อยากให้ครูชมเชยว่าทำหน้าที่อย่างดี
3. คนอื่น ๆ ถ้าเขาทำหน้าที่เขาก็ต้องทำแบบเดียวกัน
4. ต้องการทำหน้าที่อย่างดีที่สุด
5. จะไม่มีความสุขเลยถ้าไม่แจ้งเรื่องนี้ให้ครูทราบ
6. ให้เพื่อนได้รับโทษเสียตอนนี้ดีกว่าเพราะจะได้กลับตัวได้

4. ทิพาเป็นนักเรียนที่ครูและเพื่อน ๆ รักใคร่ เพราะเป็นคนมีนิสัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อคนอื่นเสมอ จึงได้รับเลือกเป็นหัวหน้าชั้น วันหนึ่งในชั้นเรียนมีเรื่องเกิดขึ้น กล่าวคือ เงินของนางนุชนักเรียนในชั้นของทิพาหายไป 200 บาท ครูจึงสั่งให้ทิพาค้นกระเป๋านักเรียนทุกคนในชั้น แต่ก็ไม่พบอะไรเลย อย่างไรก็ตามทิพาพบว่าสมศรี เพื่อนในชั้นเรียนคนหนึ่งมีท่าทางพิรุธน่าสงสัยจึงคอยจับตามอง และในตอนเย็นวันนั้นทิพาก็จับได้ว่าสมศรีแอบเอาเงิน 200 บาทจากที่ซ่อนมาดูทิพาจึงเข้าไปพูดด้วย สมศรีได้ขอร้องทิพาไม่ให้ฟ้องครูเพราะพี่ชายมีเงินมานักเพื่อที่จะซื้อวัสดุอุปกรณ์มาทำงานตามที่ครูสั่ง ถ้านักเรียนเป็นทิพา นักเรียนจะไม่ฟ้องครูเพราะ

1. เกรงว่าจะโดนตำหนิว่าเป็นคนใจร้าย
2. อยากให้สมศรีชมเชยว่าเป็นเพื่อนที่ดี
3. เรื่องอย่างนี้เป็นเรื่องที่เพื่อนกันน่าจะช่วยเหลือกัน
4. เป็นหน้าที่ของเพื่อนที่ดีที่จะต้องทำ
5. หากสมศรีได้รับโทษจากครู ทิพาก็จะไม่สบายใจเลย
6. สังคมจะอยู่อย่างสงบสุขถ้าทุกคนมีความเมตตากรุณาต่อกัน

5. วิทยาเดินทางกลับบ้านจากโรงเรียน ขณะที่กำลังเดินอยู่นั้นมองเห็นชายแก่คนหนึ่งนั่งอยู่ริมถนน ชายแก่คนนั้นแต่งตัวสกปรกมอมขม่อม ท่าทางหิวโหยมาก อยากจะขอเงินไปซื้ออาหาร วิทยาเองก็มีเงินเหลือจากโรงเรียนอยู่ค่อนข้างมากในวันนี้ ถ้านักเรียนเป็นวิทยา นักเรียนจะให้เงินชายแก่ เพราะ

1. ไม่อยากโดนตำหนิว่าไม่มีความเมตตา
2. ใคร ๆ รู้เข้าจะได้ชมวิทยา
3. เป็นคนอื่น ๆ ก็จะต้องให้เหมือนกัน
4. เป็นหน้าที่ของคนเราที่จะช่วยเหลือคนอื่นที่กำลังมีความทุกข์
5. คนมีมากกว่าควรแบ่งปันให้คนที่มีน้อยกว่า
6. ความเมตตากรุณาควรเป็นสิ่งที่อยู่ในบุคลลทุกคน

6. นวลวรรณอยู่เวรทำความสะอาดห้องเรียนในเย็นวันหนึ่งที่โรงเรียน นวลวรรณทำงานกว่าจะเสร็จก็ค่ำพอดี เมื่อนวลวรรณดูผลงานทุกอย่างเรียบร้อยดีแล้วก็ปิดห้องเรียนและเดินทางกลับบ้าน ขณะที่นวลวรรณเดินมาที่ประตูโรงเรียนก็พบเด็กหญิงเล็กๆ อายุประมาณ 5 ขวบ คนหนึ่งซึ่งเป็นนักเรียนของโรงเรียนนี้นั่งร้องไห้อยู่ เมื่อซักถามเด็กก็ตอบว่าผู้ปกครองยังไม่มารับนวลวรรณซักถามที่อยู่ของเด็กก็ทราบว่า บ้านอยู่ไกลจากโรงเรียนพอสมควรและคงจะใช้เวลาเดินทางนานพอประมาณ ถ้านักเรียนเป็นนวลวรรณ นักเรียนจะไม่ไปส่งเด็กคนนี้ เพราะ

1. กลัวจะโดนตำหนิว่าโง่
2. ทางบ้านจะได้ชมว่าเป็นเด็กดีไม่เกเรโกล
3. ถ้าเป็นคนอื่นก็คงทำแบบเดียวกัน
4. ไม่มีระเบียบอะไรที่กำหนดว่าเด็กโตต้องช่วยเหลือเด็กเล็ก
5. เป็นหน้าที่ของโรงเรียนที่จะต้องรับผิดชอบเรื่องเอาจเอง
6. เจ้าหน้าที่ของชุมชน เช่น ตำรวจ ควรเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบเรื่องนี้

7. นารีไปซื้อของที่ร้านขายของชำใกล้ๆ บ้านอยู่เป็นประจำ เจ้าของบ้านมีความสนิทสนมกับนารีมาก และลดราคาของให้บ่อยๆ นอกจากนี้ ลูกชายของเจ้าของร้านยังเรียนหนังสืออยู่ชั้นเดียวกับนารีด้วย แต่นารีก็พบว่าที่ร้านนี้เจ้าของร้านตั้งราคาของแพงกว่าราคาที่แจ้งจริงอยู่เสมอ ผู้ซื้อจึงมักซื้อของในราคาที่แพงกว่าปกติ วันหนึ่งมีเจ้าหน้าที่มาสำรวจเกี่ยวกับการขายของเกินราคาของร้านค้าในละแวกบ้านของนารี มาพบ นารีเข้าและสอบถามนารีเกี่ยวกับการขายของร้านชำแห่งนี้ ถ้านักเรียนเป็นนารี นักเรียนจะบอกความจริงแก่เจ้าหน้าที่ เพราะ

1. ถ้าเจ้าหน้าที่จับได้ว่าไม่บอกความจริงก็จะมีโทษ
2. คนอื่นจะได้ชมว่านารีเป็นผู้รักษาความจริง
3. คนอื่น ๆ เขาก็รักษาความจริงแบบนี้เสมอ
4. เป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะต้องให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่
5. ไม่เป็นการยุติธรรมที่คนที่จะต้องซื้อของแพงเกินขนาด
6. คนที่ดิ้นรนยอมต้องพยายามรักษาความยุติธรรมให้เกิดมีขึ้นเสมอ

8. สมพรเดินจากบ้านมาโรงเรียน ขณะที่กำลังเดินอยู่นั้น อุบัติเหตุเกิดขึ้น กล่าวคือมีรถยนต์คันหนึ่งชนชายคนหนึ่งอย่างแรงที่กลางถนน ชายคนนั้นล้มลงนอนแน่นิ่งกลางถนน ส่วนรถยนต์คันนั้นก็ได้แล่นหนีไป สมพรจำได้ว่าคนขับรถคันที่หนีไปนั้น เป็นพี่ชายของสมบัติเพื่อนสนิทของสมพรเอง เจ้าหน้าที่ตำรวจได้ประกาศว่า ขอความร่วมมือจากคนที่เห็นเหตุการณ์หรือคนที่จำเบอร์รถยนต์หรือคนขับรถคันที่หนีไปได้ ให้มาให้รายละเอียดกับตำรวจด้วย

ถ้านักเรียนเป็นสมพร นักเรียนจะไม่ให้ความร่วมมือกับตำรวจเพราะ

1. เกรงว่าสมบัติจะโกรธและเลิกเป็นเพื่อน
2. อยากให้สมบัติชมว่าเป็นเพื่อนที่ดี
3. ใครๆ เขาก็ไม่พยายามยุ่งเกี่ยวเรื่องแบบนี้ทั้งนั้น
4. เป็นหน้าที่ของเพื่อนที่ดีที่จะช่วยเพื่อนไม่ให้เดือดร้อน
5. คงจะไม่สบายใจอย่างยิ่งถ้าทำอย่างนั้น
6. คนเราสามารถทำความดีได้หลายทาง ไม่จำเป็นต้องเป็นในเรื่องนี้

9. สุดาเป็นเด็กที่มาจากครอบครัวที่ฐานะไม่ดี นอกจากนั้นพ่อแม่ของสุดายังมีลูกหลายคนอีกด้วย สุดาจึงมักไม่มีเงินติดตัวเลย เวลามาโรงเรียนก็เดินมาและนำข้าวหอมารับประทานที่โรงเรียนทุกวัน สุดาอยากจะมีเงินสักจำนวนหนึ่งเพื่อเอาไปซื้อนาฬิกาข้อมือมาใส่เหมือนเพื่อน ๆ ในชั้นเรียน วันหนึ่งสุดามาโรงเรียนตามปกติ เมื่อผ่านห้องพักครูมองเห็นเงิน 500 บาท วางอยู่บนโต๊ะ และในห้องนั้นก็ไม่มีใครอยู่เลย สุดายืนรื้ออยู่สักครู่หนึ่งก็ยังไม่เห็นมีใครผ่านไปมาในบริเวณนั้นเลย

ถ้านักเรียนเป็นสุดา นักเรียนจะไม่เอาธนบัตรใบละ 500 นั้น เพราะ

1. เกรงครูจะจับได้จะมีความผิด
2. ต้องการรักษานามชื่อนักเรียนที่ดีไม่เคยลักขโมย
3. ไม่เคยเห็นเพื่อน ๆ ลักขโมยอะไรเลย
4. เป็นหน้าที่ของเราที่จะปฏิบัติตามกฎหมายคือไม่ลักขโมยใคร
5. ถ้าขโมยไปคงจะไม่สบายใจอย่างยิ่ง
6. หากทุกคนไม่มีความซื่อสัตย์สุจริตแล้วคงอยู่ด้วยกันอย่างสงบสุขไม่ได้

10. นพเป็นเด็กที่เรียนหนังสือไม่ค่อยดีนัก แต่ก็เป็นคนมีความเพียรพยายาม เอาใจใส่การเรียนอยู่เสมอ วันหนึ่งครูให้การสอบวิชาคณิตศาสตร์ซึ่งนพไม่ถนัดอย่างยิ่ง และมักทำคะแนนได้ไม่ถึงครึ่งหนึ่งเสมอ ในการสอบนั้นตนก็พยายามทำอย่างเต็มที่แต่ก็ทำได้ไม่ดีนักและนึกว่าคงจะได้คะแนนไม่ได้อย่างเคย อย่างไรก็ตาม เมื่อครูแจกกระดาษสอบคืนมา ก็พบว่านพทำคะแนนได้ดี นพแปลกใจมาก แต่เมื่อตรวจสอบดูแล้วพบว่าครูรวมคะแนนผิดไปถึง 20 คะแนน

ถ้านักเรียนเป็นนพ นักเรียนจะไม่บอกครูเพราะ

1. ไม่ต้องการถูกตำหนิว่าเป็นคนโกง
2. ต้องการให้ใครๆ ชมว่าเรียนดีขึ้น
3. ไม่เคยเห็นใครเขาบอกกัน
4. ครูตรวจคะแนนผิดเองถ้ารับไว้ก็ไม่ผิดระเบียบอะไร
5. ทำแค่นั้นนี้คนเดียวคงไม่ทำให้คนอื่น ๆ เดือดร้อน
6. การปล่อยผลประโยชน์ให้หลุดมือไปไม่ใช่วิสัยของคนฉลาด